

Meri Mikkola

LAPSIPERHEKÖYHYYS JA ANSAITSEVUUS

Köyhän perheen ansaitsevuuden rakentuminen lahjojen
ja avun saamisen suhteen

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2026

TIIVISTELMÄ

Meri Mikkola: Lapsiperheköyhyys ja ansaitsevuus: Köyhän perheen ansaitsevuuden rakentuminen lahjojen ja avun saamisen suhteen

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma, sosiaalipolitiikan opintosuunta

Maaliskuu 2026

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen lapsiperheköyhyyteen liittyvää ansaitsevuuskeskustelua. Tutkin sitä, millä tavoin köyhyydessä elävien lapsiperheiden ansaitsevuutta jäsennetään verkkokeskusteluaineistossa. Tarkastelen lisäksi sitä, miten empatiakuilu ja sosiaalinen etäisyys näkyvät keskustelussa. Lapsiperheköyhyyden kasvu sekä yhteiskunnan eriarvoistuminen ovat ajankohtaisia aiheita nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa. Kysymys ansaitsevuudesta toimii yhtenä keskeisenä tapana, joilla esimerkiksi hallitukset tai yleisö tarkastelevat köyhyydessä eläviä ihmisiä. Kun yhteiskunnallinen tilanne on epävakaa, ja hyvinvointivaltion resurssit ovat rajalliset, syntyy myös keskustelua siitä, kuka ansaitsee tulla autetuksi. Näissä keskusteluissa näkyvät usein myös yhteiskuntaan muodostuneet empatiakuilut ja sosiaaliset etäisyydet, jotka näkyvät toisten elämäntilanteiden ymmärtämättömyytenä ja arvosteluna. Aineiston aiheena oleva joululahjakeräys tuo tutkielmaan näkökulman siitä, mitä nähdään tarpeellisenä ja oikeutettuna. Lahjan näkökulman kautta voidaan tarkastella sitä, missä kulkevat perustarpeiden, kohtuullisen elintason ja sosiaalisen osallistumisen ja kuulumisen rajat.

Käsittelen ansaitsevuutta van Oorschotin (2000) kehittämien ansaitsevuuskriteerien kautta, jotka ovat kontrolli (*control*), asenne (*attitude*), vastavuoroisuus (*reciprocity*), identiteetti (*identity*) ja tarve (*need*). Kriteereitä kutsutaan CARIN-kriteereiksi. Hyödynnän teoreettisena kehyksenä myös laajempaa ansaitsevuuteen liittyvää keskustelua sekä empatiakuilun sekä sosiaalisen etäisyyden käsitteitä. Tutkielmani aineistoina on vauva.fi-sivuston keskustelu, jossa aiheena on hyväntekeväisyysjärjestön järjestämä joululahjakeräys vähävaraisille lapsiperheille. Tutkimusmenetelmänäni on teoriaohjaava sekä aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lapsiperheköyhyydessä elävien perheiden ansaitsevuutta voidaan jäsentää CARIN-kriteereiden sekä muiden ansaitsevuuteen liittyvien havaintojen kautta. Aineistosta on tunnistettavissa kaikki CARIN-kriteerit, ja ne ilmenevät yhdenmukaisina suhteessa van Oorschotin (2000) luomiin kriteereihin. Aineiston perusteella lapsiperheiden ansaitsevuutta kyseenalaistetaan, ja yksilöitä pidetään itse vastuullisina köyhyyteen joutumisesta ja kontrollin menettämisestä. Perheiden ja yksilöiden nähdään olevan ei-ansaitsevia, jos he eivät ole kiitollisia saamastaan avusta. Työssä käymisen nähdään myös lisäävän vastavuoroisuutta suhteessa yhteiskuntaan, jolloin yksilön nähdään olevan ansaitsevampi apuun. Aineiston perusteella ne yksilöt ovat ansaitsevampia, jotka ovat samankaltaisia suhteessa valtaväestöön, mikä tulee esiin esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten ihmisten ansaitsevuuden epäilynä. Lapsiperheiden ansaitsevuus näyttää riippuvan perheen koosta; pienemmät, yksinhuoltajaperheet nähdään avun arvoisena, kun taas suurperheet nähdään enemmän ei-ansaitsevana. Tarpeen suuruuden tai tärkeyden nähdään määrittävän myös ansaitsevuutta, vaikka tärkeiden tarpeiden arviointi on monitahoista. Monen perheen tarpeiden nähdään olevan liioiteltuja tai vääristettyjä, joka tulkitaan myös vähentävän ansaitsevuutta. Keskeisenä havaintona ilmeni, miten osa aineiston keskustelijoista puolustaa myös köyhissä perheissä eläviä lapsia ja heidän oikeuttaan apuun, tukeen tai lahjoituksiin riippumatta siitä, miten heidän huoltajansa toimivat.

Analyysin tuloksissa aineistolähtöiset analyysin havainnot havainnollistavat, miten ansaitsevuutta voidaan käsittää myös CARIN-kriteereitä laajemmin. Näissä havainnoissa lasten ja nuorten oikeus unelmointiin ja toivomiseen nähdään keskeisenä, mutta samalla unelmointia pyritään myös kontrolloimaan. Vähävaraisuus aiheuttaa ulkopuolisuutta, joka näyttyy toimintamahdollisuuksien ja sosiaalisen kuulumisen rajoittumisena. Nämä kokemukset voivat osaltaan heikentää yhteenkuuluvuutta yksilön toimintaympäristöön. Lisäksi lahjatoiveet käsitettiin aineistossa perustarpeita laajemmin, ja aineiston perusteella lahjatoiveet nähdään esimerkiksi sosiaalisen kiinnittymisen välineenä.

Avainsanat: lapsiperheköyhyys, ansaitsevuus, CARIN-kriteerit, tarve, lahja, sisällönanalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
- Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimi ja versio: Microsoft Copilot

Käyttötarkoitus: Olen käyttänyt tekoälysovellusta englanninkielisten lähdekirjallisuuden kääntämiseen. Olen lisäksi hyödyntänyt sitä kielen viimeistelyn tarkastelussa.

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: Tekoälyä ei ole hyödynnetty osioiden tekstin tuottamisessa. Kaikki teksti on itse tuotettua.

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien tekoälyllä tuotetut osat, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

Sisällysluettelo

1) Johdanto	1
2) Köyhyys	4
2.1 Köyhyys ilmiönä.....	4
2.2 Lapsiperheköyhyys.....	6
2.3 Köyhyyden vaikutukset yksilön tulevaisuuteen.....	11
2.4 Köyhyyden vaikutukset yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemukseen	12
2.5 Sosiaalinen etäisyys ja empatiakuilu	14
3) Ansaitsevuus	18
3.1 Ansaitsevuuden kehitys hyvinvointivaltiossa.....	18
3.2 Ansaitsevuuskriteerit.....	20
3.3 Aiempaa tutkimusta ansaitsevuudesta.....	24
3.4 Tarve.....	26
3.5 Lahja.....	28
4) Tutkimusasetelma	31
4.1 Aineisto	31
4.2 Sisällönanalyysi	34
4.3 Tutkimuksen etiikka.....	38
5) Lapsiperheköyhyydessä elävien perheiden ansaitsevuus	40
5.1 Kontrolli.....	40
5.2 Asenne.....	47
5.3 Vastavuoroisuus.....	49
5.4 Identiteetti	50
5.5 Tarve.....	54
6) Johtopäätökset ja pohdinta	58
7) Lähteet	67

1) Johdanto

Lapsiperheköyhyys on suomalaisessa yhteiskunnassa merkittävä eriarvoisuutta lisäävä ongelma (Hiilamo ja Ristikari 2021, 11). Sosiaali- ja terveysministeriön arvion mukaan sosiaaliturvaleikkaukset ja toimeentulotuen uudistukset voivat lisätä vähävaraisten lapsiperheiden määrää kolmella prosenttiyksiköllä, eli 31 000 tuhannella lapsella, kun tarkastellaan vuosia 2024–2026 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2025, 41).

Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen kritisoi Helsingin Sanomien kolumnissaan (13.10.2025), miten lapsiköyhyyden lisääminen on julmaa politiikkaa. Pekkarisen mukaan useat lapsiperheet elävät perheet taloudellisessa ahdingossa, mutta sosiaaliturvasta leikkaaminen on jatkunut. Hän tuo esille, että usein julkinen keskustelu heijastelee mielipiteitä siitä, että eriarvoisuus on hyväksyttävää, ja ihmiselle tulee antaa ansioidensa mukaan. (Pekkarinen 2025.) Suomen köyhyydenvastainen verkosto (EAPN-FIN) on raportissaan esittänyt, että mitä nuorempana lapsi kokee köyhyyttä, sitä pysyvämmät vaikutukset sillä on yksilön tulevaisuuteen. Köyhyys vaikuttaa arkeen, rajoittaa perustarpeiden ja harrastusten saatavuutta ja heikentää yleisesti uskoa omiin mahdollisuuksiin tulevaisuudessa. (Krokkfors ja Eräsaari 2025, 11.) Pekkarinen esitti myös omassa blogissaan, että lapsiperheköyhyyden torjuminen on kuitenkin ennen kaikkea kauas katsovaa tulevaisuuspolitiikkaa ja inhimillistä lapsipolitiikkaa, sillä vanhempien tilanne ei ole koskaan lapsen vika (Pekkarinen 2025).

Lapsiperheköyhyys on siis edelleen ajankohtainen yhteiskunnallinen ilmiö. Vuonna 2025 merkittävät kansalaisjärjestöt, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Suomen Punainen Risti, ovat nostaneet lapsiperheköyhyyden akuutit haasteet näkyvästi esille yhteiskunnallisessa keskustelussa. Järjestöjen tekemien kyselyjen mukaan lapsiperheiden taloudellinen tilanne on heikentynyt, mikä näkyy perheiden arjessa esimerkiksi aineellisena puutteena, ahdinkona ja yksinäisyyden kokemuksina. (Punainen Risti 2025.)

Lapsiperheköyhyyden kasvaessa samalla myös erilaisiin hyväntekeväisyyden muotoihin nojautuminen jatkaa kasvuaan. Moni hyväntekeväisyystoimija joutuu kantamaan vastuuta lapsiperheiden pärjäämisestä, kun yhteiskunnan tukiverkosto ei sitä tee. Köyhyydessä elämisen vaikutukset lapsen elämään ovat kauaskantoiset ja voivat johtaa huono-osaisuuden

periytymiseen seuraavalle sukupolvelle. (Laihiala 2020, 90.) Hyväntekeväisyysjärjestöjen apuun turvautuminen ja vähävaraisten ihmisten määrän kasvu voivat herättää yhteiskunnallista keskustelua avun kohdentamisesta sekä siitä, kuka on yhteiskunnan apuun oikeutettu. Yhteiskunnassa apua ei voida antaa vain pelkän välittömän tarpeen perusteella, vaan yhteiskunnan tulee arvioida sitä, kuka apuun on oikeutettu.

Ansaitsevuuden arviointi liittyy vahvasti hyvinvointiyhteiskuntien tapaan järjestää sosiaaliturvaa ja rakentaa hyvinvointia. Yhteiskunnallisessa keskustelussa erilaiset ilmiöt, kuten juuri köyhyys, jäsentyvät yksilöille eri tavoin. Joku voi hahmottaa köyhyyden yksilön omana haasteena, kun taas toisen mielestä asia on ehdottomasti yhteiskunnan vastuulla oleva ongelma. (Saari 2015, 77.) Ansaitsevuuden käsitykset heijastelevat usein laajempaa yhteiskunnallista asenne- ja arvomaailmaa. Tutkielmani ottaa osaa ansaitsevuuteen liittyviin tutkimuskeskusteluihin. Käsittelen tätä keskustelua sosiaalipolitiikkaa ja ansaitsevuutta tutkineen Wim van Oorschotin (2000) esittämien CARIN-kriteereiden kautta. Ansaitsevuuden arvioinnissa käytetään viittä kriteeriä: kontrolli (*control*), asenne (*attitude*), vastavuoroisuus (*reciprocity*), identiteetti (*identity*) ja tarve (*need*) (van Oorschot ja Roosma 2017, 13). Ansaitsevuuden tarkastelu tässä tutkielmassa antaa näkökulmia siihen, miten lapsiperheköyhyydessä elävien yksilöiden avun tarvetta jäsennetään ja millaisia normeja ja odotuksia lapsiperheisiin liitetään.

Jäsennän tätä keskustelua tutkielmassani sosiaalisen etäisyyden ja empatiakuilun kautta. Sosiaalinen etäisyys sekä empatiakuilu ovat käsitteinä omiaan kuvaamaan sitä, miten nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa, kuten eriarvoisuuden lisääntyessä, ihmisten on vaikeaa asettua toisten ihmisten asemaan. Tämän tutkielman tarkoituksena on tuoda ansaitsevuuden tarkastelun kautta esiin sitä, miten yhteiskunnallinen keskustelukulttuurimme on itsessään hyvin jäsentävä ja karkea ja luo vastakkainasettelua siitä, kuka on ansaitseva ja miksi. Koska tutkielman ilmiönä on nimenomaan lapsiperheköyhyys, tuo lapsen asema tarkasteluun vielä oman näkökulmansa siitä, etteivät lapset ovat voineet vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa.

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, miten lapsiperheköyhyydessä elävien perheiden ansaitsevuutta jäsennetään. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: 1) näkyvätkö aineiston käsityksissä ansaitsevuudesta CARIN-kriteerit, ja jos, niin miten ja 2) millaisia muita ansaitsevuuden käsityksiä aineistosta tunnistetaan ja 3) miten empatiakuilu sekä sosiaalinen

etäisyys tulevat esille tässä keskustelussa. Tutkielman aineistona on verkkokeskusteluaineisto vauva.fi-sivustolta, jossa keskustelun aiheena on joululahjakeräys vähävaraisille perheille. Analysoin aineistoa sisällönanalyysia hyödyntäen.

Tutkielmani etenee seuraavasti: käsittelen aluksi tutkimukseni teoreettista keskustelua eli ansaitsevuuskeskustelua, CARIN-ansaitsevuuskriteereitä sekä tarpeen ja lahjan käsitteitä. Tämän jälkeen kuvaan köyhyyden (tarkemmin lapsiperheköyhyyden) ilmiötä ja sen vaikutuksia yksilön elämään ja taustoitan tutkielmaani sosiaalisen etäisyyden ja empatiakuilun käsitteillä. Seuraavaksi etenen esittelemään tutkimusasetelmaani: sisällönanalyysia, valitsemaani aineistoa ja siihen liittyviä huomioita sekä käyn läpi tutkimukseeni liittyviä eettisiä näkökohtia. Luvussa viisi käyn läpi sisällönanalyysini tuloksia aineistoesimerkkien avulla ja tutkielman lopuksi esitän tutkimuksen johtopäätökset sekä pohdin keskeisiä tuloksia.

2) Köyhyys

Tässä luvussa tarkastelen köyhyyttä laajempänä ilmiönä sekä määrittelen lapsiperheköyhyyden käsitteen. Lisäksi esitän aiempaan tutkimukseen perustuen, millaisia vaikutuksia lapsiperheköyhyydellä on lapsen elämään, tulevaisuuteen sekä sosiaalisiin suhteisiin. Luvun lopuksi avaan myös sosiaalisen etäisyyden ja empatiakuilun käsitteitä.

2.1 Köyhyys ilmiönä

Köyhyyden määrittely ei ole yksiselitteinen asia, ja tutkimuksessa sitä on lähestytty monista eri näkökulmista. Köyhyyden käsite ja sen määrittely ovatkin olleet pitkään tutkimuksen keskiössä. Köyhyyttä on käsitelty keskiajalta siitä lähtien, kun jo 1300-luvulla on säädetty erilaisia köyhäinhuololakeja. (Saunders 2018, 58.) Peter Townsend (Townsend 1979, 31) on määritellyt köyhyyden resurssien puutteeksi, joka johtaa kyvyttömyyteen saavuttaa elintaso, jota pidetään yleisesti tyypillisenä. Resurssien puute sulkee yksilöitä siis pois tavanomaisista elämäntavoista ja toiminnoista (em. 31). Köyhyys on hyvin moniulotteinen ilmiö: se on paljon muutakin kuin suoraa, pelkästään materiaalien resurssien puutetta. Köyhyys on myös vähäisiä vaihtoehtoja, näköalattomuutta, toivottomuutta ja ulkopuolisuutta (Isola ja Suominen 2016, 11). Tässä tutkielmassa käytän termejä vähävaraisuus, köyhyys ja köyhä elämäntilanne, joilla viitataan samaan ilmiöön.

Köyhyys jaetaan määrittelyssä absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttinen köyhyys määritellään puutteeksi inhimillisen elämän perustarpeista, eli ettei yksilöllä ole pääsyä ravintoon, vaatetukseen tai asumiseen. (Eskelinen ja Sironen 2017, 4.) YK:n määritelmän mukaan absoluuttinen köyhyys on alle 1,25 dollarilla elämistä vuorokaudessa (Isola ja Suominen 2016, 25). Suhteellisessa köyhyydessä taas joidenkin ihmisten tulotaso on huonompi kuin asuinmaan yleinen elintaso, ja heillä on vaikeuksia elää normaalia elämää ja päästä osallistumaan tavalliseen taloudelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen toimintaan (Saunders 2018, 61). Suomen yhteiskunnassa köyhyys on pääosin suhteellista, eli suomalaisessa yhteiskunnassa on yksilöitä, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan tavanomaiseen elämäntapaan tai saavuttamaan minimielintaso (Karvonen ja Salmi 2016, 7). Suhteellisen köyhyyden määritelmä viittaa siis myös puutteeseen osallistumisen ja mahdollisuuksien osalta (Eskelinen ja Sironen 2017, 4).

Euroopassa köyhyyden riskirajana pidetään pientuloisuuden määritelmää, joka on 60 prosenttia kotitalouksien käytettävissä olevasta mediaanitulosta. Määritelmä ei ole yksiselitteinen, mutta perustuu ajatukseen siitä, että yhteiskunnassa mediaanituloilla elävä yksilö elää yleisesti odotettua ja tavoiteltua elämää. (Eskelinen ja Sironen 2017, 5–6.) Köyhyyden määrittely sekä mittaaminen ovat molemmat haastavia määrittellä, sekä ne myös sekoittuvat usein toisiinsa. Köyhyyden konseptia voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta. Köyhyyttä on se, että ihmiset eivät voi täyttää perustarpeitaan; kuitenkin haasteeksi muodostuu se, miten perustarpeet ja resurssit määritellään. (Saunders 2018, 59.) Köyhyyden mittaaminen tapahtuu usein taloudellisten resurssien kautta. Köyhyyttä mitataan usein suhteellisesti, ja köyhyyden määritelmä vaihtelee yhteiskunnittain. Köyhyyden määrittely ja mittaaminen eivät ole siis yksiselitteisiä, sillä ne perustuvat valintoihin siitä, mitä pidetään perustarpeina ja riittävinä resursseina. (Kallio ja Hakovirta 2020, 13–14.)

Köyhyys ymmärretään usein ensisijaisesti riittävien varojen puutteena. Vaikutukset eivät rajoitu kuitenkaan taloudellisiin resursseihin vaan heijastuvat esimerkiksi sosiaaliseen osallisuuteen ja yksilön voimavaroihin sekä voivat aiheuttaa ahdistusta ja stressiä selviytymisestä ja tulevaisuudesta. Yhteiskuntien monimutkaistuessa ja vaurastuessa yksilöt tarvitsevat entistä enemmän resursseja, ja kulutusmahdollisuudet ovat taas entistä laajempia. (Eskelinen ja Sironen 2017, 23.) Köyhyys voi aiheuttaa (sosiaalista) ulossulkemista, koska köyhyys voi rajoittaa yksilön pääsyä yhteiskunnassa asioihin, mihin muilla on mahdollista päästä. Köyhyys nähdään siis suhteellisena suhteessa yhteiskuntaan, missä yksilö elää. (Saunders 2018, 61.) Ansaitsevuuden tarkastelu liittyy kiinteästi köyhyyden määrittelyyn. Ansaitsevuuteen liittyvät yhteiskunnalliset valinnat vaikuttavat siihen, ketkä nähdään olevan tarpeessa ja oikeutettuna apuun yhteiskunnalta.

Vaikka huono-osaisuus liittyy köyhyyden ilmiöön hyvin vahvasti, lähestyn tässä tutkielmassa lapsiperheköyhyyden kautta. Huono-osaisuus on käsitteenä laajempi, ja sen tarkastelu täydentää lapsiperheköyhyyden ymmärrystä. Huono-osaisuutta voidaan tarkastella hyvinvointivajeiden kautta: yksilöllä voi olla haasteita saavuttaa niitä resursseja, jotka mahdollistavat hänelle toimijuuden yhteiskunnassa. Huono-osaisuus yhdistyy lähes aina heikkoihin taloudellisiin resursseihin, kuten köyhyyteen, mutta huono-osaisuus on käsitteenä köyhyyttä laajempi. Huono-osaisuus kattaa käsitteenä alleen myös yksilön sosiaaliset ja terveydelliset puutteet. Huono-osaisuuden syentyessä myös yhteiskunnan sisäiset

eriarvoisuudet kasvavat. Nämä hyvinvointierot voivat aiheuttaa sosiaalisia etäisyyksiä, mikä voi näkyä vaikeutena samaistua toisten elämäntilanteeseen. (Kallio ja Hakovirta 2020, 9–10.)

2.2 Lapsiperheköyhyys

Lapsiperheköyhyys on lapsuudessa koettua köyhyyttä, jolla on kauaskantoiset vaikutukset tulevaisuuteen. Köyhyiden kokemus heikentää lapsen hyvinvoinnin keskeisiä edellytyksiä. (Toikka 2023, 29.) Lapsiperheköyhyys rajoittaa toimintamahdollisuuksia, estää lasten oikeuksien toteutumista ja lasten potentiaalin kehitystä sekä sulkee perheitä ulos yhteisöistä ja yhteiskunnasta (Itla 2025). Suomessa lapsiperheköyhyys on kansainvälisesti verrattuna vähäistä johtuen muun muassa Suomen kattavasta sosiaaliturvasta ja perhe-etuuksista. Esimerkkinä tästä voidaan pitää Unicefin tekemää tutkimusta vuonna 2019–2021, jossa tarkasteltiin lapsiperheköyhyyttä korkean ja ylemmän keskitulon EU- ja OECD- maissa. Tässä tarkastelussa Suomi sijoittui lapsiperheköyhyiden vähäisyydessä osalta vertailumaiden joukossa kolmanneksi. (Unicef 2023, 11.) Viime vuosina on herännyt kuitenkin huoli lapsiperheköyhyiden kasvusta, etenkin tietyissä ryhmissä, kuten esimerkiksi suurperheissä sekä yksinhuoltajaperheissä (Bucelli ja McKnight 2023, 8).

Lapsiköyhyys ja lapsiperheköyhyys linkittyvät yhteen mutta eivät ole päällekkäisiä käsitteitä. Tässä tutkielmassa käsitellään lapsiperheköyhyyttä, jolla viitataan suhteellisen köyhyysrajan alapuolella eläviin lapsiperheisiin eli perheisiin, joissa asuu alle 18-vuotiaita lapsia (Hakovirta ja Kallio 2020, 19). Lapsiköyhyys tarkoittaa taas alle 18-vuotiaiden osuutta lapsiväestöstä, joka asuu suhteellisen köyhyysrajan alapuolella olevissa kotitalouksissa (Salmi 2020, 38). Lapsiköyhyiden määrittely on koko ajan muuttuvaa, koska se on hyvin moniulotteinen ongelma. Köyhyyttä mitataan usein tulojen riittävyyden kautta, mutta lasten köyhyyttä tulee tarkastella monipuolisemmin, koska lapsilla ei usein ole omia tuloja tai muuta varallisuutta. (Karvonen, Mäntylä ja Salmi 2016, 7.)

Suomessa vuonna 2024 asuvista alle 18-vuotiaista 14,2 prosenttia elää pienituloisessa taloudessa (Tilastokeskus 2025). Pienituloisuudella viitataan lapsiperheköyhyteen. On arvioitu, että vuoden 2024 ja 2025 tehdyt muutokset sosiaaliturvaan nostivat pienituloisten lasten määrää ainakin 27 000 lapsella (Itla 2025). Köyhyudessa elävien lapsien osuus on ollut matalimmillaan vuonna 1995, ja 2000-luvulta alkupuolelta asti pienituloisiin perheisiin kuuluvien lasten osuus on ollut kasvussa (Mäkinen ja Virmasalo 2022, 17). 1990-luvun

taloudellisen laman myötä perheiden eriarvoistuminen alkoi kasvaa sekä tuloerot lisääntyivät (Törrönen 2012, 19). Köyhyydessä perheissä elävien lasten määrä on siis lisääntynyt 1990-luvulta 2010-luvulle tultaessa. Erityisesti ylisukupolvinen köyhyys lisääntyy muun muassa työmarkkina-asemien epävarmuuden, sosiaaliturvan heikentymisen ja varhaiskasvatusoikeuden rajaamisen takia. (Kallio ja Hakovirta 2020, 7–8.) Yleisesti tuloerojen lisääntymisen syynä on kansainvälisen työnjaon syventyminen ja työmarkkinoiden eriytyminen (Törrönen 2012, 22). Lapsiperheiden köyhyys on ollut jo pitkään jatkuvana teemana yhteiskunnallisessa keskustelussa, ja siihen on ajoittain yritetty puuttua erilaisin poliittisin keinoin. Näistä toimista huolimatta lapsiköyhyys on jatkanut kasvuaan. (Salmi, Närvi ja Lammi-Taskula 2016, 13.) Kuten edellä totesin, on nykyiset poliittiset päätökset osaltaan taas edistäneet lapsiperheköyhyyden kasvua.

Usein lapsiperheköyhyyden syitä ovat matala koulutustaso sekä työelämän muutos (Kallio ja Hakovirta 2020, 17). Lapsiperheköyhyys eroaa muiden kotitalouksien köyhyydestä, koska usein köyhissä lapsiperheissä elävistä suurin osa tulonsaajista on työelämässä, kun taas muissa kotitalousmuodoissa köyhyys selittyy usein työttömyydellä. Köyhyydessä eläminen työssä käymisestä huolimatta on juuri lapsiperheköyhyyteen liittyvä ilmiö. Köyhyydessä elävien lapsiperheiden huoltajat ovat verrattaessa muihin lapsiperheiden huoltajiin useammin lyhyissä, osa-aikaisissa sekä matalapalkkaisissa työsuhteissa. Tämän ilmiön taustalla on muita lapsiperheiden huoltajia matalampi koulutustaso. (Salmi ym. 2016, 21–22.) Kallio ja Hakovirta (2020, 17) sekä Salmi ja muut (2016, 23) ovat todenneet, että myös korkeakoulutettujen vanhempien lapsiperheissä esiintyy aiempaa enemmän köyhyyttä.

Lisäksi perhemuodolla on huomattu olevan yhteys lapsiperheköyhyyteen. Yksinhuoltajaperheet ovat selkeästi useammin heikossa taloudellisessa tilanteessa verrattuna kahden tulonsaajan perheisiin. Yksinhuoltajien köyhyysaste nousi jopa 34,2 prosenttiin vuonna 2018. (Toikka 2023, 28.) Tilastokeskuksen (2025) mukaan lapsiperheköyhyydessä elävistä perheistä 37,9 % on yhden aikuisen lapsiperheitä. Vuonna 2022 yksinhuoltajaperheet olivat toiseksi suurin asiakasryhmä toimeentulotuessa, ja perustoimeentulon asiakkuus on yksinhuoltajaperheillä muita kotitalouksia pidempi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022, 16).

Lisäksi sukupuolella on vaikutusta: yksinhuoltajaäidit ovat lähes kolminkertaisesti useammin toimeentulotuen saajia koko väestöön verrattaessa (Isola ja Suominen 2016, 49). Yksinhuoltajaperheet ovat haavoittumassa asemassa velkaantumisen suhteen vähäisempien

resurssien takia. Yksinhuoltajaperheiden on haastavampaa lisätä tuloja, jos kotitalous kärsii jo ennestään velkaantumisesta. Taloudellisten haasteiden, kuten velkojen hallinta, voi pakottaa yksinhuoltajaperheitä vähentämään menoja, mikä voi johtaa haasteisiin kattaa perustarpeita, kuten ruokaa, vaatekustannuksia tai asumista. Myös lasten harrastuksista voidaan joutua karsimaan. (Bucelli ja McKnight 2023, 10.) Yksinhuoltajuus sekä haasteet yhdistää työssäkäynti sekä perheen arki ovat sosiaalisia riskejä, joihin yhteiskunnan tarjoama tuki ja apu ei aina riitä (Koivusilta 202, 144).

Työmarkkinoissa on tapahtunut rakenteellisia muutoksia – kuten matalapalkkaisten ja matalan koulutustason työpaikkojen vähenemistä. Cutulin (2024) EU-SILC-aineistoon perustuva tutkimus osoittaa, että työmarkkinoiden epävarmuus selittävät merkittävästi lapsiperheiden köyhyyden toistuvuutta ja kasautumista (Cutuli 2024). Erityisesti yksinhuoltaja- ja suurperheet ovat alttiita näille muutoksille, koska heillä on suuremmat hoivavelvoitteet ja tarve työelämän joustolle (Bucelli ja McKnight 2023, 8). Cutuli (2024, 2) toteaa, miten kolmen tai useamman lapsen perheet ovat kaikissa maissa selvästi alttiimpia pitkäkestoiselle tuloköyhyydelle, erityisesti silloin kun perheessä on vain yksi ansaitsija.

Tulonsiirtojen, kuten sosiaaliturvaetuuksien, reaaliarvo on heikentynyt, mikä lisää osaltaan lapsiperheiden toimeentulon haasteita (Toikka 2023, 30; Salmi ym. 2016, 41). Vähävaraisten lapsiperheiden saamat tulonsiirrot ovat määrältään noin kolminkertaiset muihin lapsiperheisiin verrattaessa. Huomionarvoista on myös se, miten muiden etuuksien perusturvataso on pysynyt ennallaan ja parantunut, kun taas lapsiperheille kohdistettujen etuuksien arvo on heikentynyt. Esimerkiksi lapsilisien ja kotihoidon tukien reaaliarvot ovat laskeneet vuodesta 1995 alkaen. (Salmi, Närvi ja Lammi-Taskula 2016, 24.) Samalla myös epätyypilliset työsuhteet voivat vaikuttaa laajemmin yksilön ja perheen hyvinvointiin ja sosiaaliseen osallisuuteen yhteiskunnassa. Näillä on nähty olevan vaikutuksia heikentyneeseen terveyteen sekä perhe-elämän heikkenemiseen, kuten kiristyneisiin ja haastaviin väleihin perheenjäsenten kanssa. (Suleiman ym. 2021, 9.)

Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan lapsiperheköyhyyden taustalla on lisäksi se, miten toimeentulon ongelmat periytyvät sekä kasautuvat. Salmi ja muut (2016, 41) kuvaavat erilaisia lapsiperheköyhyyden syntymisen mekanismeja. Vähäinen koulutus ja sivuun jääminen koulutuksen tuomista työllistymismahdollisuuksista lisäävät yksilön riskiä lapsiperheköyhyyteen. Myös työmarkkinoiden muutos, kuten vähäistä koulutusta vaativien

työtehtävien vähentyminen, toimivat riskitekijöinä. Tulonsiirtojen reaaliarvon heikkeneminen lisää syrjäytymisriskiä, ja lisääntyneet toimeentulon haasteet vaikuttavat myös lapsiperheiden vanhempien voimavaroihin. Neljäntenä mekanismina on tulonlähteiden, kuten palkkojen ja tulonsiirtojen, yhteensovittamisen ongelmakenttä. Viimeisenä mekanismina Salmi ja muut käsittelevät köyhyyden periytymistä, kuten lapsuuden perheessä koetun köyhyyden vaikutuksia yksilön riskiin päätyä köyhään elämäntilanteeseen. (Salmi ym. 2016, 41–42.) On havaittu, että jos lapsi on elänyt lapsuutensa toimeentuloa saavassa kotitaloudessa, ovat aikuisena koetut toimeentulon haasteet todennäköisempiä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022, 17). Kaikki mekanismit kietoutuvat toisiinsa, ja köyhyys vaikuttaa yksilön elämään pitkään (Salmi ym. 2016, 41–42).

Myös Isola ja Suominen (2016, 35) puhuvat köyhyyden periytymisestä: Suomessa sosiaalinen liikkuvuus on hankaloitunut, ja köyhässä elämäntilanteessa elävien yksilöiden lapset ovat entistä useammin myös aikuisena samassa tilanteessa. Lapsen köyhyysriskin vähentäminen edellyttää vanhempien tilanteen parantumista. Esimerkiksi työllisyyden edistäminen, työn ja hoivan yhteensovittamisen helpottaminen ja erilaisten perhemallien- ja tilanteiden huomioiminen tukitoimien suunnittelussa voivat toimia köyhyyttä vähentävinä rakenteellisina toimina. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022, 17.)

Myös alueellinen hajautuminen edesauttaa köyhyyden periytymistä. Varakkaalla alueella elävät lapset pääsevät lapsuudessaan muun muassa harrastamaan ja elämään monipuolisempien virikkeiden keskellä, kun taas köyhemmillä alueilla elävät lapset kokevat toimeentulo-ongelmien tuomia haasteita kotonaan sekä ympäristössään. Tämä aiheuttaa kokemusmaailmojen eriytymistä ja vaikuttaa ymmärrykseen toisten ihmisten todellisuuksista. (Isola ja Suominen 2016, 45.) Huono-osaisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle on selitetty myös köyhyyskulttuurilla, joka tarkoittaa vanhempien lapsilleen siirtämiä tapoja, asenteita ja tulevaisuusodotuksia. Nämä ajattelumallit sisältävät näköalattomuutta ja asenteita riippuvuudesta kohti valtion taloudellista turvaa. (em. 67.) Lapset eivät voi valita perhetilannettaan, johon syntyvät. Tämän takia yhteiskunnan tulee toimia yhtenäisesti lapsiperheköyhyyttä ja lasten välistä eriarvoisuutta vastaan. (Isola ja Suominen 2016, 192.)

Aineellinen puute on oleellinen käsite köyhyydestä puhuttaessa. Aineellisen puutteen kohdalla ei ole kuitenkaan olemassa yhtenäistä määrittelyä siitä, mikä riittäväksi elintasoksi määritellään. Aineellisella puutteella on selkeitä vaikutuksia sosiaaliseen ulkopuolisuuteen,

joka taas rajoittaa lapsen toiminta- ja kehitysmahdollisuuksia ja kasvattaa ylisukupolvisen köyhyyden riskiä. (Unicef 2007, 11.) Aineellisen puutteen indikaattoreita on kehitetty niin, että ne kuvaavat myös lasten elämää. Nämä mittarit tarkastelevat lasten saatavilla olevia hyödykkeitä, kuten ikätasoista vaatetusta. Aineellinen puute tuo esiin köyhyyden ja hyvinvoinnin vahvan yhteyden, ja se kuvaa köyhyyden haitallisuutta lapsen kehitykselle. (Main ja Bradshaw 2012, 505–506.) Jos perheessä on toimeentulo-ongelmia, vaikuttavat ne myös suoraan perheen kulutusmahdollisuuksiin. Nämä voivat näyttäytyä aineellisena puutteena. (Salmi ym. 2016, 27.)

Lasten omia käsityksiä köyhyydestä on tutkittu suhteellisen vähän. Lasten omat kokemukset köyhyydestä ovat tärkeitä siksi, että lasten käsitykset köyhyydestä ja siihen johtaneista syistä voivat vaikuttaa siihen, miten lapset itse kohtelevat yhteiskunnan huono-osaisia. Jo varhaisessa iässä on nähtävissä ihmisten arvostelemista ja arvottamista yksilön taloudellisen tilanteen perusteella. Lapset ovat kuvanneet köyhässä elämäntilanteessa olevia lapsia enemmän negatiivisten termien, kuten laiska tai ilkeä, kautta, kun taas keskiluokkaisessa perheessä eläviä lapsia kuvattiin enemmän myönteisesti, esimerkiksi kunnollisuuden kautta. (Hakovirta ja Kallio 2014, 152, 154.) Yhteiskunnassa vallitsevat aikuisten asenteet valuvat helposti myös lapsille, ja eriarvoistavien arvomaailmojen omaksuminen jo lapsena voi osaltaan edistää eriarvoistuvaa yhteiskuntaa.

Myös lasten käsityksiä köyhyydestä tutkittaessa on Hakovirran ja Kallion (2014, 156) tutkimuksessa huomattu, että lapset käsittelevät köyhyyttä ennen kaikkea suhteellisuuden kautta. Taloudellisten resurssien puute johtaa aineelliseen puutteeseen. Lapset näkevät nämä puutteet nimenomaan niin, että heillä ei ole varaa hankkia uusia, ehjiä asioita, vaan tavarat ja harrastusvälineet hankitaan esimerkiksi käytettyinä tai kirpputoreilta. Lapset arvioivat tutkimuksessa myös, että varakkaiden perheiden lapset saavat asiat uutena. On tärkeää huomioida, että kulutus ei ole vain aineellista, vaan se täyttää myös monia sosiaalisia tehtäviä, ja kuluttamisella on merkitys sosiaalisiin ryhmiin kiinnittymisen kannalta. Köyhyydessä eläminen nähdään tutkimuksessa erilaisuutena, ja köyhyydessä elävät lapset eivät pysty vastaamaan lasten ja nuorten maailman trendeihin. (em. 156.)

2.3 Köyhyyden vaikutukset yksilön tulevaisuuteen

Lapsiperheköyhyydellä on moninaisia vaikutuksia yksilön tulevaisuuteen. Lapsuudessa koettu köyhyys ylittää laajasti yksilön eri elämänaikavaiheisiin aina lapsuudesta aikuisuuteen asti (Hakovirta ja Kallio 2020, 8). Lapsiperheköyhyys onkin hyvin merkittävä kielteinen tekijä lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen kannalta, ja yhteiskunnan tulisi edistää hyvän lapsuuden edellytyksiä ehkäisemällä lapsiperheköyhyyttä (Eskelinen ja Sironen 2017, 33).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkijoiden (Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö ja Gissler 2012) tekemän Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimuksen mukaan lapsuudessa toimeentulon haasteiden kanssa eläneet lapset ovat verrokkiryhmiinsä verrattuna vähemmän koulutettuja ja kohtaavat enemmän toimeentulovaikeuksia myös aikuisiällä. Varhaislapsuudessa koettu köyhyys on negatiivisesti vaikuttavinta, koska alle kaksivuotiaana koettu köyhyys aiheutti todennäköisemmin esimerkiksi tuomioita rikoksista ja vain perusasteen koulutuksen. Saman tutkimuksen mukaan myös köyhyydessä eläneet yksilöt olivat kolme kertaa useammin toimeentulotuen piirissä. (Paananen ym. 2012.) Lapsiperheköyhyyden aiheuttamat puutteet psyykkisessä hyvinvoinnissa ja sosiaalisessa toimintaympäristössä vaikuttavat lapsen kehitykseen hyvin pitkään. Varsinkin lapsiperheköyhyyttä tutkittaessa tulisi kiinnittää huomiota ilmiön moninaisempaan ymmärtämiseen sosiaalisena ilmiönä ja siitä aiheutuvina seurauksina. (Karvonen, Mäntylä ja Salmi 2016, 10.)

Mielenterveydenhaasteet ovat yleisempiä köyhyyttä kokeneiden parissa (Paananen ym. 2012, 27). Myös Hiilamo ja Ristikari (2024, 412) toteavat artikkelissaan, että lapsiperheköyhyydellä on selkeä yhteys mielenterveyden haasteisiin, kuten lasten psykiatriin diagnooseihin ja perheiden raportoituihin mielenterveysoireisiin. Köyhässä elämäntilanteessa eläminen siis heikentää lasten ja sekä huoltajien mielenterveyttä. Mielenterveyden haasteet voivat lisätä köyhyysriskiä esimerkiksi terveydenhuoltokulujen lisääntymisen sekä koulutustulosten ja työllistymismahdollisuuksien heikentymisen kautta. Samalla myös sosiaalinen stigma voi aiheuttaa sosiaalista ulossulkemista. (Bucelli ja McKnight 2023, 37.)

Erilaiset julkiset palvelut, kuten koulu ja varhaiskasvatus, toimivat hyvinä eriarvoisuuden tasoittajina, kun palvelujen resurssit ovat riittävät. Syrjäytymisriskiä taas lisää se, jos kasvatus- ja hoivapalvelujen toimintamuotoja heikennetään esimerkiksi leikkauksien muodossa. (Salmi 2020, 43). Köyhyyttä ehkäistäessä on tärkeää vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta ja turvata

mahdollisuudet osallistua varhaiskasvatukseen, koulutukseen sekä myös monipuoliseen harrastamiseen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022, 17). Esimerkiksi varhaiskasvatuksen on nähty olevan tehokas eriarvoisuuden vähentäjä, koska se tarjoaa lapsille mahdollisuuden toimia ryhmässä eri taustoista tulevien lasten kanssa. Yhteenkuulumisen tunne luo myös kokemusta jaetusta todellisuudesta ja vähemmästä eriarvoisuudesta. (Isola ja Suominen 2016, 193.)

Sosiaalisen taustan, eli usein perheen, merkitys korostuu lasten oppimistuloksissa. Köyhempien ja matalamman koulutustason omaavien perheiden lapsilla on havaittu heikompia oppimistuloksia ikätovereihin verrattuna kuin aikaisemmin. (Isola ja Suominen 2016, 109.) Koulu ei järjestelmänä kykene tasoittamaan näitä taustasta johtuvia eroja. Suomen koulutus on perinteisesti nähty tasa-arvoisena, perhetaustan vaikutus koulumenestykseen on kasvanut. Erityisesti vaikeat perhetilanteet näkyvät esimerkiksi koulutuksen viivästymisenä, että keskeyttämisenä. (Kallio, Kauppinen ja Erola 2016, 10–11.)

2.4 Köyhyyden vaikutukset yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemukseen

Köyhyys luo merkittäviä esteitä yksilön osallistumiselle erilaisiin toimintoihin ja yhteisöihin. Köyhyyttä ei voida tarkastella vain aineellisen puutteen näkökulmasta, koska köyhyydessä eläminen sisältää monia muita epäoikeudenmukaisuuden piirteitä. Köyhyys voi aiheuttaa häpeää, eristyneisyyttä sekä nöyryytystä yksilöille. Tarkastellessa köyhyyden vaikutuksia yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksiin, tulee huomioida köyhien ihmisten heikko asema yhteiskunnassa. Köyhyyttä kokevat ihmiset eivät aina pysty osallistumaan yhteisöön koskevaan keskusteluun. Köyhyys on suhteellinen kokemus, johon liittyy sosiaalista ja poliittista ulossulkemista, joka voi näyttäytyä köyhien ihmisten äänen puutteena esimerkiksi julkisessa keskustelussa. (Gupta, Blumhardt ja ATD Fourth World 2018, 248.) Nämä seuraukset näkyvät eri tavoin suorina vaikutuksina lapsien ja perheiden arjessa.

Harrastusten hinnat ovat kymmenen vuoden aikana jopa kolminkertaistuneet, mikä jättää yhä useammat lapset harrastusten ulkopuolelle (Isola ja Suominen 2016, 51). Esimerkiksi köyhän perheen lapsilla voi olla vaikeuksia osallistua harrastuksiin ja omaksua normatiivisia kulutustottumuksia, minkä seurauksena yksilö voi kohdata sosiaalista ulkopuolisuutta. (Salmi 2020, 11.) Taloudellisesti saavutettavilla harrastusmuodoilla sekä muun muassa nuoristyöllä on iso rooli hyvinvointierojen vähentymisessä, koska lapsilla on mahdollisuus luoda verkostoja tulevaisuuttaan varten (em. 196). Koulun ulkopuolella toteutuvilla harrastus- ja vapaa-ajan

aktiiviteeteilla on siis myönteisiä vaikutuksia lapsen kehitykseen ja kasvuun. Jos lapsi tai nuori on heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa, on harrastustoiminnasta saatu hyöty vielä suurempi. Jos lapsille ja nuorille ei ole mahdollisuuksia harrastaa tai viettää vapaa-aikaa turvallisesti ja terveellisesti perheen taloudellisen tilanteen takia, kasvaa riski syrjäytymiseen. (Marttinen ja Anttila 2025, 2–3.)

Lasten kokemuksia tarkasteltaessa on huomattu, että köyhyys nousee esille erityisesti lasten sosiaalisissa suhteissa. Köyhyys voi määrittää ja muuttaa vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Köyhyydellä on myös kielteisiä vaikutuksia lapsen osallistumismahdollisuuksiin, esimerkiksi yhdessä vietetyn vapaa-ajan muodossa. (Hakovirta ja Rantalaiho 2012, 15.) Lapsiperheköyhyydellä on myös suuri vaikutus lasten vertaissuhteisiin, ja eriarvoisuus ja erilaisissa taloudellisissa tilanteissa eläminen voi vaikuttaa kaverisuhteiden luomiseen. (Kallio ja Hakovirta 2020, 14.) Taloudellisen eriarvoisuuden takia lapsi tai nuori voi kohdata syrjintää, ulossulkemista tai kiusaamista (Salmi 2020, 39). Lapset liittyvät köyhyyteen sosiaalista stigmaa, joka voi ilmentyä ryhmästä ulosjättämisellä, pilkalla tai kiusanteolla. Vähävaraisten perheiden lapset kohtaavatkin eniten kiusaamista ja sosiaalista ulossulkemista. (Isola ja Suominen 2016, 49.)

Köyhyyteen liittyvä häpeä voi aiheuttaa sosiaalista vetäytymistä sekä ulkopuolisuutta. Häpeä voi alentaa itsetuntoa sekä heikentää toimintakykyä. (Gupta ym. 2018, 249.) Köyhyydessä elävien lasten arjessa rajattu taloudellinen resurssi rajaa toimintamahdollisuuksia toimia erilaisten kulttuuristen odotusten mukaisesti, ja tämä ristiriita voi aiheuttaa eriarvoisuuden kokemuksia (Hakovirta ja Rantalaiho 2012, 16). Mahdollisuus toimia samalla tavoin kuin oma muu ikäryhmä esimerkiksi vapaa-ajalla voi tarjota lapselle mahdollisuuden kokeilla uusia kiinnostuksen kohteita, ja tämä voi lisätä osallisuutta omaan yhteisöön sekä yhteiskuntaan (Marttinen ja Anttila 2025, 2). Kun tämä ei taloudellisten haasteiden takia onnistu, aiheuttaa se lapselle ja nuorelle moninaisia haasteita. Esimerkiksi, lapset voivat joutua hankkimaan itselleen työssäkäynnillä rahaa, jolla voivat esimerkiksi uusia vaatteita tai tietokoneen, jotta he omistaisivat samanlaisia asioita kuin ystävänsä. Työssäkäynti voi herättää kuitenkin ristiriitaisia tunteita, kuten epäreiluden tunnetta. (Pelastakaa Lapset 2024, 23–24.)

Köyhässä elämäntilanteessa elävät perheet joutuvat karsimaan lapsille merkityksellisistä asioista, kuten syntymäpäiväjuhlista, luokkaretkistä tai muista sosiaalisista aktiiviteeteista. Tämä voi johtaa myös elinpiirin kapenemiseen. (Itla 2025.) Usein lapsiperheköyhyydessä

elävät vanhemmat saattavat kohdata moralisointia siitä, että käyttävät varoja lapsen kalliimpiin vaatteisiin tai leluihin eivätkä esimerkiksi perustarpeina miellettyihin asioihin, kuten ruokaan. Köyhyyden aiheuttaman niukkuuden takia vanhemmalla voi olla kuitenkin tarve saada lapsi kiinnittymään yhteiskuntaan ja yhteisöön materian kautta, koska se voi auttaa lasta samaistumaan ikätovereihin. Näillä kuluttamisen tietoisilla ratkaisuilla vanhemmilla on tarve edistää lapsensa toimintamahdollisuuksia ja sosiaalisten suhteiden kehittymistä. (Kallio ja Hakovirta 2020, 20–21.)

Köyhässä elämäntilanteessa elävät ihmiset voivat kokea haasteita siinä, miten he rakentavat perhe-elämäänsä vastaamaan sekä omia että yhteiskunnan asettamia ihanteita. Huoli ja ahdistus voivat liittyä siihen, että perheessä ei taloudellisten rajoitteiden vuoksi voida toimia niin kuin haluttaisiin tai kuten yhteisön ja instituutioiden normit edellyttävät. Toimeentulon haasteet voivat heijastua esimerkiksi perheen jäsenten toimintamahdollisuuksiin, voimavaroihin tai tunne-elämään. (Salmi, Närvi ja Lammi-Taskula 2016, 37, 41.) Lapset osaavat usein hahmottaa oman perheensä taloudellisen tilanteen ja ovat usein tietoisia perheensä taloudellisista resursseista. Puutteet resursseissa vaikuttavat lasten osallisuuteen sekä vertaissuhteisiin. (Itla 2025.)

2.5 Sosiaalinen etäisyys ja empatiakuilu

Sosiaalinen etäisyys ja empatiakuilu toimivat tässä tutkielmassa taustoittavina teemoina. Sosiaalisissa etäisyyksissä on kyse eri sosioekonomisten ryhmien välisestä ymmärtämättömyydestä, joka vaikeuttaa eri ryhmien välistä kommunikaatiota. Kun solidaarisuuden kokemus ja ymmärrys toisia väestöryhmiä kohtaan vähenee, esimerkiksi juuri köyhyys saatetaan nähdä yksilön omana syynä. Näitä ilmiöitä voidaan käsitteellistää myös empatiakuiluna, eli myötätunnottomuutena toisten tilannetta kohtaan. (Isola ja Suominen 2016, 69.) Sosiaalinen etäisyys voidaan nähdä empatiakuilun yläkäsitteenä. Sosiaalinen etäisyys vahvistaa väestöjen sisäisiä jakolinjoja, ja näistä jaoista voi syntyä empatiakuiluja. (Saari 2015, 96.)

Sosiaalisen etäisyyden käsitteen taustalla on sosiologi Georg Simmel (1858–1918). Hän on taustoittanut käsitettä muukalaisuuden ja muukalaisen käsitteen kautta. Simmelin mukaan muukalainen on osa ryhmää, mutta olennaista ryhmään kuulumisessa on se, että hän ei ole alusta alkaenkaan kuulunut tähän tiettyyn ryhmään. Hän on lähellä siinä mielessä, että kuuluu

yhteisöön, mutta etäinen, koska jakaa muiden kanssa vain hyvin yleisiä piirteitä. Muukalaista ei Simmelin mukaan mielletä varsinaiseksi yksilöksi. (Simmel 2005, 76, 83.) Saari (2015, 16) viittaa Simmelin muukalaisuuden käsitteeseen. Muukalaisuus voidaan käsittää nyky-yhteiskunnissa lukuisten ryhmien kautta, jotka ovat toisilleen etäisiä tai välinpitämättömiä. Erilaiset, heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevat marginalisoidut ryhmät ovat usein yhteiskunnassa muukalaisen roolissa. Vaikka kyseiset ryhmät olisivat osa yhteiskuntaa, on usein valtaväestön ja marginalisoidun ryhmän välillä eroja elintasossa ja elämäntavoissa. Erot elämäntavoissa voivat näkyä taloudellisten haasteiden, työttömyyden, perhesuhteiden muutosten tai elämäntavoitusten haasteiden kautta. Tämä osaltaan myös ylläpitää sosiaalista etäisyyttä ryhmien välillä. Näiden erojen ja asenteiden siirtyessä institutionaalisiin rakenteisiin muotoutuu kulttuuriin ja yhteiskuntaan helposti eroja pysyviä ryhmien välille. (Saari 2015, 16–17.)

J.D. Trout (2009) on käsitellyt empatiaa ja määritellyt empatiakuilun käsitteen. Empatia tarkoittaa kykyä asettua toisen asemaan ja ymmärtää, että ”tämä voisi tapahtua minullekin”. Empatia ei ole kokonaan poissa yhteiskunnista tai kulttuureista, mutta on melko tavallista, että yhteiskunnan vaikutusvaltaisimmat toimijat suhtautuvat siihen väheksyvästi. Empatiakuilu viittaa eroon siinä, miten halukkaita ihmiset ovat tuntemaan myötätuntoa eri väestöryhmiä kohtaan. Toinen väestöryhmä voi määrittää jonkun toisen väestöryhmän olevan myötätunnon ulkopuolella olevia muukalaisia. (Trout 2009).

Kainulainen ja Saari (2018) ovat tutkineet empatiakuiluja poliittisen ulottuvuuden kautta. Jotkut väestöryhmät saavat enemmän myötätuntoa, ja äärimmäisissä tapauksissa erilaisten väestöryhmien välille syntyy empatiakuilu, joka ”oikeuttaa” muiden elämäntilanteen- ja tavan voimakkaan kritisoinnin. Empatiakuilu ilmenee suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa ennen kaikkea sosiaaliturvan käyttäjiin liittyvissä puheissa, kuten toimeentulon pitkäaikaisasiakkaiden kautta. (em. 310.) Empatiakuilu viittaa siis myötätunnon puutteeseen johtuen asenteista kohti huonompiosaisten ryhmän ansiottomuutta. Muun muassa vastavuoroisuuden puute tai yhteiskunnan normien vastainen käytös voi vähentää avun tarpeessa olevien ihmisten vastaanottamaa myötätuntoa muulta väestöltä. (Saari 2015, 97.)

Erilaisilla yhteiskunnallisilla rakenteilla, kuten sosiaaliturvalla, on vaikutuksia siihen, miten ihmiset kokevat etäisyyttä tai läheisyyttä muihin väestöryhmiin. Suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän universalistiset piirteet vaikuttavat siihen, että rajat erilaisten

etuuksien saajien ja maksajien välillä hämärtyvät, koska moni suomalainen hyötyy elämänsä aikana sosiaaliturvajärjestelmästä. Sosiaalinen etäisyys väestöryhmien välillä on pienempi verrattuna angloamerikkalaisiin kulttuureihin. (Kallio ja Niemelä 2017, 147.) Suomalaista yhteiskuntaa tarkasteltaessa sosiaalista etäisyyttä voidaan käsittää ”samassa veneessä” olemisen kautta: miten suomalaiset kokevat yhteisen hyvinvoinnin jakautuvan eri ryhmiin ja eri yhteiskunnan asemille. Toisaalta asiaa on hyvä tarkastella kriittisesti sen kautta, ovatko heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat institutionaalisesti määritelty muukalaisryhmäksi yhteiskunnassa. (Saari 2015, 90–91.) Sosiaaliset etäisyydet voivat aiheuttaa esimerkiksi vastahakoisuutta erilaisten köyhyyttä ehkäisevien sosiaaliturvajärjestelmien tukemisessa (Kallio ja Hakovirta 2020, 10). Sosiaalista etäisyyttä on tarkasteltu myös siitä näkökulmasta, että institutionaalinen turva, kuten sosiaalietuudet, jotka on suunnattu kaikkein heikoimmassa asemassa oleville, voivat osaltaan ylläpitää eri yhteiskuntaluokkien välistä sosiaalista etäisyyttä. (Saari 2015, 90–91.)

Hyvinvointivaltio on kokenut isoja muutoksia viime vuosikymmeninä, ja esimerkiksi elämisen kustannukset ovat nousseet. Saari (2015, 94) pohtii sitä, että kun ihmiset ovat epävarmempia omasta yhteiskunnallisesta asemastaan ja arvostaan, lisää se oman aseman puolustusta ja korostamista. Tämä voi lisätä sosiaalista etäisyyttä sekä empatiakuiluja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Saari, Behm ja Lagus (2017) ovat tutkineet sosiaaliturvan käyttäjiin kohdistuvia asenteita. Kyseisessä artikkelissa tarkasteltiin verkkokeskustelujen perusteella asennoitumista sosiaaliturvalla eläviin ihmisiin. Viimesijaisella sosiaaliturvalla eläminen ja oletus yksilön laiskuudesta aiheutti keskustelijoissa tiukkaa arvostelua ja synnytti vaatimuksia etuuksien leikkaamisesta. Toisaalta taas samaisessa tutkimuksessa ymmärrettiin sosiaaliturvalla eläminen paremmin, jos yksilö oli joutunut työttömäksi yleisen työttömyyden takia. Lisäksi ilman sosiaaliturvaa elävät yksilöt arvoivat sosiaaliturvaa käyttävät ihmiset laiskoiksi päihteidenkäyttäjiksi. (em. 230–231.) On siis olemassa tutkimuksellista näyttöä siitä, että suomalaiset eivät suhtaudu kaikkiin väestöryhmiin samalla tavalla (Kainulainen ja Saari 2018, 310). Kainulaisen ja Saaren (2018, 321) havainnot ovat samanlaisessa linjassa ansaitsevuuskeskustelun kanssa: ilman omaa syytään vaikeaan asemaan joutuneet yksilöt saavat enemmän myötätuntoa ja oikeutusta tilanteelleen kuin oletettavasti itse vaikeutensa aiheuttaneet. Myötätuntoa saavat vahvasti vanhukset ja lapset, kun taas ylivelkaantuneet ja päihteidenkäyttäjät saavat vähiten ymmärrystä ja myötätuntoa tilanteelleen (em. 321).

Kallion, Lintusen, Niemelän, Blombergin ja Krollin (2020) tekemässä tutkimuksessa tarkasteltiin kansalaisten asennoitumista toimeentuloa saavien yksilöiden ansaitsevuuteen. Tutkimuksessa huomattiin, että tuensaajien näkeminen laiskoina tai saamattomina on vähentynyt. Vielä 1990-luvun puolivälissä yli 60 prosenttia piti tuensaajia laiskoina, mutta vuonna 2018 enää 13 prosenttia. Kallio ja muut (2020, 249) esittävät, että sosiaalinen etäisyys tukea saavien ja parempiosaisten yksilöiden välillä on mahdollisesti kaventunut ja etuuksia ei nähdä enää niin leimaavia. Yhtenä syynä pidettiin sitä, että toimeentulo on siirtynyt Kelaan, ja asiointi Kelan kanssa koskettaa hyvin laajasti koko väestöä. Toisaalta myös tämän tutkimuksen tuloksissa havaittiin, että arvioijan oma tilanne vaikutti siihen, miten ansaitsevana toimeentulotukea saavat nähtiin. Työttömät tai talousvaikeuksissa olevat arvioivat tukea saavat enemmän avun tarpeessa oleviksi. Myös itse tukea saavat olivat enemmän sitä mieltä, että toimeentulotukeen voi joutua varautumaan kuka tahansa yllättävän taloudellisen kriisin vuoksi. (Kallio ym. 2020)

Tarkastellessa suomalaisten tulkintoja köyhyydestä on huomattu, että vaikka suurella osalla suomalaisista on suhteellisen yhtenäinen käsitys köyhyyteen ajavista syistä, on väestöryhmien välillä systemaattisia eroja. Köyhyyttä omakohtaisesti kokeneet näkevät köyhyyden johtuvan vahvemmin rakenteellisista syistä, kun taas kauempaa köyhyyttä tarkastelevat ihmiset näkevät köyhyyden johtuvan esimerkiksi laiskuudesta. Erot näkemyksissä johtuvat paljolti ihmisten rakenteellisten intressien eroista, kuten tuloeroista. Vähävaraiset ihmiset kannattavat useammin tulonjakoon perustuvaa politiikkaa, kun taas enemmän tienaavat näkevät köyhyyden yksilöllisenä ongelmana. Korkeamman tulotason ihmiset ”hyötyvät” köyhyyden yksilökeskeisestä näkökulmasta, koska se korostaa heidän elämäntapaansa ansaituksi sekä hyväksytyksi. Köyhyyttä kokevat ryhmät näkevät köyhyyden usein rakenteellisena ilmiönä, mikä voi osaltaan vähentää yksilön kokemaa vastuuta omasta elämäntilanteestaan. Nämä ilmiöt osoittavat, että ihmisten välinen sosiaalinen etäisyys on kasvanut, eivätkä ihmiset osaa samaistua toistensa tilanteisiin. Tämänkaltainen keskustelu on kaksisuuntaista, ja se heikentää yhteiskunnallista yhteisöllisyyden tunnetta sekä voi lisätä jännitteisyyttä esimerkiksi sosiaaliturvaa käytävään keskusteluun. (Saari, Kainulainen ja Mutanen 2017, 205–206.)

3) Ansaitsevuus

Tässä luvussa määrittelen ansaitsevuuskeskustelua ensin laajemmassa kontekstissa. Tämän jälkeen käyn läpi myös van Oorschotin (2000) luomat CARIN-kriteerit, jotka toimivat tutkimuksessani aineiston analyysin runkona. Käsittelen myös aiempaa tutkimusta liittyen ansaitsevuuteen sekä tuon esiin myös CARIN-kriteereihin kohdistettua kritiikkiä. Taustoitan tutkielmaani lisäksi tarpeen ja lahjan käsitteiden kautta.

3.1 Ansaitsevuuden kehitys hyvinvointivaltiossa

Ansaitsevuuden käsite on yksi pysyvimmistä tavoista, joilla muun muassa hallitukset, media ja julkinen yleisö luokittelevat köyhässä elämäntilanteessa eläviä ihmisiä (Watkins-Hayes ja Kovalsky 2016, 193–194). Jo 1800-luvun lainsäädännössä ja sosiaalipolitiikan yleisessä kehityksessä on esitetty kysymyksiä siitä, kuka ansaitsee apua (van Oorschot 2000, 35). Myös Romano (2018, 61–62) kuvaa sitä, miten keskustelu ei-ansaitsevista köyhistä ihmisistä on toistuva ja universaali kysymys ihmisyyden historiassa.

Käsitys ei-ansaitsevista köyhistä heijastaa yhteiskuntien ristiriitaista pyrkimystä auttaa apua tarvitsevia. Uudelleenjakamiseen perustuvat järjestelmät nojaavat usein sellaisen tuensaajaryhmän olemassaoloon, jota ei julkisessa keskustelussa pidetä avun arvoisena. Tämän ajatuksen taustalla vaikuttaa oletus, että tietyt yksilöryhmät – kuten iäkkäät tai sairauden vuoksi työkyvyttömät – voidaan moraalisesti vapauttaa työnteosta ja siten nähdä ansaitsevina köyhinä. (Romano 2018, 1.) Vaikka yhdenvertaisuuden periaate edellyttää samanlaista kohtelua kaikille yhteiskunnan jäsenille, ansaitsevuuden käsite juontaa uudelleenjakamiseen periaatteeseen. Uudelleenjakamisen periaatetta voidaan tarkastella tarpeen kautta, eli tukea annetaan vain oikeasti tarvitseville, kun taas oikeudenmukaisuuden periaate painottaa tuen antamista niille, jotka osallistuvat yhteiskuntaan ja kantavat vastuuta. Ansaitsevuuden käsittely tutkii sitä, miten yhteisö soveltaa näitä periaatteita erottaakseen ansaitsevat yksilöt ei-ansaitsevista. (Meuleman, Roosma ja Abts 2020, 2.) Ansaitsevuuskeskustelu siis heijastelee käsityksiä oikeudenmukaisuudesta ja yhteiskunnallisesta vastuusta.

Ansaitsevuus on ilmiö, joka aiheuttaa yhteiskunnassa jatkuvaa keskustelua. Ihmisten koettu ansaitsevuus toimii sekä retorisenä välineenä että käytännön toimintatapana sille, kuka saa tukea ja millä ehdoilla – varsinkin, kun avun tarvitsijoita on paljon. Ei-ansaitsevina nähtyjen

yksilöiden elämänvalinnat joutuvat tässä yhteydessä julkisen tarkastelun kohteeksi, ja yksilöiden virheitä käytetään kontrolloivien mekanismien kohdistamisen perusteluina. (Watkins-Hayes ja Kovalsky 2016, 193–194.) Usein keskustelu köyhyydestä liittyy seuraaviin kysymyksiin: miten asetamme rajat ansaitsevien yksilöiden ja perusteettomien tuensaajien välille, kuinka vältetään tuensaajien riippuvuutta tuista ja mitkä ovat solidaarisuuden ja yhteisen vastuun rajat. (Romano 2018, 61.) Kun keskustellaan ansaitsevuudesta ja solidaarisuudesta, vaikuttavat yleiseen mielipiteeseen paljon myös poliittiset narratiivit sekä median esiintuomat representaatiot (em. 2018, 62).

Ansaitsevuuutta koskeva arviointi on siis ollut keskeinen osa köyhyyden määrittelyssä jo pitkään. Esimerkiksi jo varhaiset eurooppalaiset köyhäinlaitokset käsittelivät sitä, kuka on avun tarpeessa. Nykyiset hyvinvointivaltiot, joilla on selkeästi kehittyneemmät palvelut ja apujärjestelmät, kohtelevat apua tarvitsevia ihmisiä edelleen eri tavoin. (van Oorschot ja Roosma 2017, 6–7.) van Oorschotin (2000) mukaan yksityiskohtaisempi tieto ansaitsevuudesta ja sen jäsentämisestä on tarpeen, ja hän tuo esiin De Swaanin (1988) kolme keskeistä kriteeriä, jotka ovat toistuneet eri aikakausien köyhäinhoidossa. De Swaanin kriteerit ovat: *vammaisuus*, joka viittaa yksilön haasteisiin hankkia toimeentuloa itse; *läheisyys*, joka käsitetään samaan yhteisöön kuulumisena sekä *nöyryys*, joka on kiitollisuutta ja vaatimattomuutta avun saantia kohtaan. Näitä kriteereitä on käytetty myöhemmin modernin ansaitsevuusajattelun muokkaamisessa. Myös Cook (1979) on tutkinut amerikkalaisten arvioita tuen oikeutuksesta, ja tästä tutkimuksessa erityisesti kontrolliin viittaava kriteeri sai vahvistusta. Lisäksi Willin (1993) tutkimus vahvisti kontrollin kriteeriä, ja samaisessa tutkimuksessa tehtiin huomioita siitä, että yksilön aktiivinen pyrkimys parantaa omaa tilannettaan lisää hänen ansaitsevuuuttaan. Näiden tutkimuksen pohjalta van Oorschot jäsensi seuraavassa alaluvussa käsiteltävät ansaitsevuuskriteerit eli CARIN-kriteerit. (van Oorschot 2000, 35–36.)

Koska tutkielmani keskittyy lapsiperheköyhyyteen, on oleellista huomioida myös lasten rooli ansaitsevuuutta koskevassa keskustelussa. Lapsi ei voi valita perhettään tai elämäntilannettaan, minkä takia lasten ansaitsevuuuden arviointi on mahdotonta. Ansaitsevuuuden käsitteeseen voidaan liittää tässä yhteydessä myös haavoittuvuus (Romano 2018, 89–90). Haavoittuvuutta voidaan havainnollistaa sen kautta, että esimerkiksi lapset nähdään ryhmänä, joka vaatii välitöntä suojelua ja turvaa yhteiskunnalta. On kuitenkin huomattu, että ansaitsevuuutta arvioidessa esimerkiksi useamman lapsen yksinhuoltajaäiteihin suhtaudutaan kriittisemmin. Tätä voidaan tulkita niin, että ihmiset eivät pidä yhteiskunnallisesti järkevänä taloudellisesti

tukea äitiä, joka ei kykene elättämään lapsiaan mutta hankkii silti lisää lapsia. Lasten rooli ansaitsevuuskeskusteluissa voidaan nähdä siis äidin roolin kautta: nähdäänkö äiti yhteiskunnan silmissä ansaitsevana vai ei-ansaitsevana. (Romano 2018, 89–90.) Myös van Oorschot (2006, 16) toteaa, että länsimaisissa hyvinvointivaltioissa on todettu, että ihmiset kannattavat sosiaaliturvaa esimerkiksi vanhuksille ja sairaille ihmisille enemmän kuin lapsiperheille. Työttömien tukeminen nähtiin vielä vähemmän kannatusta saavana kuin lapsiperheiden tukeminen. (em. 16.) Lapsia ei siis nähdä yksiselitteisesti ehdottomana yhteiskunnan suojelua vaativana ryhmänä.

Laihiala (2018, 38–39) tarkastelee väitöskirjassaan sitä, miten ansaitsevuuskriteerit asettuvat erilaisiin hyvinvointivaltiojärjestelmiin. Vaikkakin yksilöiden ansaitsevuuskeskustelu on laajempaa ja suurempaa esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa yhteiskuntaluokat ovat kauempana toisistaan, ovat myös suomalaisessa yhteiskunnassa eriarvoisuus ja heikko elintaso kasvaneet. Tämä johtaa siihen, että esimerkiksi sosiaaliturvasta käytävä keskustelu lipuu enemmän siihen, kuka oikeasti ansaitsee tulla autetuksi. Esimerkiksi ruoka-avun saajien muodostaessa yhtenäisen, tunnistettavan ja selkeän ryhmän, on yleisen keskustelun helppo suunnata tämän ryhmän motiiveihin ja avunsaajien ryhmän moralisointiin. Usein juuri verkkokeskustelut ovat aktiivinen alusta sen arvioinnissa, kuka avunsaajista on siihen oikeutettu. (em. 38–39.) Tässä tutkielmassa tuotetaan näkökulmia siihen, miten lapsiperheköyhyydessä elävien ansaitsevuutta käsitetään verkkokeskustelussa.

3.2 Ansaitsevuuskriteerit

Yhteiskunnan hyvinvoinnista keskustellessa nousee esiin usein kysymys siitä, kuka on oikeutettu mihin ja miksi. van Oorschot (2000) on esittänyt viitekehysten, jossa hän jäsentää erilaisia ansaitsevuuskriteereitä. Ansaitsevuutta käsittelevät kriteerit ovat kontrolli (*control*), asenne (*attitude*), vastavuoroisuus (*reciprocity*), identiteetti (*identity*), sekä tarve (*need*) (van Oorschot ja Roosma 2017, 13). Kriteereitä kutsutaan yleisesti CARIN-kriteereiksi. Kriteerit käsittelevät sitä, miten ihmiset eroavat siinä, miten ehdollista heidän solidaarisuutensa toisia kohtaan on. Ansaitsevuuskriteerien tutkiminen avartaa yleisen enemmistön näkemyksiä siitä, kuka ansaitsee ja mitä, mikä voi auttaa poliittisia päättäjiä arvioimaan erilaisten päätösten todennäköistä legitimitettä (van Oorschot 2000, 34.) Ansaitsevuudesta puhuttaessa on siis kyse siitä, ansaitseeko joku tulla autetuksi (Kallio ja Niemelä 2017, 145). Tekstin

sujuvoittamisen takia käytän tutkielmassani ansaitsevuuskriteerien lisäksi käsitettä CARIN-kriteerit, joka on alkuperäisen englanninkielisen kriteeristön mukainen käsite.

Yhteiskunta voi arvioida ansaitsevuutta sen perusteella, kenelle katsotaan kuuluvan oikeus käyttää yhteiskunnan resursseja ja kenelle ei (Meuleman, Roosma ja Abts 2020, 1). van Oorschot (2000) on kehittänyt nämä ansaitsevuuskriteerit hollantilaisen mielipidekyselyn pohjalta. Mielipidekysely mittasi määrällisesti ihmisten asenteita ja käsityksiä hyvinvointivaltiosta yleisellä tasolla ja käsitteli erityisesti sosiaaliturvajärjestelmää. Kyselyaineiston pohjalta pystyttiin operanalitisoimaan CARIN-mallin neljä kriteeriä. Asenteen kriteeriä ei voitu huomioida aineiston rajoitteiden vuoksi. (em. 2000.) Asenteen kriteeri otettiin mukaan kriteereihin kuitenkin myöhemmin (van Oorschot ja Roosma 2017, 13). Lisäksi aineistosta tuli esiin viitteitä uuden, sosiaalisen riskin kriteeristä. Sosiaalinen riski viittaa siihen, että yksilöille, joilla oli yleisesti tunnustettu sosiaalinen riski, kuten vammaisuus tai vanhuus, tulisi kohdistaa yhteiskunnan tukea. (van Oorschot 2000.)

Jo 2000-luvun alussa monissa maissa universaalit etuudet ja sosiaaliturvajärjestelmät alkoivat rajoittua, tarvehankinnan alkoi kasvaa ja kansalaisten yksilöllistä vastuuta alettiin korostaa entistä selkeämmin. (van Oorschot 2000, 34.) Hyvinvointivaltion käsite on kohdannut haasteita johtuen muun muassa finanssikriisistä, väestön ikääntymisestä, maahanmuutosta, kasvavasta eriarvoisuudesta ja sosiaalisten riskien noususta (van Oorschot ja Roosma 2017, 3). Nämä ilmiöt ovat osaltaan lisänneet yhteiskunnallista keskustelua siitä, kuka ansaitsee tulla autetuksi hyvinvointivaltiossa.

Kriteeristö

Ansaitsevuutta käsittelevät kriteerit ovat siis kontrolli (*control*), asenne (*attitude*), vastavuoroisuus (*reciprocity*), identiteetti (*identity*), sekä tarve (*need*). Kriteereitä kutsutaan CARIN-kriteereiksi. (van Oorschot ja Roosma 2017, 13.)

Ensimmäinen kriteeri on kontrolli, jonka mukaan yksilöt, jotka ovat itse aiheuttaneet itselleen haastavan elämäntilanteen, ovat vähemmän ansaitsevia, kuin ne, jotka eivät ole voineet vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Esimerkiksi työkyvyn menettäminen työn takia vs. työkyvyn menettäminen oman toiminnan seurauksena voidaan nähdä esimerkkinä kontrollin kriteeristä. Kontrollin kriteerin on nähty olevan erityisen tärkeä ansaitsevuuden määrittelyssä. (van

Oorschot ja Roosma 2017, 13.) Toisin sanoen: jos yksilön nähdään itse aiheuttaneen omien valintojensa takia haastava elämäntilanteensa, arvioidaan hänen ansaitsevuutensa myös heikommaksi (van Oorschot ja Roosma 2017, 13). Kontrollin kriteerin on todettu olevan erityisen tärkeä ja merkittävä kriteeri ansaitsevuuden arvioinnissa (Larsen 2006, 5). Toisena kriteerinä on asenne, joka taas viittaa avuntarvitsijan asenteeseen suhteessa apuun. Suurempi kiitollisuuden taso lisää saajan ansaitsevuutta. (van Oorschot 2000, 36, 39.) Apua tarvitsevat yksilöt, jotka ovat yhteistyöhaluisia ja noudattavat yleisiä normeja, nähdään tämän kriteerin kautta ansaitsevimpina (van Oorschot ja Roosma 2017, 13). Kolmantena kriteerinä on vastavuoroisuus, jossa yksilön ansaitsevuus lisääntyy, mitä vastavuoroisempi yksilö on suhteessa avuntarjoamiseen. Pitkän työhistorian omaavat ja eläkkeen saajat nähdään ansaitsevampina suhteessa nuoriin ihmisiin ja yksilöihin, joilla on lyhyt työura. (van Oorschot 2000, 36, 39.) Yksilöt, joiden voidaan olettaa toimivan tulevaisuudessa yhteiskunnan hyväksi, nähdään myös vastavuoroisuuden kriteerin kautta enemmän ansaitsevina (van Oorschot ja Roosma 2017, 13). Usein ansaitsevuuskeskusteluissa vanhukset nähdään yhtenä ansaitsevimpana ryhmänä johtuen iästä ja sen tuomista haasteista ja näkökulmasta, että he ovat tehneet osuutensa yhteiskunnan eteen aiemmassa elämänvaiheessaan (van Oorschot ja Roosma 2017, 15). Jos yksilöllä ei ole mahdollisuutta vastavuoroisuuteen, voidaan myös kiitollisuus ja hyväntahtoisuus nähdä vastavuoroisuutena (Meuleman, Roosma ja Abts 2020, 2).

Neljäntenä kriteerinä on identiteetti, jossa käsitys yksilön avuntarpeesta lisääntyy, mitä samankaltaisempi ja läheisempi yksilö on suhteessa arvioijaan. Identiteetin kriteerissä esimerkiksi maahanmuuttajat nähdään vähemmän ansaitsevana suhteessa maan valtaväestöön. (van Oorschot 2000, 36, 39.) Kriteerissä läheisyys voidaan liittää myös esimerkiksi asuinpaikkaan tai sukulaisuuteen (van Oorschot ja Roosma 2017, 13). Viidentenä kriteerinä on tarve, jonka mukaan isompi avuntarve lisää myös yksilön ansaitsevuutta. Tarpeen kriteeri määrittellään tarpeen avuntarpeen suuruuden ja tärkeyden kautta. Ne yksilöt, joilla on esimerkiksi suuria avuntarpeita taloudellisesti tai terveydellisesti, ovat ansaitsevampia. (Laenen, Rossetti ja van Oorschot 2019, 191.) Tarve viittaa periaatteeseen välttämättömydestä: yksilöllä on oikeus saada apua sen sijaan, että hän kärsisi ravinnonpuutteesta (Meuleman, Roosma ja Abts 2020, 2). Myös perhetilanne muuttaa tarpeiden suuruuden määrittämistä. Lapsiperheellä nähdään olevan isompi avuntarve, kun taas lapseton perhe nähdään vähemmän tarvitsevana. Myös koulutustason mataluus lisää ansaitsevuutta. (van Oorschot ja Roosma 2017, 13.) Liberaalimmiksi miellettyissä maissa, kuten Iso-Britanniassa, tarpeen kriteeri on ansaitsevuuden määrittelyssä usein keskeisin, kun taas esimerkiksi

korporatis-konservatiivisemmän Saksan yhteiskunnallisissa keskusteluissa vastavuoroisuus on tärkein arvioinnin kriteeri. (Laenen, Rossetti ja van Oorschot 2019, 191.)

van Oorschot (2000, 39) on hahmotellut myös ansaitsevuuden ääripäitä: yhteiskunnan tuen on ansainnut henkilö, jonka avuntarve on hänestä riippumatonta, yhteisesti tunnistetun sosiaalisen riskin tuottamaa. Yksilö on toiminut yhteiskunnan hyväksi, kuten ollut työelämässä, ja on valmis noudattamaan saamansa tuen ehtoja ja jakaa saman identiteetin kuin auttajat. Toisaalta toisessa ääripäässä nähdään olevan yksilön, joka on täysin kykenevä parantamaan omaa tilannettaan mutta samalla haluton tekemään sitä. Yksilö ei ole toiminut yhteiskunnan hyväksi, jolloin tarvetta apuun ei nähdä vakavana. Hän myös eroaa identiteetiltään auttajista. (van Oorschot 2000, 39.) On kuitenkin huomioitava, että ansaitsevuutta tulee tarkastella suhteellisuuden kautta. Erot ihmisten ansaitsevuudessa ovat asteittaisia, ja suurin osa tarkasteltavista yksilöistä sijoittuu ääripäiden väliin. Yksilöiden ansaitsevuuskäsitys voi myös perustua erilaisten kriteerien yhdistelmiin, joissa kaikkia kriteerejä ei pidetä yhtä tärkeinä. Lisäksi ansaitsevuuden asteisuutta lisää se, että erilaiset ryhmien sisäiset erot vaikuttavat arviointiin. Esimerkiksi ikääntyneet voidaan nähdä yleisesti ansaitsevina, mutta paremman elintason ikääntyneet eivät taas täytä ansaitsevuuden kriteerejä samalla tavalla. (van Oorschot ja Roosma 2017, 15.)

Vaikka van Oorschotin alkuperäinen määrittely viitekehyksestä on vuodelta 2000, on se edelleen sovellettavissa nyky-yhteiskuntiin ja niissä tapahtuvaan arviointiin yksilön ansaitsevuudesta. Ansaitsevuuskriteerit ovat sovellettavissa erilaisiin yhteiskuntiin, ja kriteerien sisältävät kysymykset yksilöiden ansaitsevuudesta ovat kestäneet hyvin aikaa. Meuleman, Roosma ja Abts (2020, 2) ovat arvioineet niiden toimivuutta 20 vuotta myöhemmin: ansaitsevuuskriteereitä ja -ajattelua on tärkeää tarkastella ennemminkin laajana periaatteena, joka voi heijastella yhteiskunnallisia käsityksiä yksilön vastuusta ja oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta. Ansaitsevuuskriteerit eivät ole kohderyhmien tai etuusjärjestelmien ominaisuuksia, vaan niitä pitäisi tarkastella teoreettisina, moraalisisina periaatteina, joita kaikki yksilöt noudattavat vaihtelevin määrin. Kriteerit voidaan nähdä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden logiikkoina, joita käytetään perusteina sille, miksi jotkut ryhmät ovat enemmän tukien ja avun ansaitsevia kuin toiset. (Meuleman, Roosma ja Abts 2020, 2.)

3.3 Aiempaa tutkimusta ansaitsevuudesta

Tässä luvussa tarkastelen ansaitsevuuskeskusteluun liittyvää aiempaa tutkimusta. Aihetta on tutkittu erilaisista näkökulmista: erityisen laajasti sosiaaliturvaa saavien ihmisten kautta. Esimerkiksi ihmisten asenteita sosiaaliturvatukia saaviin on tutkittu laajasti sekä kansainvälisesti että suomalaisessa tutkimuksessa.

Toimeentulotuen saajiin kohdistuvat asenteet voivat heijastella laajempia käsityksiä ansaitsevuudesta sekä sosiaaliturvan oikeutuksesta. van Oorschot (2000, 42) korostaa, että sosiaaliturvaan liittyvä ehdollistamisen kannatus on voimakkainta niiden keskuudessa, jotka kannattavat vahvimmin sosiaaliturvan ehdollisuutta. Nämä yksilöt uskovat sosiaaliturvan heikentävän yksilöiden moraalialia – toisin sanoen lisäävän laiskuutta, vastuuttomuutta ja itsekkyyttä. Sosiaaliturvan mahdollisia positiivisia vaikutuksia, kuten yksilön hyvinvoinnin lisääntymistä tai oikeudenmukaisemman yhteiskunnan kehittymistä, ei niinkään huomioida. Asenteissa on nähtävissä myös epäluottamusta yhteiskunnan oikeudenmukaiseen toimintaan ja uskomus siitä, että etuusia väärinkäytetään. (Em. 42.) Koska toimeentulotuki on viimesijaisin ja tarveharkintaisin sosiaaliturva, sen käyttöön kytkeytyy enemmän mielipiteitä siitä, kuka siihen on oikeutettu (Kallio ja Niemelä 2017, 147–148). Toimeentulotuen saajat nähdään nykyisin ansaitsevampina kuin 1990-luvun puolivälissä, jolloin kyseisiä yksilöitä pidettiin huomattavasti useammin laiskoina kuin 2010-lukuun verrattaessa (Kallio ym. 2020, 255). Näkemysten muutokset liittyvät muun muassa kasvaneeseen tietoisuuteen köyhyyden lisääntymisestä ja elinkustannusten noususta (Kallio ja Niemelä 2017, 147–148).

Käsitykset köyhyyden syistä vaikuttavat merkittävästi siihen, miten sosiaaliturvaa saaviin ihmisiin suhtaudutaan. On todettu, että ihmisten suhtautuminen vaihtelee sen mukaan, onko köyhyys kriisin aiheuttamaa, vai pysyvä, pitkäkestoinen tila ihmisen elämässä. Kriisin seurauksena köyhyyteen joutuneita pidetään avunarvoisempina, kun taas pysyvään köyhyyteen liitetään yksilöllisiä syitä, mikä heikentää sosiaaliturvan hyväksyttävyyttä. Myös pitkäaikaisköyhyydessä elävät nähtiin vähemmän vastavuoroisina suhteessa sosiaaliturvaan, ja heihin suhtauduttiin kielteisemmin. (Alcanis-Colomer, Moya ja Valor-Segura 2023, 26941.) Samansuuntaisia havaintoja on tehty myös suomalaisessa tutkimuksessa. Kallion ja Niemelän (2017, 148) mukaan toimeentulotuen saajana voidaan nähdä kenet tahansa, erityisesti tilanteissa, joissa taloudellinen kriisi on yllättävä ja äkillinen. Tämä näkökulma haastaa perinteisiä käsityksiä sosiaaliturvan saajista ja korostaa sosiaaliturvan roolia turvaverkkona

kaikille yhteiskunnan jäsenille. Lisäksi käsitykset köyhyyden syistä vaihtelevat sen mukaan, mihin väestöryhmään köyhät kuuluvat ja millaisena heidän elämäntilanteensa nähdään. Niemelän (2011) tutkimuksessa havaittiin, että suomalaiset selittävät köyhyyttä usein yksilöä vastuuttavilla tekijöillä, kuten laiskuudella tai huonoilla taloustaidoilla. Näiden selitysten kannatus kuitenkin vaihtelee ryhmittäin. Lapsiperheköyhyyttä selitettäessä yksilökeskeiset näkemykset olivat harvinaisempia kuin esimerkiksi maahanmuuttajien köyhyyttä arvioitaessa. Eläkeläisten köyhyys puolestaan liitettiin vielä vahvemmin rakenteellisiin syihin, kuten sosiaaliturvan riittämättömään tasoon. (Em.)

Ihmisten asenteisiin vaikuttaa myös se, mikä on heidän oma asemansa yhteiskunnassa. Keskiluokkaisten ihmisten mielestä köyhyyteen johtuvat syyt ovat usein yksilöllisiä tekijöitä, kun taas sosiaaliturvaa saavat nojaavat vahvemmin rakenteellisiin syihin. Oleellista on myös se, miten pysyväksi oma kuuluminen tiettyyn ryhmään koetaan: keskiluokkaiset ihmiset samaistuvat enemmän ihmisiin, jotka ovat joutuneet köyhään elämäntilanteeseen esimerkiksi kriisin seurauksena. (Alcañis-Colomer, Moya ja Valor-Segura 2022, 26930.) Myös Kallio ja Niemelä (2017, 147–148) esittävät artikkelissaan, että heikommassa asemassa olevat suhtautuvat myönteisemmin etuuksien saajiin ja näkevät tukien saajat ansaitsevina. Heikommassa asemassa olevat myös samaistuvat paremmin toisiin samankaltaisessa elämäntilanteessa eläviin, kuten työttömiin (em. 148). Köyhyyttä selitetään siis usein todennäköisemmin rakenteellisilla syillä silloin, kun yksilöt kokevat kuuluvansa samaan ryhmään köyhyyttä kokevien kanssa. Esimerkiksi lapsiperheissä elävät vastaajat selittivät lapsiperheköyhyyttä useammin rakenteellisilla tekijöillä. Tämä viittaa siihen, että samaan ryhmään kuuluminen vahvistaa taipumusta nähdä köyhyys rakenteellisista syistä johtuvana. (Niemelä 2011.)

Heuer ja Zimmermann (2020) ovat tutkineet erilaisten ryhmien, kuten nuorten, ikääntyneiden ja keskiluokkaisten ihmisten, arvioita erilaisista sosiaaliturvaa saavista ihmisistä fokusryhmähaastattelujen avulla. Tutkimuksessa havaittiin, että ansaitsevuuskriteereitä sovelletaan eri lailla eri kohderyhmiin yhdistelemällä eri kriteerejä. Tutkimustulokset osoittivat, että uuden kriteerin, sosiaalisen investoinnin (*social investment*) lisääminen nähtiin oleellisena, koska sillä voidaan mitata sitä, miten paljon yhteiskunta voi odottaa saavansa takaisin yksilöön sijoitetuista resursseista tulevaisuudessa. (Em.) Heuer ja Zimmermann (2020, 399) toteavat kuitenkin, että van Oorschotin (2000) kriteerit kuvaavat hyvin suurta osaa niistä perusteluista, joilla ihmiset oikeuttavat sosiaaliturvan ansaitsevuuutta. Tutkimuksessa tuli esiin, että eri

tulotasoon kuuluvat ihmiset soveltavat ansaitsevuuskriteereitä eri yhdistelmin: esimerkiksi keskiluokka käyttää ansaitsevuuden tarkastelussa useammin vastavuoroisuuden ja kontrollin kriteeriä, kun taas työväenluokan arvioinneissa korostuu tarpeen ja identiteetin kriteerit. Ansaitsevuustutkimuksessa tarvittaisiin vielä lisää tarkastelua siitä, miten eri kansalaisryhmät soveltavat kriteerejä erilaisissa kulttuurisissa ja institutionaalisissa yhteyksissä. (Em. 400.)

Ansaitsevuutta koskeva tutkimus on saanut myös kritiikkiä, ja sen soveltamista ihmisten elämään ja arkeen on pohdittu myös tieteellisessä keskustelussa. Laenen, Rossetti ja van Oorschot (2019) käsittelevät artikkelissaan sitä, miten CARIN-kriteerit eivät välttämättä sovellu ihmisen arkielämään täysin yksiselitteisesti. On oleellista huomioda, että ihmiset voivat käyttää hyvinvoinnin jakamista koskevassa ajattelussaan myös muita kriteereitä. Ansaitsevuustutkimuksessa olisi hyvä hyödyntää esimerkiksi haastattelututkimusta, jossa ihmiset saisivat kertoa, miten he soveltavat ansaitsevuuskriteerejä erilaisiin avuntarvitsijaryhmiin. (Em. 193.) Lisäksi ansaitsevuuskriteerien konkreettisesta merkityksestä suhteessa hyvinvointivaltion etuuksiin ja niiden jakamiseen on vielä suhteellisen vähän tietoa (em. 205). Knotz, Gandenberger, Fossati ja Bonoli (2022) ovat tutkineet ansaitsevuutta ja esittäneet kritiikkiä CARIN-mallin kriteereille. Alkuperäiset kriteerit nähdään hieman epäselvinä, etenkin asenteen ja vastavuoroisuuden nähdään menevän usein limittäin, mikä vaikeuttaa niiden johdonmukaista operationalisointia tutkimuksessa. Alkuperäisiä ansaitsevuuskriteereitä tutkittaessa on huomattu, että ihmiset perustavat usein arvionsa ihmisten ansaitsevuudesta ensisijaisesti toimintaan eikä puheeseen. (Em.)

3.4 Tarve

Köyhyystutkimus kiinnittää usein huomionsa yksilön tarpeisiin ja niihin liittyviin vajeisiin (Saari 2015, 73). Myös ansaitsevuuskeskustelussa keskeinen kysymys liittyy usein tarpeeseen. Tarve ei ole pelkästään objektiivinen mittari, vaan siihen liittyy näkökulmia siitä, mikä on riittävä elintaso ja millaisia resursseja pidetään välttämättöminä. Tarpeiden määrittely on ollut pitkään sosiaalipolitiikan keskiössä. Tarpeiden ymmärtäminen ja niiden määrittely on olennainen osa hyvinvointivaltion järjestämistä, arviointia ja valittujen toimien järjestämisen tehokkuuden arviointia. (Lister, Patrick ja Brown 2024, 185.) Tarpeita määriteltäessä on tärkeää erottaa tarpeet haluista ja mieltymyksistä. Tarpeen erottaa halusta usein se, että jonkun asian tarvitseminen on eri kuin sen haluaminen. (Em. 186–187.) Tarveperustainen tarkastelu tapahtuu

tarpeiden täyttymisen kautta, jolloin hyvinvointi nähdään tilana, jossa yksilö on saanut keskeiset tarpeensa tyydytetyksi. (Kallio ja Hakovirta 2020.)

Tarpeiden määrittelyä on kritisoitu siitä, että tarpeet määritellään usein yksilön tai yhteisön ulkopuolelta asiantuntijoiden toimesta. Kuitenkin tarpeiden tunnistaminen edellyttää myös yhteisön omia näkökulmia ja kokemuksia. Myös kapitalismi vaikuttaa tarpeisiin ja niiden muuttumiseen. Kapitalismi muokkaa ihmisten tarpeita ja vaikuttaa esimerkiksi lasten tarpeiden ja halujen muokkaantumiseen. (Lister ym. 2024, 187–188.)

Tarpeiden määrittelyä on lähestytty teoriassa hyvin laajasti erilaisten näkökulmien kautta. Tarkastelen tässä tutkielmassa tarpeita universaaliuden ja suhteellisuuden kautta. Tunnetuin määritelmä universaaleille tarpeille on Doyalin ja Goughin määritelmä (1991). Saari (2015, 73) jäsentää sitä, miten tarpeiden käsite on monimutkainen, mutta joko Doyalin ja Goughin mukaan on selkeä. He määrittävät universaaleiksi perustarpeiksi fyysisen terveyden ja autonomian. He näkevät nämä kaksi tarvetta kulttuurista riippumatta kaikille olennaisiksi, ja ennen näiden tarpeiden täyttymistä ei voida tavoitella muita tarpeita. (Lister ym. 2024, 194.) Määrittelyssä tunnistetaan se, miten erilaisissa kulttuureissa ihmiset täyttävät perustarpeitaan hyvin eri tavoin (Doyal ja Gough 1991, 69). Fyysisen terveyden ja autonomian tarpeiden täytyminen on edellytys muiden tarpeiden tavoittelulle. Fyysinen terveys tarkoittaa mahdollisuutta elää aktiivista ja menestyksestä elämää ilman vakavia sairauksia, kun taas autonomia sisältää kyvyn muodostaa pysyviä tavoitteita omien halujen ja kiinnostusten mukaisesti.

Doyal ja Gough tunnistavat lisäksi keskitason tarpeet, kuten pääsyn ruokaan, puhtaaseen veteen, turvalliseen työympäristöön ja riittävään terveydenhuoltoon. Vaikka perustarpeet ovat universaaleja, niiden toteuttamistavat vaihtelevat sosiaalisissa ja kulttuurisissa konteksteissa. (Doyal ja Gough 1991, 59–60.) Kolmas taso teoriassa toteaa sen, miten tarpeet kohdataan aina yksilöllisissä sosiaalisissa konteksteissa. Esimerkiksi määrittely sopivasta ruuasta tai sen laadusta on sidonnaista sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. (Lister ym. 2024, 194–195.) Suhteelliset tarpeet eivät ole universaaleja, vaan ne muotoutuvat kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissa. Ne vaihtelevat ajan, paikan ja ryhmien mukaan, ja niiden määrittelyyn liittyy myös valtasuhteita: esimerkiksi vähemmistöryhmät voivat määritellä omat tarpeensa sisältäpäin (Lister ym. 2024, 191–193.) Köyhyyden tarkastelu tarpeiden kautta auttaa paikallistamaan köyhyyden mutta ei ole yksiselitteinen jäsenitys köyhyydelle (Saari 2015, 73).

Kuten edellä olen esittänyt, tarve on myös yksi van Oorschotin luomista ansaitsevuuskriteereistä. Perustarpeiksi yhteiskunnassa määritetyt asiat, kuten ravinto ja puhdas vesi, nähdään usein välttämättömyytenä, eikä yksilön ansaitsevuutta suhteessa niihin arvioida samalla tavalla. Ansaitsevuuskeskustelua käytäessä voi kuitenkin syntyä jännite tarpeen ja muiden kriteerien, kuten kontrollin välille. Jos yksilö on tilanteessa, jossa tarve on suuri, voi kuitenkin avun myöntämistä kyseenalaistaa, jos yksilön nähdään olevan itse vastuussa omasta tilanteestaan. Esimerkiksi lapsiperhe voi elää köyhässä elämäntilanteessa, ja heillä voi olla paljon tuen- ja avuntarpeita, mutta vanhempien päihdeongelman nähdään olevan este ansaitsevuudelle. Lasten asemasta suhteessa ansaitsevuuteen on kirjallisuudessa erilaisia havaintoja. Lapset nähdään yhteiskunnassa usein haavoittuvaisena ryhmänä, jolle tulisi antaa yhteiskunnallista tukea ja turvaa (Romano 2018, 89–90). Toisaalta on myös todettu, että vanhuksien tai sairaiden ihmisten tukeminen menisi lapsiperheiden tuen edelle (Van Oorschot 2006, 16). Lisäksi lapsiperheissä itse elävät arvioivat syyt lapsiperheköyhyydelle myös usein rakenteellisiksi (Niemelä 2011).

3.5 Lahja

Lahjaa ja lahjoituksia voidaan käsitellä epävirallisen avun muotona. Mauss (1999) on määritellyt lahjan käsitettä. Hyväntekeväisyys ja lahjoitukset pyrkivät olemaan pyyteettömiä mutta harvoin onnistuvat olemaan sitä. Hän käsittelee myös lahjan antamista ja vastaanottamista sen kautta, että usein lahjan antaminen voi näyttäytyä vapaaehtoisena, mutta sisältää kuitenkin taloudellisen edun tavoittelua ja oletuksia vastavuoroisista velvollisuuksista (em. 7, 28). Samalla Mauss tarkastelee yhteiskunnallista huolenpidon kulttuuria lahjanannon kautta ja esittää, että yhteiskuntien tulisi huolehtia paremmin yksilöistä ja perheistä anteliaisuuden periaatteita hyödyntäen, kuitenkin korostaen yksilön vastuuta esimerkiksi työnteon kautta (em. 117). Köyhässä elämäntilanteessa oleminen tarkoittaa sitä, ettei ihmisellä ole varaa kaikkiin arjen perustarpeisiin. Tässä yhteydessä lahjat voidaan hahmottaa ylimääräisenä ja tarpeettomana hyödykkeenä, mihin köyhässä elämäntilanteessa olevalla ei nähdä olevan välttämättä ”oikeutta”.

Sarkia (2024, 130) käsittelee epävirallista apua moninaisena joukkona erilaisia avustuskeinoja. Niihin lukeutuvat myös erilaiset vaate- ja tavaralahjoitukset, jotka ovat tässä tutkimuksessa aineiston lähtökohtana (em. 130). Epävirallinen apu hyväntekeväisyytenä yhdistyy usein oletukseen auttamisenhalusta ja hyvästä tahdosta, koska sitä ei ohjaa esimerkiksi lainsäädäntö

(em. 131). Avun antaminen ei ole kuitenkaan aina suoraviivaisesti pyyteetöntä, ja ihmiset voivat esittää oletuksia siitä, kenelle apu ja lahjoitukset kuuluvat.

Heikossa taloudellisessa tilanteessa yksilön tulee turvautua viralliseen, julkiseen apuun sekä usein myös erilaisiin hyväntekeväisyyden, kuten lahjojen ja lahjoitusten apuun. Epäviralliset avun muodot, kuten lahjoitukset, missä yksilö saa esittää toiveita, voivat antaa yksilöille myös mahdollisuuden ilmaista omat näkökulmansa ja tarpeensa vaikeassa elämäntilanteessa. (Salonen 2023, 197.) Avun saamisesta lahjana tai lahjoituksena on tärkeää huomioida myös se, ettei tämän kaltaiset epävirallisen avun muodot ole jatkuvia ja ennakoitavia, vaan niiden saaminen vaihtelee paljon. Esimerkiksi Sarkian tutkimuksessa, nämä lahjat ja lahjoitukset olivat kuitenkin välttämättömiä pärjäämisen edellytyksiä ja toimivat täydentävinä tukimuotoina viralliselle tuelle ja avulle. (Sarkia 2024, 131.) Lahjoitukset ovat usein arvokkaita ja tärkeitä lisäyksiä yksilön hyvinvoinnin kannalta, esimerkiksi juuri toivotun joululahjatoiveen takia. Niiden ei tulisi kuitenkaan korvata hyvinvointivaltion ja sosiaaliturvan roolia yksilön tukena.

Köyhässä elämäntilanteessa eläminen voi johtaa oletukseen, ettei kyseisellä yksilöllä olisi oikeutta lahjoihin tai niiden toivomiseen. Lahjasuhteet eivät ole usein neutraaleja, vaan ne sisältävät odotuksia tai velvoitteita. Köyhille lahjoitettu apu ei ole aina ehdotonta vaan voi usein sisältää vaatimuksen yksilön käyttäytymisen muutoksesta. Näissä tilanteissa lahja voi luoda velkasuhteen, ja vastaanottajalta voidaan odottaa esimerkiksi käytöksen muutosta. Tämä voi tarkoittaa sitä, että lahja annetaan, sillä ehdolla, että yksilö muuttaa käyttämistään köyhyyden välttämiseksi, esimerkiksi pyrkii palaamaan työelämään. Lahjat voivat sisältää kontrollointia ja arvottamista sen suhteen, kuka on ansaitseva ja valmis muuttamaan käytöstään. (Adloff ja Mau 2006, 117–118.) Jos lahjan saaminen (varsinkin hyväntekeväisyyden kautta) sisältää vaatimuksia ja ehdottomuutta yksilön käyttäytymistä kohtaan, sisältää se silloin myös yhteiskuntaryhmien välistä sosiaalista etäisyyttä. Kun yhteiskunnassa eri ryhmien elämän todellisuuksien ovat kaukana toisistaan, syntyy ryhmien välille helpommin sosiaalisia etäisyyksiä (Saari 2015, 16–17). Lahjoituksiin lahjoittavat yksilöt ja lahjoja toivovat ja tarvitsevat yksilöt voivat olla elämäntilanteiden osalta toisistaan hyvin kaukana.

Kun toisen tilannetta ei ymmärretä, syntyy niin sanottu empatiakuilu (Kainulainen ja Saari 2018, 312), joka voi ilmetä lahjan pyytäjän toiminnan arvosteluna. Lahjojen toivominen köyhässä elämäntilanteessa ei ole siis yksiselitteistä ja voi asettaa yksilön erinäisten vaateiden alle. Samaan aikaan köyhyydessä eläville yksilöille, varsinkin lapsille, lahjojen toivominen ja

unelmointi tulisi olla sallittua ilman ehtoja tai vaateita, koska se voi parhaimmillaan vahvistaa uskoa tulevaisuuteen ja antaa toivoa vaikeassa elämäntilanteessa. Oikeutta toivomiseen ei tulisi rajata köyhyyden perusteella. Lapset ja nuoret, jotka ovat heikommassa asemassa yhteiskunnassa, kokevat vähemmän uskoa omaan pärjäämiseensä tai tulevaisuuden rakentamiseen (Koivusilta 2020, 166).

4) Tutkimusasetelma

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, miten joululahjakeräystä käsittelevässä julkisessa verkkokeskustelussa jäsenetään lapsiperheköyhyydessä elävien perheiden ansaitsevuutta. Ansaitsevuuden tarkastelussa huomioidaan aineiston teema eli joululahjakeräys. Ansaitsevuuteen ja sen arviointiin liittyy vahvasti sosiaalisen etäisyys sekä empatiakuilu, joiden takia myös niiden tarkastelu aineistoissa on kiinnostavaa ja auttaa jäsentämään ansaitsevuuden ilmiön sisältävää moniulotteisuutta.

Tutkimuskysymykset:

1. Voiko aineiston ansaitsevuuden käsityksistä tunnistaa CARIN-kriteereitä ja, jos, niin miten ilmenevät?
2. Millaisia muita ansaitsevuuden käsityksiä aineistosta tunnistetaan?
3. Miten empatiakuilu ja sosiaalinen etäisyys tulevat esiin tässä keskustelussa?

4.1 Aineisto

Aineistona tutkimuksessa on vauva.fi-nettikeskustelualustalta peräisin oleva keskusteluketju. Keskustelu löytyi Google-hakukoneen kautta. Keskusteluja haettiin hakusanalla lapsiperheköyhyys, ja kyseinen keskusteluketju tuli vastaan nopeasti. Valitsin aineiston, koska se oli tarpeeksi laaja, ja keskustelussa esiintyi paljon erilaisia mielipiteitä lapsiperheiden tilanteisiin, sosiaaliturvan käyttöön sekä köyhyyteen ilmiönä. Keskustelu oli aloitettu 18.11.2020, ja viimeisin kommentti oli kirjoitettu 28.11.2024.

Olen rajannut tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston vuonna 2020 käytyyn keskusteluun, koska keskustelu käytiin pääasiassa kyseisenä vuonna. Tämän aineiston tapauksessa vuonna 2020 käyty keskustelu oli perusteltu valinta, koska myöhempien vuosien keskusteluissa viitataan aiempien vuosien viesteihin. Keskusteluketju koko ajalta on kokonaisuudessaan 355 sivua pitkä. Keskustelu on myös käyty suurimmalta osin vuonna 2020. Tutkimukseen valitun aineiston pituus oli vuodelta 2020 294 sivua, kun tekstinkoko oli 12 ja fonttina on Arial. Tästä aineistosta lopulliseen analyysiin valikoitui sisällön perusteella 269 kommenttia. Aineiston pituus oli 123 sivua MAXQDA24-analyysiohjelman taulukkomuodossa. Suurin osa

kommenteista on suhteellisen lyhyitä, muutaman virkkeen pituisia ja osa kommenteista olivat useamman rivin pituisia.

Tässä tutkielmassa käytetty aineisto käsittelee hyväntekeväisyydellä toimivaa joululahjakeräystä ja aihe toimii verkkokeskusteluaineiston pohjateemana. Aineisto tuo hyvin esiin, miten moninaisia puutteita lapsiperheköyhyydessä elävät ihmiset kohtaavat. Toiveet heijastavat lapsiperheiden arkea, tarpeita ja osallisuuden kaipuuta, eli aineisto kuvaa kattavasti, miten moninaisesti lapsiperheköyhyys vaikuttaa perheisiin. Viestiketjun aloittaja kertoo surustaan ja myötätunnostaan sen takia, mitä hän on nähnyt joululahjakeräyksessä toivottavan: kuten esimerkiksi vaatteita ja ruokaa. Keskustelu liittyy siihen, miten Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa perheillä on tarve pyytää hyväntekeväisyyden kautta apua perustarpeisiin. Keskustelu kuvaa sitä, miten köyhässä elämäntilanteessa elävien ihmisten elämänvalintoja ja tilanteita arvostellaan.

Koska keskustelun kontekstina on joululahjakeräys, voi herättää erityisen paljon mielipiteitä siitä, mitä pidetään tarpeellisenä ja missä määrin yhteiskunnan tulisi auttaa yksittäisiä ihmisiä heidän elämäntilanteissaan, sosiaaliturvan tai tässä tapauksessa hyväntekeväisyyden muodossa. Salo (2015, 182) esittää, että teoriaohjaavassa analyysissä on oleellista, että teoreettiset ideat ohjaavat jo aineistonkin hankintaa. Ansaitsevuuden tarkastelu juuri hyväntekeväisyyskeräyksen kautta mahdollistaa mielenkiintoisen lähestymisen aiheeseen ja voi tuoda nykyiseen tutkimuskeskusteluun uusia näkökulmia.

Keskusteluun osallistuminen ei tässä keskusteluketjussa edellyttänyt kirjautumista, ja kommentoijat ovat kaikki nimimerkillä ”*Vierailija*”. Koska keskustelussa ei ole yksilöityjä nimimerkkejä, ei kommenteista voi varmuudella tietää, kuinka monta kommenttia yksi ihminen on kirjoittanut. Kommenteissa useat kirjoittajat ovat halunneet korostaa sitä, että he ovat vastanneet johonkin tiettyyn kommenttiin. Tämän kautta olen tulkinnut, että keskusteluun on osallistunut useita ihmisiä. Kommentoijien edustavuudesta ei saada tarkempaa tietoa, eikä kirjoittajien erilaisia taustatekijöitä ole mahdollista selvittää. Tutkimuksessa on huomioitava se, että usein kirjoittajat ovat vain pieni osa koko kyseisen sivuston kävijämäärästä, ja verkkokeskusteluissa voi usein syntyä myös samanmielisten yksilöiden keskusteluerhoja. Verkkokeskustelut ovat myös tutkijasta riippumattomia, koska näissä keskusteluissa ihmiset nostavat itse esille aiheet ja ilmiöt, jotka koetaan tärkeiksi ja keskustelua vaativiksi. (Hakala ja Vesa 2013, 224.) Tämä keskusteluketju oli ollut aktiivisessa käytössä monta vuotta ja hyvin

laaja, mikä viittaa siihen, että keskustelua on käynyt merkittävä määrä ihmisiä eikä vain tietty, rajattu ryhmä.

Verkkokeskustelujen käyttö tutkimuksen aineistona on mielenkiintoista, koska nykyajan yhteiskunnassa monet eri aikamme ilmiöt tapahtuvat verkossa. Verkkokeskustelut ovat erinomainen aineisto yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkasteluun, koska ne heijastelevat kansalaisten ajatuksia ja käsityksiä eri ilmiöistä. (Laaksonen ja Matikainen 2013, 208.) Verkossa käytävällä keskustelulla on koko ajan kasvava ja tärkeä rooli yhteiskunnassa. Verkossa rakentuvat erilaiset yhteiskunnan ja kulttuurin muodot. (Em. 2013, 9.) Verkkokeskustelut ovatkin pitäneet kiinni tärkeästä roolistaan uusien sosiaalisen median kanavien rinnalla, ja ne ovat suosittuja kansalaiskeskustelun paikkoja (Vainikka ja Harju 2019, 100).

Hakala ja Vesa (2013, 223) esittävät oleellisia huomioita verkkokeskusteluaineistojen erityispiirteistä. Näitä ovat tutkijasta riippumattomuus, anonyymius, kommentoijien eikasvokkaisuus sekä aineistoon edustavuuteen liittyvät kysymykset ja rajoitteet. Mahdollisuus anonyymiin kommentointiin vaikuttaa keskustelun sisältöön, ja verkkokeskustelut voivatkin tarjota erilaista, kiinnostavaa tietoa verrattuna muihin aineistomuotoihin. Kommentoijat saattavat sanoa mielipiteitä, joita ei kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa kerrottaisi. (Hakala ja Vesa 2013, 224.) Anonymiteetti keskustelualustoilla antaa kirjoittajalle mahdollisuuden sekä piiloutua että suojautua. Keskusteluiden käyminen nimettömänä mahdollistaa sen, että keskustelua käydään hyvin erilaisista lähtökohdista ja ideologioista käsin. Verkkokeskustelut mahdollistavat sen, että keskustelua esimerkiksi köyhyydestä voivat käydä sekä köyhässä elämäntilanteessa elävä että hyvin toimeentuleva yksilö. Kun keskustelun käyminen ei vaikuta julkiseen kuvaan itsestä, se antaa samalla mahdollisuuden puhua omista henkilökohtaisista ongelmista anonyymisti. Toisten elämäntapavalintoja on myös mahdollista arvioida verkkokeskusteluissa julkisesti. (Vainikka ja Harju 2019, 101–102.)

Verkkokeskusteluissa on erilaisia keskustelukulttuureja. Erilaisten keskustelualustojen sisällä voi olla hyvin vaihtelevia käyttäjäyhteisöjä, ja keskustelun muotoutumiseen vaikuttavat aina keskustelun ajankohta ja yhteiskunnallinen tilanne. (Laaksonen ja Matikainen 2013, 199.) Tämän aineiston keskustelu on käyty vuonna 2020 eli koronan alkamisen aikaan. Vaikka tutkimukseni ei käsittele koronan aiheuttamia ilmiöitä, on se hyvä huomata analyysissa. Koronapandemian aiheuttamat toimeentulo-ongelmat ovat voineet mahdollisesti vaikuttaa

mielipiteisiin ja asenteisiin, jotka välittyvät tässä verkkokeskustelussa. Lisäksi heikompi taloudellinen tilanne on voinut muuttaa ihmisten käyttäytymistä esimerkiksi joululahjakeräyksiin lahjoittajana. Haastava yhteiskunnallinen tilanne on voinut kiristää myös ihmisten suhtautumista hyvinvointivaltion sosiaaliturvajärjestelmään, koska yhä useammalla on voinut olla tarve erilaisille sosiaalietuuksille ja ihmisten arviointi ansaitsevuudesta on voinut kiristyä.

4.2 Sisällönanalyysi

Tutkielmani on laadullista sisällönanalyysia. Tässä tutkimuksessa käytetty verkkokeskustelu soveltuu laadulliseen tutkimukseen. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 97) esittävät että kokemusperäinen tieto on tärkeää, ja juuri mielipidekirjoituksilla päästään käsiksi ihmisten kokemuksiin ja ajatuksiin. Laadullisessa tutkimuksessa halutaan saada aineistosta esiin niitä näkökulmia, jotka ovat tutkimuksen kannalta oleellisia ja tuovat uusia seikkoja esille valitusta aiheesta (Elo, Kajula, Tohmola ja Kääriäinen 2022, 216).

Sisällönanalyysissa käsitellään usein suuria aineistoja tiivistämällä ja luokittelemalla niitä aineistoon rakennettujen koodaamisen sääntöjen keinoin. Tarkoituksena on saada aineistoja helpommin tulkittavaan muotoon. (Salo 2015, 168.) Sisällönanalyysissa on keskeistä se, ettei aineiston tiivistäminen selkeään muotoon kuitenkaan kadota sen informaatiota (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 122). Sisällönanalyysin ideana on etsiä valitun aineiston tekstin merkityksiä. Sisällönanalyysissa on olennaista luoda selkeitä pääluokkia, jotka erottuvat toisistaan. Lisäksi luodut luokat pitää pystyä perustelemaan aineiston kautta, ja tulosten tulisi vastata valittuja tutkimuskysymyksiä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 118, 126.)

Laadulliseen tutkimusprosessiin kuuluu olennaisesti se, että tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja asetetut tutkimuskysymykset muotoillaan niin, että valitulla aineistoilla on niihin mahdollista vastata. Usein sisällönanalyysissa käytetään ilmiötä määrittäviä kysymyssanoja, kuten millainen tai mikä. (Elo ym. 2022, 217.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on sosiaalisen toiminnan ymmärtäminen ja sen asettaminen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus yleistää tilastollisesti erilaisia ilmiöitä, on kuitenkin tärkeää saada erilaisista ilmiöistä esiin niiden merkittävyys ja toistuvuus yleisellä tasolla. (Hakala ja Vesa 2013, 222.) Seuraavaksi esittelen tarkemman analyysitapani eli teoriaohjaavan sisällönanalyysin peruseriaatteita.

Teoriaohjaavassa analyysitavassa aikaisempi tieto ohjaa analyysia, mutta analyysiyksiköt tulevat valituksi aineiston kautta. Analyysista on tärkeää tunnistaa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta samalla analyysi antaa tilaa uusille huomioille. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin osalta ei ole olemassa määrittelyä siitä, missä vaiheessa analyysia teoria tulee sen tueksi. Nämä valinnat riippuvat aineistosta ja tutkijan valinnoista. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 113.) Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa aineistoa siis pohjataan aikaisempaan tutkimustietoon. Aineistoa käydään läpi valitun teorian kautta, mutta huomioidaan myös ne aineiston osat, jotka eivät liity valittuun teoriaan. Nämä osiot voidaan luokitella aineistolähtöisesti, ja tutkimus voi tuottaa aiempaan tutkimustietoon uuden luokan ja laajentaa olemassa olevaa keskustelua. (Elo ym. 2022, 222–223.) Tässä tutkielmassa analysoin verkkokeskustelua siis CARIN-kriteereihin nojaten, mutta samalla huomioiden myös sen, että aineistosta on mahdollista löytää myös muita ansaitsevuuskeskusteluun liittyviä huomioita. Teorialähtöinen analyysi mahdollistaa aineiston tarkastelun laaja-alaisesti huomioiden aiemman tutkimuksen vaikutukset mutta antaen tilaa myös aineistolle ja siitä tehtäville huomioille. Teoriaohjaavassa analyysitavassa pystyn huomioimaan aiemman ansaitsevuuskeskustelun tiedon mutta keskittymään myös juuri tämän aineiston ominaispiirteisiin. Laadullisen ja teoriaohjaavan tutkimuksen analyysissa on tärkeää laajentaa ajattelua ja liikuttaa jo kulttuurisesti totuttuja merkityksiä (Salo 2015, 182).

Aineiston analyysissa käytän laadullista MAXQDA24-analyysiohjelmaa, jossa pystyin jaottelemaan aineistoa luokkiin. Aloitin analyysini lukemalla aineistoni useampaan kertaan läpi, jotta pääsin tutustumaan aineistoon tarkemmin. Tämän jälkeen otin analyysiin mukaan ne kohdat, jotka ovat tutkimukseni kannalta olennaisia. Elo ja muut (2022, 219) esittävät tärkeänä huomiona sen, että analyysiyksiköksi kannattaa valita ajatuskokonaisuus tai lause, jotta analyysista ei tule liian yksinkertaista. Valitut ajatuskokonaisuudet voivat sisältää useampia merkityksiä, joilla saadaan vastattua tutkimuskysymykseen eri näkökulmista (em. 219). Otin aineiston läpikäymisen analyysiin mukaan ne kommentit, jotka liittyivät ansaitsevuuskeskusteluun ja perheiden hankintoihin, toiveisiin ja tarpeisiin. Jätin analyysin ulkopuolelle kommentit, jotka koskivat muita aiheita, kuten esimerkiksi sosiaaliturvan lainsäädäntöä ja siihen liittyviä tarkempia käytäntöjä.

Saatuani alustavan hahmotuksen aineistostani, aloin tarkastelemaan aineistoa CARIN-kriteerien kautta teoriaohjaavasti. Etsin aineistosta kohtia, joissa ihmisten ansaitsevuutta käsiteltiin ansaitsevuuskriteerien kautta ja tuotiin esille erilaisia mielipiteitä tai omia

kokemuksia. Pystyin tunnistamaan kaikki CARIN-kriteerit aineistosta ja muodostin jokaisesta kriteeristä oman alaluokan. Seuraavaksi perehdyin jo löydettyihin luokkiin tarkemmin ja löysin niistä aineisto-otteita, jotka muodostivat havaintoja CARIN-kriteereiden alaluokkien alle. Muodostin havaintoja sekä CARIN-kriteereihin nojaten sekä myös muita ansaitsevuuskeskusteluun liittyviä havaintoja hyödyntäen. Tämän analyysin tuloksena muodostetut luokat on jäsennetty taulukkoon 1.

Taulukko 1 Sisällönanalyysin tulokset

	Yläluokka	CARIN-kriteerien mukainen alaluokka	Muu ansaitsevuuteen liittyvä havainto
Lapsiperheköyhyydessä elävien ansaitsevuu den arviointi	<u>Kontrolli</u>	Yksilön oman kontrollin menettäminen Huoltajien päihde- tai mielenterveyden haasteista johtuva kontrollin menetys Äkillinen elämäntilanteen muutos ja sen oikeutus	Unelmoinnin rajaaminen sekä unelmoinnin oikeuttaminen
	<u>Asenne</u>	Kiittämättömyys Normien mukaan toimiminen Oman kiitollisuuden korostaminen	
	<u>Vastavuoroisuus</u>	Työttömyys ja yhteiskunnan osana oleminen	
	<u>Identiteetti</u>	Samankaltaisuuden korostaminen Lapsiperheiden ja ikääntyneiden oikeus apuun	Vähävaraisuuden aiheuttamat ulkopuolisuuden kokemukset
	<u>Tarve</u>	Kyseenalainen, liioiteltu tai vääristetty avuntarve	Materian ja lahjojen sosiaalinen ulottuvuus

4.3 Tutkimuksen etiikka

Tässä tutkielmassa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) määrittelemiä hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Tutkimusta tehdessä on huomioitava hyvien tieteellisten toimintatapojen noudattaminen koko tutkielman keston ajan (em. 11). Tätä tutkielmaa tehdessäni olen huomionnut sen, että tutkimus on toteutettu luotettavasti, esimerkiksi huolehtien menetelmien ja analyysin käytön huolellisuudesta. Lisäksi aineistosta hyödynnetyt tulokset on raportoitu rehellisesti ja avoimesti, yksityiskohtia poisjättämättä. Asianmukaiset viittaukset osoittavat arvostusta tieteellistä yhteisöä kohtaan. Olen sopinut aineiston käytöstä ja säilyttämisestä asianmukaisesti. (em. 12–13.)

Otin yhteyttä Vauva.fi-keskustelupalstan ylläpitoon syyskuussa 2025. Sain luvan käyttää keskustelua tutkimukseni aineistona, kunhan keskustelun lähde on asianmukaisesti merkattu. He korostivat myös, että pidättävät oikeuden muutoksiin eivätkä voi taata, että keskustelu tai viestit ovat saatavilla tulevaisuudessa. Tutkimuksessa käytetty aineisto ei ole suoranaisesti sosiaalisen median aineisto, mutta aineiston luonne on verrattavissa sosiaaliseen mediaan, joten siinä tulee ottaa huomioon samoja seikkoja. Kosonen, Laaksonen, Rydenfelt ja Terkamo-Moisio (2018) ovat esittäneet tärkeitä huomioita liittyen aiheeseen. Sosiaalisen median aineistoja käytettäessä tulee tutkijan olla tarkka tekijänoikeudellisista kysymyksistä ja tutustua valitsemansa verkkopalvelun käyttöehtoihin. Myös yksittäisten ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen tulee ottaa huomioon ja tiedottaa tutkimuksesta mahdollisuuksien mukaan asianosaisille eli esimerkiksi verkkokeskusteluun kirjoittaneille. Usein kuitenkin sosiaalisessa mediassa käytössä olevat nimimerkit antavat yksityisyydensuojaa, eikä yksittäisiä henkilöitä voida näin tunnistaa.

Tutkijan on myös tärkeää huomioida, onko tutkimuksessa käytetty aineisto haettu yksityisestä vai julkisesta ryhmästä tai yhteisöstä. Yksityisyyden rajaa tulee aina lisäksi tarkastella käytetyn aineiston ja sen sensitiivisyysasteen perusteella. Aineiston anonymisointi ja aineistojen käsittely henkilötietoina ovat selkeitä ja hyviä linjoja myös sosiaalisen median tutkimusaineistoissa. (Kosonen, Laaksonen, Rydenfelt & Terkamo-Moisio 2018.) Tämän tutkielman aineiston käytössä on tutkimuseettisestä näkökulmasta huomioitu se, ettei kommentoijia voi tunnistaa, koska kaikki asianosaiset esiintyvät nimimerkillä ”*Vierailija*” eikä heistä ole saatavilla muita henkilötietoja. Vauva.fi-keskustelupalstan kommentoijien

anonymiteetti mahdollistaa myös sen, ettei kommentoijia ole tarvinnut informoida siitä, että heidän kommenttejaan on käytetty tutkimuksessa.

Aineistossa esiintyvän kielen käyttöön liittyi myös tutkimuseettisiä rajoituksia. Tutkielman aineistoa läpikäydessäni tein tietoisesti tutkimuseettisen valinnan enkä ottanut tutkimukseeni aineistoesimerkeiksi sellaisia kommentteja, jotka sisältävät syrjivää, asiatonta tai halveksuvaa kieltä. Tutkijana olen vastuussa tutkielmani luomasta yhteiskunnallista keskustelusta, minkä takia tämä rajaus on tärkeä myös siitä näkökulmasta, ettei se uusina haitallisia ja syrjiviä merkityksiä esimerkiksi vähävaraisuuteen liittyen.

Köyhyyttä tutkiessa on tärkeää huomioida aiheen sensitiivisyys ja sen suuri merkitys yksilöiden elämänlaatuun. Tutkielmani teema on lapsiperheköyhyys, ja on tärkeää käsitellä köyhyyttä yksilön elämäntilanteena eikä ominaisuutena. Tässä tutkielmassa en halua esittää köyhyyttä yksilön valintana tai epäonnistumisena, vaan enemmän monisyisenä ilmiönä, johon on monia selityksiä sekä yksilön että yhteiskunnan rakenteiden tasolla. Aineistossani tulee ottaa huomioon, että ne perheet, joihin viitataan, eivät välttämättä kaikki ole lapsiperheköyhyydessä eläviä virallisten määritelmien mukaisesti. Tämä ei ole tutkimukseni kannalta ongelma, koska analyysini kohteena on ennen kaikkea se, miten ansaitsevuus jäsenyyttä tässä aineistossa ja oikeus lahjoihin sekä apuun tulee esille. On kuitenkin todennäköistä, että suuri osa joululahjakeräykseen osallistuneista perheistä elää vähävaraisuudessa. Hyväntekeväisyyteen turvautuminen itsessään paljastaa köyhyydessä elämisen haasteet: se tekee näkyväksi tilanteen, jossa perheiden perustarpeet eivät täyty ilman ulkopuolista apua. Keskeistä ei ole perheiden todellinen taloudellinen tilanne vaan se, millaisia merkityksiä ja perusteluja keskusteluissa näille teemoille rakennetaan.

5) Lapsiperheköyhydessä elävien perheiden ansaitsevuus

Esittelen seuraavaksi analyysini tuloksia. Aineiston perusteella muodostin teoriaohjaavasti CARIN-kriteereiden mukaisesti viisi yläluokkaa. Yläluokkia ovat siis kontrolli (*control*), asenne (*attitude*), vastavuoroisuus (*reciprocity*), identiteetti (*identity*) ja tarve (*need*). Yläluokat vastaavat ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni CARIN-kriteereiden näkymisestä aineiston ansaitsevuuden käsityksissä. Lisäksi jokaisen kriteerin yläluokan alle muodostui alkuperäisen kriteerin mukaisia teoriaohjaavia alaluokkia. Lisäksi kontrollin, identiteetin ja tarpeen kriteereiden alle muodostui aineistolähtöisiä, muita ansaitsevuuteen liittyviä havaintoja. Nämä havainnot heijastelevat yläluokan kriteeriä erilaisesta näkökulmasta kriteerien ulkopuolelta. Samalla nämä havainnot vastaavat toiseen tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia muita ansaitsevuuden käsityksiä aineistosta tunnustetaan. Kaikki havainnot ovat yhteydessä yläluokan kriteeriin, mutta jäsentävät ansaitsevuutta juuri tämän aineiston näkökulmasta ja tuovat analyysiin tarkemman, lapsia ja lapsiperheitä käsittelevän keskustelun. Analyysissa on mukana myös sosiaalisen etäisyyden ja empatiakuilun käsitteet. Vastaan kolmanteen tutkimuskysymykseen tarkastelemalla näitä käsitteitä läpileikkaavasti analyysin läpi. Käytän analyysin tukena aineistolainauksia, ja ne ovat kopioituna alkuperäisestä aineistosta suoraan. Aineistolainaukset on numeroitu lopullisen, analyysiin valitun tekstin mukaisesti.

5.1 Kontrolli

CARIN-kriteerit määrittelevät kontrollin ihmisten omaksi kontrolliksi omasta elämästään ja tekemistään valinnoista. Yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan tilanteeseensa vaikuttavat siis hänen ansaitsevuuteensa: esimerkiksi ikääntymisen takia työkyvyn heikentyminen on asia, mihin yksilöllä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. Työttömäksi jääminen syistä, joihin yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa, kuten laiskuus, vähentää yksilön ansaitsevuutta kontrollin kriteerin näkökulmasta. (van Oorschot 2000, 36–37.) Jos yksilön nähdään olevan henkilökohtaisten valintojensa takia yhteiskunnan avun tarpeessa, ei häntä nähdä kontrollin kriteerin kautta ansaitsevana, koska hän on itse aiheuttanut omat haasteensa (van Oorschot ja Roosma 2017, 13). Kontrolli on yksi tärkeimmistä CARIN-kriteereistä. Yksilöiden vastuuttaminen tai syyttäminen oman tilanteensa aiheuttamisesta on keskeinen osa ansaitsevuuden arviointia. (Larsen 2006, 5; van Oorschot 2000, 43.)

Kontrolli jäsentyy van Oorschotin (2000) kriteerin mukaisesti erilaisten elämänhallinnan haasteiden kautta. Kontrolli ilmenee yksilön elämänvalintojen arvosteluna sekä päihde- ja mielenterveyshaasteiden arvioinnin kautta.

Kontrolli tulee näkyväksi kommentteissa yksilön oman kontrollin menettämisen kautta, eli yksilön haastavan elämäntilanteen nähdään olevan seurausta itseaiheutetusta kontrollin menettämisestä. Kommentoijat siis näkevät joululahjatoiveita esittäneiden perheiden aiheuttaneen itse köyhyytensä. Kyseinen havainto on selvässä yhteydessä myös van Oorschotin (2000) luomaan kontrollin kriteeriin, jossa oikeus apuun yhdistetään siihen, missä määrin apua saavan yksilön nähdään olevan itse vastuussa omasta tilanteestaan. Aineiston useassa kommentissa tulee esiin oletus siitä, miten kontrollin menettäminen näkyy elämän- ja taloudenhallintavaikeuksina.

Alla olevassa kommentissa kirjoittaja toteaa, että osa köyhyydessä elävistä ihmisistä on laiskoja ja itsekkeskeisiä, ja tämän vuoksi he ovat menettäneet kontrollin omaan elämäänsä. Nämä tekijät nähdään syynä siihen, että perhe on joutunut köyhään elämäntilanteeseen. Samalla kommentissa kuitenkin ymmärretään lasten vaikeaa tilannetta, eikä lasten ansaitsevuuatta arvioida vanhemman toiminnan perusteella:

”Köyhissä on niin paljon erilaisia ihmisiä. Kyllä minäkin haluan auttaa vastuuntuntoisia, vilpittömiä, ahkeria ihmisiä, joilla on selkärankaa. Mut näitä itsekkeskeisiä siipeilijöitä, joilla elämänhallinta prakaa oman asenteen ja laiskuuden vuoksi, en todellakaan. Ainoa kipukohta on näiden lapset. Se on todella sääli, millaisen kasvualustan osa lapsista saa.” (155)

Yksilöiden ansaitsevuuuden arviointia tehdään myös suhteessa lahjan saamiseen tai ansaitsemiseen. Yhteiskunnan tai hyväntekeväisyyden tarvetta tukea yksilöitä ja perheitä kyseenalaistetaan, koska heidän ansaitsevuuutensa koetaan heikentyneeksi. Yksilön nähdään itse aiheuttaneen haastavan elämäntilanteensa, mikä mukailee kontrollin kriteeriä. Seuraavassa kommentissa kyseenalaistetaan sitä, että jos perhe on elänyt yli varojensa, ei yhteiskunnan tai hyväntekeväisyyden tulisi kustantaa ainakaan lahjoja tai vaatteita lapsille.

”Kukas ne velat on tehnyt? Tuolla jouluapuaryhmässäkin monella oli velkaa velan päälle ja ulosottoa. Joskus on siis eletty yli varojen ja nyt kansalaisten pitäisi hankkia lapsille lahjat ja vaatteet.” (167)

Edellisessä kommentissa kirjoittaja rajaa sitä, kenelle hyväntekeväisyyden hyödyntäminen kuuluu, ja käsittää sitä myös kontrollin kautta. Lahjan antaminen voi näyttäytyä usein pyyteettömänä, mutta useissa tilanteissa se sisältää vastavuoroisuutta ja velvollisuuksia (Mauss 1999, 7, 28). Yllä olevassa kommentissa kirjoittaja kyseenalaistaa sen, että jotkut perheet saavat lahjoja hyväntekeväisyyskeräyksen kautta. Taustalla tässäkin kommentissa näkyy kontrolli, koska kommentoija ajattelee perheiden itse aiheuttaneen elämäntilanteensa heikolla taloudenhallinnalla. Lahjoja ei siis haluta antaa täysin vastikkeettomasti, vaan lahjan saamisen oletetaan edellyttävän, että yksilöillä on oma elämä ja talous hallinnassa.

Aineiston mukaan kontrollin menettäminen omien elämänvalintojen myötä näkyy huoltajien päihderiippuvuuden ja mielenterveyden haasteiden kautta. Päihderiippuvuutta tai mielenterveyden haasteita ei ymmärretty aineistossa juurikaan sairautena vaan enemmänkin yksilön valintana. Yksilön oma henkilökohtaiset valinnat ovat johtaneet avun tarpeeseen, ja tämä liittyy myös van Oorschotin (2000) määrittämään kontrollin kriteeriin. Alla oleva kommentoija kritisoi sitä, että esimerkiksi päihderiippuvaiset saavat yhteiskunnan apua. Kommentoija selkeästi arvioi päihteidenkäyttäjät sekä mielenterveyden kanssa kamppailevat yksilöt yhteiskunnan avun ulkopuolelle:

”Suomessa mahdollistetaan se et työttömät, mielenterveys, alkoholistit yms saa paljon rahaa ja vielä lisää, vaikka ei olisi elämänhallinta kunnossa” (152)

Aineisto sisältää paljon ansaitsevuuden arviointia kontrollin näkökulmasta. Kommentoijat esittävät mielipiteitä siitä, miten apuun ja tukeen ollaan oikeutettuja silloin, kun syyt vähävaraisuuteen ovat muita kuin esimerkiksi päihdeongelmien tai mielenterveyden haasteiden aiheuttamia. Aineiston kommenteissa päihdeongelmaa ei hyväksytty ”oikeana” syynä köyhyyteen, vaan sen nähtiin johtuvan omasta kontrollin puutteesta. Seuraavassa kirjoittaja esittää näkemyksen niistä syistä, mitkä nähdään yhteiskunnan tai hyväntekeväisyyden avun arvoisiksi:

”Miksi Suomi on nykyään täynnä näitä vähävaraisia lapsiperheitä. Taitaa olla elämänhallinta ja sitä myöten rahat hukassa. Olen sitä mieltä, että vastuu elämästä kuuluu yksilölle ei yhteiskunnalle. Yhteiskunnan tehtävä on auttaa silloin kun on vaikeuksia, mutta nämä vaikeudet eivät saa olla peliriippuvuus, alkoholin loputon juominen, huumeriippuvuus jne.” (157)

Yllä olevassa kommentissa ei ole empatiaa myöskään sitä kohtaan, että arvostelun kohteena olevat perheet ovat lapsiperheitä, vaan huoltajien haasteet valuvat suoraan myös lasten harteille. Lapsilta evätään mahdollisuus apuun vanhempien valintojen takia. Kommentin asettama ehdottomuus sisältää empatiakuilun, eikä kommentoija näytä pystyvän asettumaan huoltajan tai ainakaan lapsen asemaan, eikä vaikuta tuntevan myötätuntoa lapsen tilannetta kohtaan (Trout 2009.) Nämä näkökulmat ovat lasten kannalta haitallisia, koska erityisesti lapsena köyhässä elämäntilanteessa eläminen vaikuttaa monitahoisesti yksilön tulevaisuuteen (Kallio ja Hakovirta 2020, 7.)

Päihde- tai mielenterveyden haasteita kokevat rajautuvat kommentoijien käsityksissä avun ulkopuolelle. Yhdessä kommentissa kirjoittaja luonnehtii ansaitsevaa perhettä ”on yrittänyt kaikkensa” -ajattelun kautta. Näen kommentoijan määritelmän olevan yhteydessä siihen, ettei perheessä ole päihde- tai mielenterveysaasteita, vaan köyhyyden nähdään johtuvan muista tekijöistä. Seuraava kommentoija jatkaa ansaitsevuuden arviointia ja rajaa omaa apuaan tietynlaisille perheille:

”Minä auttaisin niin mielellään vähävaraisia perheitä, mutta tiedän että siellä on todella usein taustalla joko peliriippuvuutta, alkoholismia tai materialismia, eli ostellaan uusia hienoja vaatteita ja tavaroita viimeisillä rahoilla, ja sitten valitetaan kun ei ole rahaa. Tämän takia en osallistu keräyksiin, rahat menee järjestön keräyksiin ja pahimmillaan jonkun alkoholismin tai peliriippuvuuden ruokintaan. Lahjoittaisin heti jos löytyisi sellainen perhe joka yrittää kaikkensa mutta silti rahat ei riitä.” (178)

Edeltävä kommentti viittaa siihen, että tietyt vähävaraiset lapsiperheet ovat oikeutettuja apuun van Oorschotin (2000) kontrollin kriteerin mukaisesti. Kommentoija kuvaa ansaitsevaa perhettä kaikkensa yrittämisen kautta, mikä heijastelee vahvasti ansaitsevuuden yhteyttä yksilön omaan ponnisteluun ja mahdollisuuteen hallita omaa elämäänsä. Päihderiippuvuuden kanssa oleva perhe nähdään siis ei-ansaitsevana, koska huoltajan ei nähdä yrittävän tarpeeksi tai hallitsevan omaa elämäntilannettaan. Päihteiden kanssa haasteita kokevat yksilöt saavat usein vähemmän ymmärrystä tilanteelleen. Yhteiskunnallisessa keskustelussa päihteidenkäyttäjää koskeva keskusteluilmapiiri on tiukentunut, eikä ymmärrystä riippuvuudelle ole saatavilla niin laajalti. Asenneilmapiirin muuttuminen viittaa taas osaltaan empatiakuilujen kasvamiseen yhteiskunnassa. (Saari, Behm ja Lagus 2017.) Päihdeongelmia kokevien perheiden kohdalla

tämän kaltainen ajattelu on haitallista, koska päihdeongelmat tulisi kohdata monisyisenä terveydellisenä ja sosiaalisena haasteena.

Huoltajien mielenterveys- tai päihdeongelmat jäsentyvät selkeästi aineistossa kontrollin kriteerin mukaisesti. Perheiden lapsen asemaa ja ansaitsevuutta käsiteltiin myös lapsen aseman puolustamisen kautta. Näen tämän näkökulman olevan myös yhteydessä van Oorschotin (2000) kontrollin kriteeriin. Aineistossa on nähtävissä empatiaa ja ymmärrystä lapsen aseman haastavuudesta suhteessa vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelmaan. Esimerkiksi seuraavassa kommentissa näkyy ajatus siitä, miten vanhemman haasteet päihteidenkäytössä eivät saisi olla lapsen ansaitsevuuden mittari:

”Vanhemmat voi juoda, polttaa tai narkata rahat. Se eu ole lapsen vika ja kyllä mä sellaista lasta säälisin, jonka on hankkinu täysin väärät ihmiset.” (127)

Kontrollin kriteeri esiintyi aineistossa myös hallitsemattoman elämäntilanteen muutoksen kautta. Äkillinen elämäntilanteen muutos tuli esiin kommentissa oikeutettuna syynä köyhyyteen ja tätä kautta lisääntyneeseen ansaitsevuuteen. Aineistossa kontrollia käsiteltiin siten, että köyhyyteen johtaneet syyt, jotka ovat yksilön oman toiminnan ja vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella, lisäävät yksilön ansaitsevuutta saada apua. Näkemys tämänkaltaisesta kontrollin menettämisestä mukailee van Oorschotin (2000) määritystä kontrollin kriteeristä.

Muutamassa kommentissa kerrottiin omakohtaisia kokemuksia siitä, miten elämäntilanne on muuttunut itsestä riippumattomista syistä, kuten yllättävästä irtisanomisesta, jolla taas perusteltiin omaa ansaitsevuutta. Kyseinen kommentti kuvaa äkillistä, ulkopuolelta tullutta tilannetta, joka on vaikuttanut perheen talouteen:

”Itse kyllä ihmettelen näitä tapauksia, vaikka olen itsekin vähävarainen. Meille tuli yllättävä tilanne, kun mies joutui viime vuonna onnettomuuteen ja se vei hänen työkykynsä, joten menetti työnsä. Itse olin silloin raskaana ja vaikea ja pieleen mennyt synnytys vei minulta työkyvyn, joten jäin itsekin työttömäksi.” (176)

Edeltävässä kommentissa kommentoija viittaa alussa siihen, miten hän ihmettelee muiden tarvetta apuun tai hyväntekeväisyyteen. Kommentoija toteaa, että köyhyyteen voi pudota äkillisen elämäntilanteen myötä, ja tällöin yksilöä tulisi tukea yhteiskunnan tukiverkkojen

avulla. Yksilö nähdään myös luontevasti ansaitsevana apuun, koska hän ei ole voinut ennakoida tai vaikuttaa omaan muuttuneeseen elämäntilanteeseensa. Kommentoijan kommentti heijastelee oletusta siitä, että yksilöillä olisi täysi kontrolli ja mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseensa, lukuun ottamatta ulkoisia ja yllättäviä tekijöitä. Muussa tutkimuksessa on huomattu, että äkillinen kriisi elämässä oikeuttaa yksilön vahvemmin yhteiskunnan tuen piiriin, kuten toimeentulotuen saajaksi. Ihmiset arvioivat yksilöt enemmän ansaitseviksi, jos köyhyys on aiheutunut yllättävästi, eikä köyhyys ole pitkäkestoinen tila yksilön elämässä. (Alcañis-Colomer 2022, 26941; Kallio ja Niemelä 2017, 148.)

Kontrollia kuvataan aineistossa myös alkuperäisen kontrollin kriteerin määritelmän ulkopuolisilla tavoilla. Kontrolli ilmenee unelmoinnin rajaamisessa sekä unelmoinnin oikeuttamisena. Varsinkin unelmoinnin rajaaminen voidaan käsittää ansaitsevuuden kautta: liian suureksi nähdyt lahjatoiveet vähensivät yksilön ansaitsevuutta, koska ne eivät olleet kohtuullisia suhteessa lapsen perheen elämäntilanteeseen. Ansaitsevuutta käsitellään ehdollisena: tietynlaiset, hillitymmät lahjatoiveet viestivät yksilön vaatimattomuudesta, joka voi osaltaan lisätä oikeutta saada apua. Liian isot toiveet taas viestivät vastakkaista, jolloin yksilön ansaitsevuus voidaan nähdä heikentyvän.

Kontrolli ilmenee kommenteissa toiveiden ihmettelynä ja kyseenalaistamisena. Kommentoijat eivät näe vähävaraisilla lapsilla olevan oikeutta haaveilla kalliista asioista, koska perustarpeisiinkaan ei ole välttämättä varaa. Aineiston keskustelu liittyy myös siihen, miten kommentoijat arvioivat sitä, mitä vanhemmat ja lapset uskaltavat pyytää tai toivoa ja ”liika” pyytäminen nähdään kyseenalaisena. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa kuvataan sitä, miten tietyt toiveet ovat saaneet kommentoijan vahvasti kyseenalaistamaan lahjatoiveiden sisältöä:

”Mua itketti enemmän ne guccin reppu ja uusin iPhone toive.” (178)

Hyväntekeväisyyskeräyksiin osoitetut joululahjatoiveet voivat paljastaa vähävaraisten perheiden lasten ja vanhempien toiveita, joita ei elämäntilanteen takia pysty toteuttamaan. Osa kommentoijista puolustelee köyhyudessa eläviä yksilöitä ja tuo esiin vähävaraisessa perheessä elämisen näköalattomuutta. Osa kommentoijista myös puolustaa oikeutta unelmointiin ja tuottaa keskustelua siitä, ettei ulkopuolisten tulisi kontrolloida yksilön oikeutta unelmointiin. Yksi kommentoija korostaa, miten vähävaraisessa perheessä elänyt lapsi voi saada paljon iloa uudesta tavarastaan. Sama kommentoija nostaa esiin, miten merkityksellistä lapselle voi olla

saada juuri toivomansa asia eikä vain käytettyjä tavaroita, jotka eivät välttämättä vastaa lapsen toiveita. Lapsen tai nuoren näkökulmasta lahjojen saamattomuus voi tuottaa sosiaalista ulkopuolisuutta ja esimerkiksi estää pääsyn erilaisiin kaveripiireihin. Materiaalinen puute voi vaikuttaa lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. (Toikka ja Haanpää 2020, 139.)

Seuraava kommentoija haastaa sitä, että vähävaraisten lasten tulisi jatkuvasti tyytyä ”mihin vaan” ja puolustaa oikeutta unelmointiin:

”Sillä on iso merkitys saada jotain minkä on saanut itse ottaa uutena paketista ja tehdä omakseen. Siksi ostaisin vähävaraisen perheen lapselle ihan jonkun oikeasti kivan ja toivotun lelun tai laitteen kuin kaataisin syliin läjän kirppariroinaa ja käskisin olemaan iloinen että saa edes jotain.” (184)

Lapsen toiveita ja unelmia puolusteleivat kommentit pyrkivät ”hellittämään” ulkopuolisten kontrollia lapsen unelmointiin ja sitä kautta ansaitsevuuden arviointiin. Nämä kommentit tulkitsen niin, että niissä pyritään asettamaan lapsen ansaitsevuuden arviointi vanhemman toiminnan ulkopuolelle ja mahdollistamaan köyhässä elämäntilanteessa olevalle lapselle oikeus unelmoida. Lapsien oikeutta unelmoitiin puolustavissa kommentteissa ei ole nähtävissä empatiakuilua, vaan vastavuoroisesti ymmärrystä ja empatiaa tilanteelle. On todettu, että jotkut väestöryhmät saavat usein enemmän myötätuntoa muilta väestöryhmiltä ja usein lapset kuuluvat tähän ryhmään (Kainulainen ja Saari 2018, 32).

Kallio ja Hakovirta (2020, 20–21) ovat todenneet, että vähävaraisten perheiden vanhemmat saattavat joutua arvostelun kohteeksi, jos he hankkivatkin lapselleen jotain ylimääräiseksi tai liian kalliiksi nähtyä. Vanhemman tarkoitusperät voivat kuitenkin olla siinä, että hän haluaa lapsensa pystyvän samaistumaan sosiaaliseen ympäristöönsä ja edistämään hänen osallisuuttaan (em. 20–21). Köyhä elämäntilanne pakottaa usein perheitä karsimaan ylimääräisiä kuluja, kuten lasten toiveita leluista tai tavaroista, mikä voi aiheuttaa myös vanhemmassa huonommuuden tunteita. Vanhemmat voivat kokea taloudellista painetta, joka osaltaan rajoittaa vanhempien kykyä kohdata vanhemmuuden haasteita (Toikka ja Haanpää 2020, 126).

Lapsen oikeus unelmointiin tai lahjoitusten kautta saatu tavara voivat olla usein merkityksellisempiä, kuin miltä ne ulospäin vaikuttavat. Aineisto tuo kuitenkin esiin sen, että kontrolli ulottuu myös unelmointiin: perheiden ja lasten toiveet joutuvat ulkopuolisen

arvioinnin kohteeksi. Nämä arvioinnit kaventavat osaltaan lasten uskoa ja mahdollisuuksia kuvitella parempaa arkea.

5.2 Asenne

Asenteen kriteeri tarkoittaa avunsaajien asenteen vaikutusta heidän ansaitsevuuteensa. Mitä kiitollisempi, myönteisempi ja kuuliaisempi avunsaaja on saamaansa tukea kohtaan, sitä avun arvoisempana eli ansaitsevana yksilö nähdään. Jos yksilö vaatii äänekkäästi yhteiskunnan tukea itselleen, nähdään hänet asenteen kriteerin kautta vähemmän ansaitsevana. (van Oorschot 2000, 36–37.)

Asenteen kriteeri ilmenee aineistossa kiittämättömyytenä, ja nimenomaan ulkopuolisten arvioiden kautta. van Oorschotin (2000) mukaan juuri avuntarvitsijan kiitollisuus on yksi asenteen kriteerin arviointiperuste, eli aineiston havainnot mukailevat asenteen kriteerin määritelmää. Mitä kiitollisempi ja yhteistyöhaluisempi avunsaaja on, sitä ansaitsevampana hänet nähdään. Aineiston kommentit sisältävät mielipiteitä keräykseen osallistujien asenteista. Kommentoijat eivät ole havainneet kokemuksiensa mukaan kiitollisuutta avunsaajissa, kun he ovat itse toimineet lahjoittajina joululahjakeräyksessä. Alla oleva kommentti kuvaa kyseisen kommentoijan ajatusta joululahjakeräykseen osallistuneiden asenteista:

”Asenne on niin röyhkeä: mulle tänne kaikki heti. Ajatellaan, et yhteiskunta on sen velkaa heille.” (9)

Kommentoijien kokemuksissa tulee esiin, miten erilaisiin hyväntekeväisyyskeräyksiin osallistuneet ovat vain halunneet ilmaista tavaraa ja olleet kiittämättömiä saamastaan avusta.

Kiitollisuuden ja nöyryyden korostaminen van Oorschotin (2000) asenteen kriteerin mukaisesti on myös aineistossa esillä. Kommentoijat jakavat omakohtaisia kokemuksiaan. Moni korostaa omaa kiitollisuuttaan saamastaan avusta haastavassa elämäntilanteessa. Alla olevassa kommentissa arvioidaan sitä, että avunsaajiin mahtuu aina yksilöitä, jotka eivät ole kiitollisia saamastaan avusta, minkä takia he eivät ole ansaitsevia. Omakohtaisen kokemuksen kertomisella kirjoittaja korostaa omaa oikeuttaan arvioida muiden käyttäytymistä ja tätä kautta heidän ansaitsevuuttaan:

”On vain aina ärsyttänyt ilmaisesta rahasta itkeminen, kun sitä ei tule tarpeeksi. Olin kiitollinen jokaisesta pennistä, jonka sain enkä enempää olisi tarvinnut. Nyt ei mikään riitä joillekin.” (6)

Omaehtoisen kiitollisuuden korostaminen siis toimii määrittelyä sille, kuka on ansaitseva juuri asenteen kautta tarkasteltuna. Edellä oleva kommentoija korostaa kiitollisuuden lisäksi nöyryyttään suhteessa apuun kertoen siitä, että on saanut juuri tarvittavan määrän apua eikä toivo yhtään enempää. Kiitollisuuden ja vaatimattomuuden korostaminen on ollut ansaitsevuusajattelun keskiössä jo pitkään, ja nöyryyden kriteeri on ollut keskeinen nykyisen, modernin ansaitsevuusajattelun muokkaamisessa (De Swaan 1988).

Lisäksi van Oorschot ja Roosma (2017, 13) esittävät asenteen kriteerin sisältävän ajatuksen siitä, että mitä enemmän yhteiskunnan normien mukaan yksilö toimii, sitä enemmän ansaitsevuus myös lisääntyy. Seuraavassa kommentissa ansaitsevuutta arvioidaan väitteellä, ettei avun tarvetta ole, vaan lahjoituksia halutaan vain oman edun tavoittelun ja ahneuden takia. Kommentoija tuomitsee toiminnan, koska olettaa monien lahjoitusten pyytäjien saavan jo yhteiskunnalta tukia tai olevan työelämässä:

”Olen auttanut eri tahojen kautta useampana vuonna ja valitettavasti olen törmännyt toistuvasti siihen tosiasiaan, että avunpyyntäjät ovat lähes ammattimaisia kerjääjiä. Eli eletään jo kaikenmaailman tukien varassa, osa on töissäkin” (143)

Työssäkävien yksilöiden osallistuminen lahjoituksiin voi näyttäytyä yhteiskunnan yleisten normien ulkopuolisena toimintana. Esimerkiksi sosiaaliturvan hyödyntäminen tai hyväntekeväisyyteen tukeutuminen voidaan nähdä hyväksyttävänä vasta, kun yksilö on työtön. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomionarvoista se, että lapsiperheköyhyydessä huoltajat ovat usein työelämässä, kun taas muissa kotitaloudenmuodoissa työttömyys on usein selittävä tekijä köyhyydelle (Salmi ym. 2016, 21–22). Yksilön ansaitsevuuden tarkastelu työllisyyden kautta voi olla siis harhaanjohtavaa. Ansaitsevuutta tarkastellaan van Oorschotin (2000) asenteen kriteerin mukaisesti myös siis normien noudattamisen kautta. Kiittämättömyys yhdistetään oletukseen ahneudesta. Ajatellaan, että joululahjakeräyksiin osallistuvat ovat ilmaisten lahjojen perässä, vaikka niille ei ole oletetusti tarvetta.

5.3 Vastavuoroisuus

Vastavuoroisuuden kriteerissä yksilön ansaitsevuus lisääntyy yhteiskunnan ja yhteisön puolesta toimimisen kautta. Mitä enemmän yksilö on jo osallistunut tai tulee osallistumaan yhteiskunnan edistämiseen, sitä ansaitsevampi hänen nähdään olevan kriteerin mukaisesti (van Oorschot ja Roosma 2017, 13.) Vastavuoroisuuden kriteerin kautta yksilön ansaitsevuuden määrittelyä oli aineistossa kaikista kriteereistä määrällisesti vähiten.

Kommentit käsittelevät sitä, miten kommentoijat näkivät avunsaajat vähemmän ansaitsevina työttömyyden takia, koska he eivät osallistu yhteiskuntaan vastavuoroisesti. Tämä näkemys heijastelee van Oorschotin (2000) vastavuoroisuuden kriteeriä, jossa avunsaajan oikeus apuun yhdistetään siihen, mitä hän antaa yhteiskunnalle takaisin. Työttömänä oleminen on myös yhteiskunnan kannalta vähemmän vastavuoroista, eivätkä kommentoijat nähneet avunsaajien olevan oikeutettuja apuun tai sosiaaliturvaan tämän takia. Alla oleva kommentti sisältää vahvan sisäänrakennetun oletuksen siitä, että työelämään meneminen olisi kaikille yhtäläisesti mahdollista, eikä huomioi erilaisia yksilön- tai rakenteiden tason haasteita, kuten työkyvyttömyyttä tai vaikeaa työllisyystilannetta.

”Miksette mene hankkimaan parempaa elintasoa. Iloitsen, etten anna senttiäkään elämäntapaintiaaneille lue työn vieroksujille. Työ on parasta sosiaaliturvaa, Petteri Orpon sanoin.” (90)

Kommentti sisältää myös oletuksia siitä, ettei työttömillä ole oikeutta osallistua lahjakeräyksiin, koska he ovat kommentoijan mukaan valinneet työttömyyden. Pitkään työelämästä pois oleminen voidaan nähdä ansaitsevuuden kannalta siis vähemmän vastavuoroisena. Samalla vastavuoroisuuden käsittely ansaitsevuuden kriteerinä heijastelee myös yhteiskunnan sosiaalisia etäisyyksiä: Saari (2015, 97) huomauttaa, että yhteiskunnan normeja rikkova toiminta tai vastavuoroisuuden puute suhteessa yhteiskuntaan voi heikentää ihmisten kykyä ymmärtää ja tuntea myötätuntoa yksilöä kohtaan. Jos yksilö siis toimii kovin sen ulkopuolella, mitä yhteiskunta on tottunut näkemään, nähdään tämä yksilö usein sitten vähemmän ansaitsevana.

5.4 Identiteetti

Identiteetin kriteeri viittaa avunsaajan samankaltaisuuteen suhteessa avuntarjoajaan. Mitä läheisemmäksi avunsaaja koetaan avuntarjoajan näkökulmasta, sitä ansaitsevampi avunsaaja on. Tätä näkökulmaa on kuvattu muun muassa sen kautta, että usein maahanmuuttajataustaiset yksilöt nähdään identiteetin kriteerin kautta vähemmän ansaitsevana kuin maan valtaväestöön kuuluvat yksilöt. Myös ikääntyneet usein määrittyvät identiteetin kriteerin kautta ansaitsevammaksi, koska ikääntyminen tapahtuu kaikille, joten heitä koetaan samankaltaisuutta. (van Oorschot 2000, 36–37.) Identiteetti vaikuttaa ansaitsevuuden arviointiin laajasti. Se kuvaa hyvin moraalista keskustelua siitä, kuka nähdään osana yhteisönä ja yhteiskuntaa ja kenelle avun halutaan kuuluvan. Identiteetti ansaitsevuuden kriteerinä kuvaa hyvin ansaitsevuuden sosiaalista puolta.

Identiteetin ja erityisesti samankaltaisuuden nähdään olevan oleellinen osa ansaitsevuuden arviointia myös tässä aineistossa, ja havainto mukailee van Oorschotin (2000) identiteetin kriteeriä. Kommenteissa korostetaan ajatusta, että tietyt ihmisryhmät nähdään ansaitsevampia ja enemmän oikeutettuina apuun ja tukeen kuin toiset ryhmät. Myös aiemmassa kirjallisuudessa (van Oorschot 2006, 38) on todettu, että usein maahanmuuttajat ovat yleisen mielipiteen mukaan vähemmän ansaitsevampia kuin valtaväestöön kuuluvat ihmiset. Alla olevassa kommentissa alleviivataan ”muualta tulemista” ja viitataan identiteetin määrittelevän ansaitsevuutta varsin suoraan:

”No, täällä Helsingissä ei ainakaan nuo muualta tulleet kulje vanhoissa vaatteissa ja jos eivät saa sossusta sitä mitä haluavat, alkavat kiristää ja uhkailla sossutätiä. Tehköön suomensukuiset samaa, niin ei tarvitse pyydellä tuntemattomilta”
(79)

Ansaitsevuuden arviointia tehdään siis myös tässä aineistossa yhteenkuuluvuuden ja valtaväestöön kuulumisen kautta. Kommentti sisältää jo itsessään syrjivän oletuksen ja vahvistaa ulossulkevia rakenteita. Identiteetin kautta ihmisten ansaitsevuuden määrittely liittyy myös vahvasti yhteiskuntien sisältäviin jakolinjoihin eli sosiaalisiin etäisyyksiin. Vähemmistöihin kuuluvat ihmisryhmät rinnastetaan usein myös muukalaisuuden kautta, mikä voi vahvistaa käsityksiä siitä, ettei tietty ihmisryhmä olisi ansainnut yhteiskunnan tukea (Saari 2015, 14). Sosiaalisten etäisyyksien kasvaessa erilaisten väestöryhmien välille muodostuu

empatiakuilu, joka on omiaan ruokkimaan muiden elämäntilanteiden arviointia ulkopuolelta johtuen myötätunnottomuudesta (Kainulainen ja Saari 2018). Identiteetin kriteerin näkökulmasta avuntarpeen arviointi kietoutuu siihen, keitä pidetään osana yhteisöä ja keitä taas ulkopuolisina. Jos tuen saaja koetaan vieraaksi, ei hänen tilanteelleen riitä ymmärrystä eikä apua haluta välttämättä antaa.

Tietyt väestöryhmät, eli lapsiperheet ja ikääntyneet, määrittyvät identiteetin kriteerin mukaisesti usein ansaitsevimmaksi. Myöhemmässä ansaitsevuuskriteereitä koskevassa tutkimuksessa on tarkennettu identiteetin kriteeriä ja havaittu, että lapsiperheet arvioidaan usein ansaitseviksi. Esimerkiksi köyhyydessä elävät yksinhuoltajaperheet nähdään oikeutettuina ja ansaitsevina yhteiskunnan tukeen (Laenen, Rossetti ja van Oorschot 2019, 201).

Alla olevassa kommentissa korostetaan sitä, että lapsiperheet, sekä varsinkin yhden lapsen yksinhuoltajat, nähdään ansaitsevimpina kuin lapsettomat yksilöt. Perheen koolla on kuitenkin merkitystä ansaitsevuuksien arvioinnin kannalta. Vain yhden tai muutaman lapsen äitejä pidetään ansaitsevampina kuin useamman lapsen äitejä (Romano 2018, 89–90). Seuraavassa kommentissa vahvistuu kommentoijan käsitys siitä, että suurperheiden vanhemmat nähdään vähemmän ansaitsevina, koska heidän ei nähdä pystyvän elättämään lapsiaan:

”Voi hyvä jumala. Kahdeksan lasta, yh-äiti, ei työtä tai muuta toimeentuloa kuin tuet. Lisäälapsia pukataan maailmaan, vaikka edellisiäkään ei pystytä elättämään.” (36)

Alla olevassa kommentissa alleviivataan lisäksi vielä sitä, miten opiskelu yksinhuoltajuuden rinnalla kasvattaa yksilön ansaitsevuuksia:

”Valitsen avun saajaksi esimerkiksi yhden lapsen yh:n, joka opiskelee. Tähän tilanteeseen voi johtaa moni asia, mutta opiskelu on minulle signaali yrittämisestä. Elämäntapaloisille en anna euroakaan” (88)

Sen lisäksi, että tietynlainen identiteetti lisää ansaitsevuuksia, on kommentissa nähtävissä päällekkäisyyttä kontrollin kriteeriin. Yksilön vastuu omasta elämästään ja elämäntilanteen tietoinen parantaminen opiskelun kautta voidaan nähdä myös hyvänä kontrollina omaan elämään. Opiskelun kautta lisääntyvä ansaitsevuus liittyy myös vastavuoroisuuden kriteeriin. Yksilö nähdään myös vastavuoroisempana suhteessa yhteiskuntaan, mikäli hän pyrkii aktiivisesti osallistumaan sen ylläpitämiseen.

Lapsiperheiden ansaitsevuuden arviointi identiteetin kriteerin läpi ei ole siis täysin yksiselitteistä, koska ainakin tämän aineiston perusteella arvioinnit vaihtelevat perheen koon mukaan. Toisaalta lapsien ansaitsevuus ei tulisi riippua vanhemman päätöksistä, ja lapsella tulisi olla oikeus toivoa joululahjoja perhetilanteestaan riippumatta. Tätä näkemystä voidaan vahvistaa myös empatiakuilun kautta: Kainulainen ja Saari (2018) ovat todenneet, että empatiakuilun viitatessa myötätunnon puutteeseen jotakin tiettyä väestöryhmää kohtaan, ovat lapset usein yleisen myötätunnon kohteena.

Muutamassa kommentissa puolustettiin ikääntyneitä, ja heidän oikeuttaan apuun sekä lahjoihin keräysten kautta korostettiin. Aiemmissa ansaitsevuutta koskevissa tutkimuksissa on huomattu samankaltaisia tuloksia, eli iäkkäät nähdään ansaitsevana väestöryhmänä. Esimerkiksi eläkeläisten köyhyyttä on selitetty useammin rakenteellisten syiden kuin yksilöllisten syiden kautta (Niemelä 2011). Ikääntyneet esitetään haavoittuvana ja tarvitsevana ryhmänä:

”Vanhuksille pitäisi kerätä. Mutta ei heistä edes jouluna kukaan välitä” (76)

Iäkkään väestön ansaitsevana pitäminen voidaan yhdistää myös vastavuoroisuuden kriteeriin, koska iäkkäiden nähdään hoitaneen omalla työllään osuutensa hyvinvointivaltion ylläpitämiseen. Vastavuoroisuuden korostaminen osana iäkkäiden yhteiskunnan jäsenten ansaitsevuutta voidaan tulkita juuri osaksi sitä, miksi juuri iäkkäitä kansalaiset nähdään ansaitsevampana joidenkin muiden väestöryhmien ylitse.

Identiteetti ilmenee myös CARIN-kriteereiden ulkopuolisena havaintona. Kommenteissa käsitellään identiteettiä ulkopuolisuuden kokemusten kautta, jota vähävaraisuus aiheuttaa. Ulkopuolisuus on merkittävä identiteettiin vaikuttava tekijä. Tämä havainto vastaa osaltaan tutkimuskysymykseen siitä, millaisia muita ansaitsevuuden käsityksiä aineistossa tunnistettiin. Samalla ulkopuolisuuden käsite on osittain yhteydessä myös alkuperäisiin CARIN-kriteereihin, koska sen mukaisesti identiteetin kriteeri sisältää ansaitsevuutta yhteisöön kuulumisen ja samanlaisuuden kautta.

Ulkopuolisuuden kokemuksia käsitellään aineistossa lahjojen saamisen ja joulun viettämisen kautta. Lahjojen saaminen ja joulun viettäminen ovat konkreettisia tapoja, joissa vähävaraisuus ja ulkopuolisuus tulevat näkyväksi. Alla olevassa kommentissa kuvataan sitä, miten

vähävaraisuus rajoittaa lapsen toimintamahdollisuuksia ja tätä kautta vaikuttaa lapsen identiteettiin ja sosiaaliseen kuulumiseen.

”Siihen hyvään elämään kuuluu myös tietty sosiaalinen hyväksyntä. Myös muilta kuin omalta perheeltä. Harvalla lapsella tai teinillä on niin paksu nahka, että ei haittaisi olla aina se, jolla ei ole tai joka ei pääse. En ymmärrä vanhempia, jotka tahallaan laittavat lapsena tähän asemaan.” (190)

Jos lapsi ei pysty osallistumaan yhteisiin, jaettuihin toimintoihin, voi hänen yhteenkuuluvuutensa yhteisöön heikentyä. Tätä kautta avunsaaja voi näyttäytyä vähemmän samankaltaisena suhteessa valtaväestöön, ja hänen ansaitsevuutensa heikentyy.

Eräs kommentoija perustelee lahjatoiveita ja -keräyksiä sekä vähävaraisten lapsen oikeutta joulunviettoon. Lahjat liittyvät vahvasti jouluun, ja kulutuskeskeisyys on suuressa roolissa joulunvietossa. Lahjattomuus tai niukka joulunvietto voi korostaa lapsen tai nuoren köyhää elämäntilannetta ja samalla erottaa hänet vertaisistaan. Seuraavassa kommentissa käsitellään juuri sitä, miten köyhyyden vaikutukset ulottuvat myös juhlapyhiin, ja voivat pahentaa ulkopuolisuuden kokemuksia:

”Vai ajatteletko että se on (köyhille) lapsille liikaa, että saavat jouluna vähän kinkkua ja lämmintä ruokaa kun päiväkodit ja koulut ovat kiinni? Jos se sinua lohduttaa, niin he varmasti kokevat häpeää, surua ja alemmuutta, kun kohtaavat normaalituloiset ystävänsä joulun jälkeen ja kuulevat mitä ne ystävät ovat saaneet lahjaksi.” (13)

Edeltävä kommentoija kuvaa vahvasti sitä, minkälaisia tunteita vähävaraisuus voi lapsessa tai nuoressa aiheuttaa, kun hän joutuu kohtaamaan vähävaraisuuden seurauksia erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Köyhyys vaikuttaa lapsen sosiaaliseen ympäristöön ja osallisuuteen. Köyhyydellä on seurauksia lapsen osallistumismahdollisuuksiin, ja se vaikuttaa täten vuorovaikutustilanteisiin- ja kaverisuhteisiin. (Hakovirta ja Rantalaiho 2012, 15.) Perheen köyhä elämäntilanteen ei tulisi rajata lapsia ja nuoria esimerkiksi toiminnoista tai ympäristöistä, jotka ovat ikäryhmälle ominaisia tai tavoiteltavana pidettäviä. Samankaltaiset kokemukset ja niiden jakaminen lisää yhteenkuuluvuutta ja lisää luottamusta itseen sekä muihin. (Koivusilta 2020, 173.)

5.5 Tarve

Tarpeen kriteeri määritellään yksilöiden avuntarpeen suuruuden ja tärkeyden kautta. Esimerkiksi työttömyys nähdään yksilön ansaitsevuutta lisäävänä tekijänä, kun taas työssäkäynti toimii ansaitsevuutta vähentävänä tekijänä. Myös lapsiperheet arvioidaan tarpeen kriteerin kautta ansaitsevammiksi. (van Oorschot 2000, 36, 39.) Avuntarpeet heikon taloudellisen tai terveydellisen syyn takia lisäävät yksilön ansaitsevuutta tarpeen kriteerin näkökulmasta (Laenen, Rossetti ja van Oorschot 2019, 191.)

Tarpeen kriteeri esiintyy aineistossa avuntarpeen arvioinnin kautta. Kommentoijat epäilivät avunpyytäjien todellista taloudellista tilannetta ja tarvetta avulle, mikä linkittyy luontevasti myös van Oorschotin (2000) luomaan kriteeriin. Kommentoijat perustivat näkemyksensä kyseenalaiseen avuntarpeeseen, jota perusteltiin erilaisilla ulkoisilla tekijöillä, kuten päihteiden käytöllä, lemmikkien pidolla tai ulkonäköön panostamisella. Nämä tekijät nähtiin ristiriitaisena suhteessa vähävaraisuuteen: lemmikkien pito tai kauneudenhoito nähtiin mahdottomaksi, jos on oikeasti vähävarainen. Seuraavassa kommentissa kirjoittaja esittää oletuksen siitä, mihin ihmiset käyttävät rahansa. Kommentti pitää sisällään arviointia siitä, mikä tarve on ensisijainen, varsinkin vähävaraisessa elämäntilanteessa:

”Kun katsoo noita vuokratasarmeissa asuvia yh-mammoja muksuineen niin aina on tekoriipset huollettu ja uusimman blingblingit laitettu kynsiin ammattilaisella, ja usemmiten myös rööki palaa. Joulukeräykset ovat helppo keino säästää rahaa viikonloppujen makusiideriin, johon voi sitten ne tt-tuet ja lapsilisät upottaa. Kylkeen vielä joku nyyhkystoori kun koiran selkäleikkaukseen meni kaikki rahat” (179)

Kun tarkastellaan erilaisia tarpeita, voidaan todeta perustarpeiden, kuten ravinnon ja asumisen, olevan prioriteetiltaan kauneudenhoitoon liittyviä tarpeita merkittävämpiä. Edeltävässä kommentissa esitetään oletuksia siitä, miten yksilöt käyttävät rahojansa. Ulkopuolelta yksilön tilanteen arvioiminen on hyvin haastavaa, ja esimerkiksi oman mielenterveyden takia kauneudenhoitotoimenpiteet voivat olla yksilön hyvinvointia tukevia. Yksilön hyvinvointia voi taas edistää se, että hän on saanut itselleen keskeiset tarpeet täytettyä (Kallio ja Hakovirta 2020, 9.)

Lisäksi tarpeiden määrittelyssä on usein ongelmallista se, miten tarpeet määritellään yksilön tai yhteisön puolesta, heidän näkemystään kuulematta (Lister ym. 2024, 187–188.) Hyvinvointi

voi edellyttää muutakin kuin perustarpeiden täyttymistä, eikä se riitä aina turvaamaan kokonaisvaltaista hyvinvointia. Lapsiperheköyhydessä eläminen voi heikentää myös huoltajien mielenterveyttä, ja sosiaalinen stigma tilanteesta voi aiheuttaa esimerkiksi ulkopuolisuuden kokemuksia (Bucelli ja McKnight 2016, 109.) Tilanteita tulisi siis tarkastella aina moniulotteisesti, eikä vain taloudellisen puutteen kautta, jotta välttyttäisiin liian suorilta tulkinnoilta perheiden tilanteista.

Kommenteissa käsitellään tarpeen kriteeriä lisäksi siitä näkökulmasta, että avunpyynnöt eli lahjatoiveet olivat liioiteltuja tai niihin liittyi väärinkäyttöä. Kommentoijat kokivat, että useilla avunsaajilla ei ole oikeasti tarvetta lasten joululahjoille. Tässäkin näkökulmassa on havaittavissa CARIN-kriteeristön tarpeen kriteerin luonne: tarve ei ole tarpeeksi suuri tai merkittävä, jotta avunsaaja voitaisiin nähdä ansaitsevana.

Alla olevassa kommentissa kiteytyy mielenkiintoisesti myös käsitys hyväntekeväisyyden luonteesta ja avunantajan hyväntahtoisuuden oletuksesta (Sarkia 2024, 132), joka ei aineistossa toteudu ainakaan kyseisen kommentoijan kohdalla. Kyseisessä kommentissa on nähtävissä vahva epäily avunsaajan ansaitsevuudesta:

”Kun ensin pitäisi tietää onko niillä oikea avun tarve vai onko rahat vain tuhlatu turhuuksiin. Enimmäkseen jälkimmäistä” (207)

Kommentoija epäilee avuntarpeen aitoutta ja olettaa avunsaajan tuhlanneen rahat epäolennaisiin asioihin. Hän arvioi samalla ansaitsevuutta tarpeen tärkeyden kautta, mutta kommenttia voidaan tulkita myös kontrollin kriteerin kautta. Avunhakijan nähdään olevan syyllinen omaan tilanteeseensa, koska hän on omalla kontrollin menettämislään ajanut itsensä haastavaan tilanteeseen.

Edellä oleva kommentti heijastelee myös yhteiskunnan sosiaalisia etäisyyksiä. Heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia väestöryhmät asemoidaan usein yhteiskunnan ulkopuolelle, ja esimerkiksi erot taloudellisessa tilanteessa tai työllisyydessä vahvistavat näitä eroja (Saari 2015, 14). Sosiaaliset etäisyydet pitävät yllä eri sosioekonomisten ryhmien keskinäistä ymmärtämättömyyttä, ja köyhyyttä voidaan solidaarisuuden vähentyessä kuvata itseaiheutetuksi, tai köyhyden voidaan nähdä olevan valheellinen keino saada apua yhteiskunnasta (Isola ja Suominen 2016, 69). Varsinkin lahjoitusten ja lahjatoiveiden

kontekstissa täysi ymmärtämättömyys köyhyyttä kohtaan on haitallista ja kaventaa mahdollisuuksia rakentaa solidaarisuutta yhteiskuntaan.

Tarvetta kuvataan tässä alaluokassa sosiaalisen ulottuvuuden, kuten ryhmään kuulumisen, kautta. Aineistolähtöinen havainto käsittelee materian ja lahjojen sosiaalista ulottuvuutta. Käsittelemisen tarpeita sen kautta, miten perustarpeiden ulkopuolella olevilla asioilla, kuten esimerkiksi leluilla tai peleillä, voi olla vahva rooli yksilön sosiaalisessa hyvinvoinnissa. Tarpeen käsite siis esiintyy tässä luokassa lähtökohtana sille ajatukselle, mikä nähdään tarpeellisenä, ja tarve näyttäytyy tässä aineistossa laajempänä käsitteenä kuin pelkkänä fyysisen selviytymisen edellytyksenä. Tämä aineiston havainto on alkuperäisen CARIN-kriteeristön ulkopuolelta ja vastaa kysymykseen muista ansaitsevuuden käsityksistä.

Ansaitsevuuden arviointi liitetään usein yksilön, nimenomaan huoltajan, taloudelliseen tilanteeseen. Tällä arvioinnilla voi olla epäsuoria vaikutuksia lapsen arkeen. Jos lapsen oikeutta toivoa lahjoja epäillään tai se estetään, on sillä seurauksia lapsen hyvinvointiin ja sosiaaliseen kuulumiseen. Eräs kommentoija kuvaa sitä, miten tietynlainen, kalliskin lahjatoive, sisältää lapselle yhteenkuuluvuuden ja ryhmäytymisen piirteitä. Materiaalla on olemassa vahva sosiaalinen arvo, varsinkin lasten kuluttamisessa. Erilaisten materiaalien tarpeiden täyttäminen voi helpottaa lapsen pääsemistä mukaan sosiaalisiin ryhmiin ja samalla vastata oman ikäryhmänsä normiin (Kallio ja Hakovirta 2014, 156).

Alla olevassa kommentissa kirjoittaja korostaa tätä näkökulmaa ja vahvistaa nimenomaan lapsensa näkemystä ja toivetta asiasta:

”Oma lapsi toivoo ps5 ja se on ainoa toive. Kaikki kaverit pelaa sillä (tai kai nyt vielä ps4) netissä ja hän jää ulkopuoliseksi. Jos joku kysyisi minulta tai lapselta, mitä hän toivoo, niin se olisi tuo kallis toive.” (199)

Edellinen kommentti osoittaa, etteivät lahjatoiveet ole vain kulutukseen tarkoitettuja asioista, vaan myös välineitä sosiaaliseen kiinnittymiseen. Jos sosiaalinen tarve kuuluu yhteisöön käsitetään myös tarpeeksi, voidaan yksilön ansaitsevuutta arvioida myös tästä näkökulmasta. Sosiaalinen ulkopuolisuus voi olla yhtä merkittävä hyvinvoinnin vaje kuin esimerkiksi taloudellinen puute. Köyhyyden aiheuttamia haittoja ei voida tarkastella vain pelkästään itse tavaran puutteen kautta, vaan sen puutteesta aiheutuvat erilaiset välilliset vaikutukset voivat heijastua esimerkiksi yhteisöllisyyden kokemukseen (Toikka ja Haanpää 2020, 126).

Myös emotionaalisen näkökulman huomioonottaminen, jota vähävaraisuus ja siitä johtuva aineellinen puute tuottavat, tulee kommenteissa esiin. Tämän havainnon kommenteissa kirjoittajat ovat vahvasti vähävaraisten perheiden ja lasten ”puolella”, ja kommentoijat pyrkivät tuomaan keskusteluun näkemyksiä köyhyiden moniulotteisuudesta. Seuraavassa kommentissa kirjoittaja kuvaa sitä, miten konkreettiset puutteet, kuten sisarusten vanhat vaatteet tai kotona vietetyt lomamatkukset sisältävät paljon sosiaalista huonommuuden tunnetta tai ulkopuolisuuden kokemuksia:

”Mutta on raskasta olla se teini, joka ei pääse muiden kanssa samoihin rientoihin, koska vanhemmat eivät koskaan pysty antamaan rahaa. Tai se lapsi, jolla on aina ne isompien sisarusten vanhat vaatteet. Tai se lapsi/teini, joka jokaisen loman jälkeen kuuntelee vierestä missä kaikkialla muut on käynyt ja mitä tehneet, kun itse on ollut vain kotona” (190)

Köyhissä perheissä elävät lapset kohtaavatkin useammin kiusaamista tai ryhmästä ulossulkemista, ja samalla köyhyys voi pakottaa lasta tai nuorta jättäytymään ulos erilaisista sosiaalisista asioista (Kallio ja Hakovirta 2020, 25). Tämä havainto osoittaa, miten lapsiperheköyhyys on vahvasti linkittynyt yksilön sosiaaliseen ja emotionaaliseen puoleen. Ansaitsevuuskeskustelu yhteiskunnassa korostaa usein ajatusta siitä, kuka on ”oikeutettu” saamaan tukea ja millä perusteilla. Tämä näkökulma voi kaventaa ymmärrystä köyhyydestä pelkäksi taloudelliseksi ongelmaksi ja jättää huomiotta sen muut, kuten emotionaaliset ja sosiaaliset, seuraukset. Lapselle ja nuorelle yhteenkuulumisen kokemukset ovat merkittäviä ja tuottavat kokemuksen samaistuttavuudesta yhteisöön, mikä taas voi osaltaan vähentää eriarvoisuuden kokemusta (Isola ja Suominen 2016, 193).

Lapset ja nuoret osaavat hahmottaa vertaisryhmänsä omistavat tavarat ja asiat (Toikka ja Haanpää 2020, 126). Tieto siitä, millaisia lahjoja muut ovat saaneet, voi tuntua lapsesta tai nuoresta raskaalta, kun oma perhe elää köyhyudessa. On tärkeää huomioida, että koska tämän aineiston teema on joululahjakeräys, on oikeus toivomiseen ja saatuihin lahjoihin merkittävämpi suhteessa esimerkiksi lakisääteiseen toimeentulotukeen. Lahjojen saaminen voi edustaa lapselle osallisuutta ja tuoda yhteisöllisyyden kokemuksia, kun taas toimeentulotuen tarkoitus on kattaa arjen perusedellytykset. Myös tästä näkökulmasta katsoen lahjojen toivominen ja saaminen voidaan nähdä lapsen sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisenä, ei niinkään ylimääräisenä etuutena.

6) Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin, millä tavoin köyhydessä elävien lapsiperheiden ansaitsevuus rakentuu joululahjakeräystä koskevassa verkkokeskustelussa. Tutkielman taustoittavana viitekehysenä hyödynsin lapsiperheköyhyyttä koskevaa kirjallisuutta. Tämän analyysin näkökulmana oli van Oorschotin (2000) luomat CARIN-kriteerit. Ansaitsevuuden tarkastelussa käytetyt kriteerit ovat kontrolli (*control*), asenne (*attitude*), vastavuoroisuus (*reciprocity*), identiteetti (*identity*) ja tarve (*need*) (van Oorschot & Roosma 2017, 13). Lisäksi hyödynsin analyysissä muuta ansaitsevuuteen liittyvää tutkimusta sekä tarpeen ja lahjan käsitteitä koskevaa kirjallisuutta. Tarkastelin analyysissä myös sosiaalisten etäisyyksien ja empatiakuilujen roolia ansaitsevuudessa. Tutkielman empiirisenä aineistona käytin verkkokeskusteluaineistoa, jossa aiheena on valtakunnallinen, hyväntekeväisyyteen perustuva joululahjakeräys. Tässä luvussa tiivistän tutkielmani tulokset, esittelen keskeiset johtopäätökset, pohdin rajoitteita sekä esitän jatkotutkimuksen aiheita.

Tutkielman analyysi osoittaa, että ansaitsevuus jäsentyy ansaitsevuuskriteereiden eli CARIN-kriteereiden kautta, ja kaikki nämä kriteerit voidaan tunnistaa aineistosta. Samalla aineistolähtöiset havainnot ansaitsevuudesta laajentavat aiempia kriteereitä, nimenomaan lasten ja lapsiperheiden näkökulman kautta. Aineistolähtöiset havainnot siis jäsentävät ansaitsevuutta lapsiperheköyhyyden kontekstissa huomioiden vielä lisäksi lahjan ulottuvuuden ja sen saaman laajemman merkityksen.

Ansaitsevuuskriteerit ilmenevät aineistossa mukailien van Oorschotin (2000) ansaitsevuuskriteereille asettamia luonnehdintoja. Tässä analyysissä kontrolli ilmenee suhteessa yksilöiden elämänhallintaan ja siihen, miten heikko kontrolli omasta elämästä heikentää yksilön ansaitsevuutta. Kontrollin rooli korostuu siinä, miten äkillinen elämäntilanteen muutos taas nähdään yksilön oikeutena apuun ja lisäävän täten ansaitsevuutta. Asenteen kriteeri näkyy aineistossa kiittämättömyytenä ja oman kiitollisuuden korostamisena suhteessa saatuun apuun. Lisäksi asenteen kriteeri ilmenee yhteiskunnan asettamien normien kautta toimimisena: aineiston kommentteissa välittyy oletus siitä, ettei työssäkäyvän tulisi osallistua hyväntekeväisyyskeräyksiin, ja tällainen toiminta nähdään asenteen kriteerin näkökulmasta ahneutena. Kiitollisuuden, nöyryyden ja normien mukaan toimimisen nähdään siis lisäävän yksilön ansaitsevuutta.

Vastavuoroisuus näkyy analyysissa työttömyyden kautta, jossa työllisyyden nähdään olevan vastavuoroista suhteessa yhteiskuntaan. Vastavuoroisuuden kriteerin kautta yksilön ansaitsevuus siis vähenee, jos hän ei ole aktiivisesti työelämässä eikä osallistu yhteiskunnan toimintaan. Identiteetin kriteerin arviointi perustuu siihen, kuinka samanlaisiksi avunsaaja nähdään avunantajan kanssa avunantajaan. Tietyt väestöryhmät, kuten lapsiperheet ja ikääntyneet, ovat aineiston kommentoijien mukaan usein ansaitsevia ryhmiä yhteiskunnassa. Aineiston mukaan perheen koko ja huoltajien määrä vaikuttaa kuitenkin ansaitsevuuden arviointiin. Yksinhuoltajat, muutaman lapsen perheet nähdään ansaitsevampina suhteessa suurperheisiin. Tarpeen kriteeri ilmenee tarpeen suuruuden ja tärkeyden kautta, eli ansaitsevuus nähdään vähenevän, jos yksilön esittämä avuntarve on liioiteltu, vääristetty tai kyseenalainen. Kaikki analyysin ansaitsevuuskriteereihin liitetyt alaluokat näkyivät aineistossa siis hyvin samanlaisten luonnehdintojen ja arviointien kautta, kuten myös aiempi tutkimus ansaitsevuudesta on osoittanut.

Analyysin perusteella osaan alkuperäisistä ansaitsevuuskriteereistä voitiin luoda aineistolähtöisiä ansaitsevuuteen liittyviä havaintoja toisen tutkimuskysymyksen mukaisesti. Kontrollia esiintyy aineistossa aineistolähtöisissä havainnoissa unelmoinnin rajaamisena sekä toisaalta unelmoinnin oikeuttamisena. Yksilöiden oikeutta toivoa lahjoja tai unelmoida kyseenalaistetaan, ja esimerkiksi liian suuret lahjatoiveet nähdään liioiteltuina. Kontrolli ulottuu siis lasten unelmointiin asti. Identiteetin aineistolähtöinen havainto ilmenee vähävaraisuuden aiheuttamina ulkopuolisuuden kokemuksina. Köyhyydessä eläminen tuottaa ulkopuolisuutta juuri lahjojen saamisen tai erilaisten toimintamahdollisuuksien kautta. Tämän myötä yksilön ansaitsevuus voi vähentyä, sillä hänen samankaltaisuutensa suhteessa valtaväestöön kärsii. Lisäksi tarve ilmenee aineistolähtöisesti materian ja lahjojen sosiaalisen ulottuvuuden kautta. Lahjatoiveet, vaikka ne olisivat perustarpeiden ulkopuolella, heijastelevat tarvetta kuulua joukkoon.

Ansaitsevuuden arviointi suhteessa joululahjakeräykseen tuo analyysiin oman tulkintansa, sillä lahjat voidaan nähdä ylimääräisenä, perustarpeiden ulkopuolella olevana asiana. Samalla kuitenkin aineiston keskustelu yhdistyy kuitenkin paljon muuhunkin kuin lahjoihin. Lahjojen hankintaa tulisi tarkastella kuitenkin sen kautta, miten tietyt materiaaliset tarpeet lisäävät myös sosiaalista kuulumista lapsen tai nuoren elämässä. Huoltajalla voi olla tarve vahvistaa oman lapsensa kiinnittymistä yhteisöön ja vertaisiin. Hakovirta ja Kallio (2020, 20–21) esittävät, että tietoinen kuluttaminen, vähävaraisessakin elämäntilanteessa, johtuu usein vanhemman

tarpeesta saada oma lapsensa kiinnittymään yhteisöön ja vertaisiin ja edistää lapsen sosiaalisia suhteita.

Keskeiset johtopäätökset

Analyysi osoittaa, että kontrollilla on laaja rooli ansaitsevuuden arvioinnissa. Aineiston perusteella kontrolli esiintyi hyvin monipuolisessa ja laajassa roolissa siinä, miten yksilöiden ansaitsevuutta arvioitiin. Keskeisenä havaintona on, että oma kontrollin menetys omasta elämäntilanteesta on yksi keskeisimmistä syistä ansaitsevuudelle. Kun yksilön nähdään menettäneen omasta syystään kontrollin elämäänsä, hänet luokitellaan helpommin yhteiskunnan ja yksilön silmissä ei-ansaitsevaksi. Kontrollin alaluokka oli myös analyysin perusteella määrällisesti kaikista suurin. Vaikka laadullisessa analyysissä aineiston luokkien määrällinen jakautuminen ei ole ohjaa pelkästään analyysin tulkintaa, se voi täydentää sitä, mitkä teemat aineistossa toistuvat. Havainto on yhteydessä Van Oorschotiin (2000) myös sen osalta, että kontrollin kriteerin on nähty olevan erityisen oleellinen ansaitsevuuden arvioinnissa (Larsen 2006, 5).

Analyysin perusteella yksilön oman kontrollin menettäminen, esimerkiksi talouden hallinnan tai mielenterveyden haasteiden aiheuttamana, näyttäytyivät keskeisenä tekijänä sille, milloin yksilöt rajattiin tiukemmin pois avun piiristä. Nämä arvioinnit ilmenevät muun muassa taloudellisiin vaikeuksiin sekä mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyvänä moralisointina ja näiden ilmiöiden puutteellisena ymmärtämisenä. Toisaalta, kun huoltajien päihde- ja mielenterveyshaasteisiin liittyvää kontrollin menetystä arvioitiin, niin osassa kommentissa tunnustetaan avun tarve. Kontrollin menetys omasta elämästä nähdään usein tässä yhteydessä kuitenkin itse aiheutetuksi. Johtopäätöstä tukee aiempi tutkimus, jossa Saari, Behm ja Lagus (2017) esittävät, että päihteidenkäyttäjiiin kohdistuva arvostelu on kiristynyt, ja ymmärrys riippuvuuksia kohtaan on vähentynyt.

Kontrollin roolia ansaitsevuuden arvioinnissa vahvistaa lisäksi se, miten äkilliset ja yksilöstä riippumattomat elämäntilanteen muutokset nähtiin taas hyväksyttäväksi syiksi avulle ja lisääntyneelle ansaitsevuudelle. Tukea tarvitseva nähdään ulkoisten olosuhteiden uhrina, eikä häntä voida tällöin vastuuttaa samalla tavalla omasta tilanteestaan. Pysyvään köyhyyteen liitetään enemmän yksilöllisiä syitä, kun taas kriisin seurauksena heikkoon asemaan joutuneet nähdään olevan herkemmin avun tarpeessa (Alcanis-Colomer ym. 2023, 26930).

Huomionarvoista on, että aikaisemmassa tutkimuksessa (Niemelä 2011) suomalaiset ovat selittäneet lapsiperheköyhyyttä vähemmän yksilökeskeisten syiden takia, ja rakenteelliset syyt ovat olleet keskeisempiä lapsiperheköyhyyden selityksiä. Tässä tutkielmassa osa kommentoijista ei huomionnut arvostelussaan sitä, että lapsiperheköyhyys ja avuntarve johtuivat tilanteista, joissa huoltajat olivat esimerkiksi päihderiippuvaisia ja menettäneet kontrollin omasta elämästään. Ansaitsevuuden arviointi ulottuu tästä huolimatta yksilökeskeisiin syihin, ja lapset joutuvat myös arvostelun kohteeksi. Toisaalta osa kommentoijista puolustaa lapsia näissä tilanteissa. Lasten rooli nousee analyysissä siis suhteellisen keskeiseksi havainnoiksi, myös kontrollin kriteerin kohdalla. Osassa kommentteissa puolustetaan lapsia ja heidän rooliaan ansaitsevuuden arvioinnissa sekä köyhyydessä elämisessä. Kommentoijat korostavat näissä kommentteissaan sitä, että lapset eivät ole voineet valita perhettään eivätkä elämäntilannettaan, eikä tällöin lasta tulisi rangaista huoltajiensa päätöksistä tai tilanteista. Ansaitsevuuden arviointia tuleekin lapsen kohdalla pohtia tarkemmin, koska lapsen ansaitsevuuden ei voida nähdä olevan yhteydessä huoltajaan. Lapset nähdään nimenomaan haavoittuvana yhteiskunnan ryhmänä, joka vaatii suojelua ja turvaa yhteiskunnalta (Romano 2019, 89–90). Kainulaisen ja Saaren (2018, 321) havainnot ovat samassa linjassa tutkielman tulosten kanssa: ilman omaa syytään vaikeaan asemaan joutuneet yksilöt saavat enemmän myötätuntoa ja oikeutusta tilanteelleen kuin oletettavasti itse vaikeutensa aiheuttaneet. Myötätuntoa saavat vahvasti vanhukset ja lapset, kun taas ylivelkaantuneet ja päihteidenkäyttäjät saavat vähiten ymmärrystä ja myötätuntoa tilanteelleen. (em. 321.)

Kontrollin kriteerin ilmeneminen CARIN-kriteereiden ulkopuolelta myös unelmoinnin rajoittumisen kautta oli mielenkiintoinen havainto, joka voidaan yhdistää lapsen rooliin ansaitsevuudessa. Koska kontrolli ilmenee kommentoijien tavassa kyseenalaistaa sitä, mitä vähävaraiset lapset saavat toivoa, liiallisiksi nähdyt toiveet herättävät ihmettelyä ja johtavat ansaitsevuuden kyseenalaistamiseen. Ansaitsevuutta ja oikeutta osallistua joululahjakeräykseen arvostellaan varsin laajasti. Keskustelijoilta näyttää osittain unohtuvan se, että joululahjakeräyksen lahjojen saajat ovat nimenomaan lapsia. Myötätunto ei näytä ylettyvän aina lapsiin asti, vaikka aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että usein yhteiskunnan avunjakamisesta puhuttaessa myötätuntoa saavat osakseen vahvasti juuri lapset sekä ikääntyneet. (Kainulainen ja Saari 2018, 321.)

Mielenkiintoisena havaintona asenteen kriteerin kohdalla on se, miten työssäkävien osalta hyväntekeväisyyskeräykseen osallistuminen nähdään vääränä. Aineiston havainto työssäkävien ”vääränlaisesta” osallistumisesta hyväntekeväisyyteen kertoo siitä, miten ansaitsevuus kytkeytyy hyvin syvälle normatiivisiin odotuksiin työstä. Tämä liittyy siihen, miten työssäkäynti mielletään itsessään jo merkiksi elämänhallinnasta, ja jos työstä huolimatta apua tarvitaan, syy paikannetaan helposti yksilön virheisiin ja epäonnistumiseen. Ansaitsevuutta voidaan siis arvioida myös moraalisesti siten, että ihmisen tulisi selviytyä omillaan, ja avun pyytäminen ei ole aina oikeanlaista.

CARIN-kriteereiden ja ansaitsevuuden tarkastelu yksiselitteisesti yhden kriteerin kautta voi olla haasteellista, kuten myös tämän tutkielman tuloksissa huomataan. Muutaman kriteerin kohdalla on havaittavissa, että ansaitsevuutta voidaan tulkita kahden tai useamman kriteerin kautta samasta havainnosta. Nämä havainnot ovat myös yhteydessä aiempaan tutkimukseen. Laenen, Rossetti ja van Oorschot (2019, 193) ovat todenneet, että ansaitsevuuden kriteerien tulkinta ei ole koskaan yksiselitteistä, sillä tutkijoiden määritelmät ja ihmisten arkikäsitteet voivat erota toisistaan huomattavasti. Esimerkiksi monilapsisten perheiden suurempi tarve avulle voi olla aiheen asiantuntijoille itsestään selvää, minkä vuoksi suuret perheet voidaan nähdä ansaitsevimpina tarpeen kriteerin näkökulmasta. Suurempi yleisö voi kuitenkin tulkita sen toisin. Esimerkiksi lapsiluku voidaan nähdä heikentyneenä työkykynä tai jopa vastuuttomuutena kontrollin kriteerin kautta. (Em. 193.)

Ansaitsevuuskeskustelu keskittyy vahvasti kysymykseen siitä, kuka tarvitsee tukea. Tämä näkökulma voi kaventaa ymmärrystä köyhyydestä pelkäksi resurssien puutteeksi. Tässä näkökulmassa jää huomaamatta, miten tärkeää lapselle on saada kokea olevansa samanarvoinen ja hyväksytty muiden joukossa. Tarpeen kriteeriä tarkastellessa tarpeen suuruus on CARIN-kriteereiden kautta ehto ansaitsevuudelle. Tämän tutkielman tuloksissa ilmenee muita ansaitsevuuden käsityksiä tarkastellessa se, kuinka materiaalilla ja lahjoilla on lasten ja nuorten näkökulmasta myös iso sosiaalinen ulottuvuus. Oikeus lahjoihin tai edes niiden toivomiseen on osa lapsen sosiaalista hyvinvointia, eikä sitä voida aina käsittää täysin tarpeiden ulkopuolisena, ja ylimääräisenä asiana. Köyhässä elämäntilanteessa elävät ihmiset voivat kokea haasteita siinä, miten he rakentavat perhe-elämäänsä vastaamaan sekä omia että yhteiskunnan asettamia ihanteita. Huoli ja ahdistus voivat liittyä siihen, ettei taloudellisten rajoitteiden vuoksi perheessä voida toimia niin kuin haluttaisiin tai kuten yhteisön ja instituutioiden normit edellyttävät. Toimeentulon haasteet voivat heijastua perheen jäsenten voimavaroihin sekä

toimintamahdollisuuksien että tunteiden tasolla. (Salmi, Närvi ja Lammi-Taskula 2016, 37, 41.)

Sosiaalinen etäisyys ja empatiakuilu

Sosiaalisen etäisyyden ja empatiakuilun käsitteet ovat tutkielman kolmas tutkimuskysymys. Nämä käsitteet toimivat läpileikkaavina teemoina, sillä ne kytkeytyvät vahvasti ansaitsevuuskäsityksiin. Sosiaalinen etäisyys ja empatiakuilu osoittautuvat analyysin perusteella olennaiseksi osaksi ansaitsevuuskeskustelua, ja täydensivät osaltaan monia havaintoja.

Analyysi osoittaa vaihtelua empatiassa suhteessa avuntarvitsijoihin. Osa kommentoijista esittää puolustavia puheenvuoroja etenkin lasten puolesta. Osa kommentoijista ovat ehdottomia avun jakamisen suhteen, riippumatta perhemuodosta. Aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että itse heikommassa taloudellisessa tai työllisyystilanteessa olevat arvioivat tukea saavat yksilöt usein enemmän avun tarpeessa oleviksi (Kallio ym. 2020). Tässä tutkielmassa aineiston kommentoijien taustasta ei ole tietoa: heidän sosioekonomista asemaansa, elämäntilanteitaan eikä henkilökohtaisia kokemuksiaan köyhyydestä ei tiedetä. Aineiston perusteella voidaan kuitenkin analysoida sitä, kuinka kommentit heijastavat erilaisia tapoja sijoittua suhteessa avun saajaan.

Osa kommenteista osoittaa vähäistä empatiaa, joka viittaa yhteiskunnassa syntyneisiin empatiakuiluihin. Lisäksi osa kommentoijista korostaa yksilön vastuuta, mikä voi taas kertoa suuresta sosiaalisesta etäisyydestä köyhyyteen. Toiset ilmaisevat ymmärrystä, nimenomaan lapsia kohtaan, mikä voi viitata pienempään etäisyyteen tai omiin kokemuksiin köyhyydestä. Analyysin perusteella suurempi empatian määrä avuntarvitsijoita kohtaan vaikuttaa myös lisäävän ymmärrystä yksilön ansaitsevuudesta ja avuntarpeesta. Empatiakuilu syntyy juuri ymmärtämättömyydestä muiden elämäntilanteita kohtaan (Isola ja Suominen 2016, 69), joka näyttäytyy tässä aineistossa tiukempana arvosteluna toisten ansaitsevuudesta.

Identiteetin kriteerin tarkastelu liittyy yhtenäisesti sosiaalisiin etäisyyksiin sekä empatiakuiluihin. Identiteetin kriteeri, eli yhteenkuuluvuus ja valtaväestöön kuuluminen määrittävät sitä, keiden katsotaan olevan ”meitä” ja siten oikeutettuja tukitoimiin. Syrjivät

oletukset ja ulossulkeva puhetapa vahvistavat rakenteita, joissa identiteetin kautta tehdään rajanvetoja ansaitsevien ja ei-ansaitsevien välillä. Kuten Saari (2015, 16) huomauttaa, vähemmistöihin kuuluvia ryhmiä tarkastellaan usein muukalaisuuden kautta, mikä etäännyttää heidät yhteisöstä ja heikentää heidän oikeuttaan yhteiskunnan tukeen. Sosiaalisten etäisyyksien kasvaessa myös empatiakuilu syvenee (Kainulainen ja Saari 2018), tehden toisten elämäntilanteiden ulkopuolisesta arvioinnista helpompaa ja myötätunnosta niukkaa. Identiteetin kriteerin näkökulmasta ansaitsevuus kietoutuu näin siihen, ketkä nähdään yhteisön sisäpuolella ja ketkä ulkopuolisina. Mitä kauemmas tuen saaja sijoitetaan ”meistä”, sitä vähemmän hänen tilanteensa herättää ymmärrystä ja sitä heikommaksi hänen ansaitsevuutensa rakentuu.

Köyhyyttä selitetään usein enemmän rakenteellisesti, jos asiaa kysytään itse köyhyyttä kokeneilta. Yksilökeskeiset selitykset ovat usein yhteiskunnan parempiosaisten selitys köyhyydelle. (Saari, Kainulainen ja Mutanen 2017, 205–206.) Yksilökeskeiset selitykset köyhyydelle voivat lisätä yhteiskunnan sosiaalisia etäisyyksiä ja empatiakuiluja, koska näissä tilanteissa ei tunnisteta rakenteiden aiheuttamia olosuhteita. Toisaalta köyhyyden tarkastelu täysin rakenteellisten ilmiöiden kautta ohittaa yksilön vastuun omasta henkilökohtaisesta elämästään. Yhteiskunnallisessa keskustelussa olisi tärkeää löytää tasapaino näiden selitysten välille, sillä jos ihmiset eivät kykene tunnistamaan toistensa kokemuksia tai asemoimaan itseään toisen tilanteeseen, empatiakyky vähenee ja riskinä on, että köyhyyden selitykset polarisoituvat entisestään.

Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen jäsentänyt ansaitsevuutta teoreettisen keskustelun sekä myös aineistosta esiin tulevien huomioiden perusteella. Ansaitsevuudesta puhuttaessa on tärkeää kuitenkin muistaa, että ansaitsevuuskriteereitä ei tule tarkastella kohderyhmien ominaisuuksina, vaan enemmän moraalisisina ja teoreettisina periaatteina, joita yksilöt noudattavat hyvin vaihtelevin määrin (Meuleman, Roosma ja Abts 2020, 2). Tämän näkökulman sanoittaminen on tärkeää, koska ansaitsevuuskriteerit tarjoavat ansaitsevuudelle teoreettisen kehyksen ansaitsevuuden arviointiin. On tärkeää huomioida, että yksilöt muodostavat heidän tulkintojaan koskien ansaitsevuutta sosiaalisissa suhteissa, kulttuurisissa normeissa ja instituutioissa. Ansaitsevuuden käsitykset myös muuttuvat ajassa ja paikassa eivätkä pysy staattisena jatkuvasti. (Em. 2)

Lapsen ääni jää usein varjoon ansaitsevuuskeskustelussa, vaikka lapsi ei voi vaikuttaa perheensä tilanteeseen. Tämän näkökulman hyödyntäminen voi tuoda lapsen oikeudet vahvemmin mukaan sosiaalipoliittiseen keskusteluun. Hakovirta ja Kallio (2020, 19) tuovat esiin huolen siitä, että lapsiperheköyhyyden ilmiön ymmärtämiseksi tulisi lapsia osallistaa tutkimukseen ja kuulla enemmän lasten kokemuksia asiasta. Monet köyhyyteen liittyvät asiat koskevat lapsia sekä lapsuutta (em. 19). Tässä tutkielmassa monen kriteerin kohdalla tulee esiin näkökulma siitä, että vanhempien moralisointi nähdään tärkeämpänä kuin se, miten lapsi hyötyisi avusta ja tuesta.

Ansaitsevyyden käsittely liittyy vahvasti uudelleenjakoon ja hyvinvointivaltion järjestämisen kysymyksiin. Tarkoitukseni ei ole tällä tutkielmalla ottaa niinkään kantaa siihen, kuka on yhteiskunnassa oikeutettu apuun tai miten esimerkiksi sosiaaliturva tulisi järjestää. Tutkielman tavoitteena on jäsentää sitä, miten moninainen haaste lapsiperheköyhyys on ja miten ulkopuolisten tulkinnat perheiden tilanteista voivat usein ohittaa monet tekijät, jotka ovat johtaneet perheen köyhyyteen. Tutkielmani pyrkii samalla myös inhimillistämään ilmiötä ja tuomaan näkyväksi sen, miten julkisessa keskustelussa, kuten verkkokeskusteluissa, rakennetaan käsityksiä yhteiskunnan heikompiosaisista. Nämä keskustelut vaikuttavat siihen, millaisina lapsiperheköyhyydessä elävät perheet nähdään. Lasten hyvinvoinnin takia on tärkeää, että yhteiskuntana ymmärryksemme lapsiperheköyhyyden haasteista kasvaa ja pystymme toimimaan lapsiperheköyhyyden ehkäisemiseksi yhä paremmin.

Tämän tutkielman aineiston luotettavuutta sekä rajoittuneisuutta tarkastellessa on tärkeää huomioda se, että minulla ei tutkijana ollut tarkempaa tietoa kommentoijien taustoista. Ansaitsevyyttä arvioidessa on huomattu, että usein arvioijan oma sosioekonominen asema tai koulutustausta vaikuttaa siihen, miten hän arvioi jonkun ansaitsevyyttä (Kallio ym. 2020). Minulla ei ollut tiedossa kommentoijien sosioekonomista taustaa tai ikää tai sukupuolta. Tämän aineiston kannalta on siis mahdotonta arvioida tarkasti, kuinka kattavasti erilaiset väestöryhmät ovat keskustelupalstalla keskustelleet. Tutkimuksen aineisto olisi ollut laajempi ja moniulotteisempi, jos tutkimuksen aineisto ei olisi koostunut vain yhdestä verkkokeskustelusta. Eri alustojen tai useamman keskustelun hyödyntäminen olisi antanut analyysille lisää näkökulmia ja erilaisia mielipiteitä. Keskustelun laajat, erilaiset mielipiteet sekä jaetut omakohtaiset kokemukset viittaavat kuitenkin siihen, että keskusteluun osallistuneet olivat

erilaisista taustoista. Tällä aineistolla saatiin kuitenkin kattavasti tietoa siitä, miten juuri joululahjakeräykseen liittyvä keskustelu jäseniä lapsiperheiden ansaitsevuutta.

Laadullisen tutkimuksen osalta on huomioitava se, että analyysi syntyy aina kyseisen tutkijan ajattelun ja näkökulmien kautta. Laadullisen tutkimuksen keskittyessä kieleen ja sen merkityksiin, on huomioitava, että kielen avulla tuotetaan erilaisia todellisuuksia, ja tutkija osallistuu niiden todellisuuksien luomiseen (Salo 2015, 183). Tätä tutkielmaa tehdessäni olen pyrkinyt toimimaan mahdollisimman objektiivisesti, joka ei ole kuitenkaan täysin mahdollista.

Jatkotutkimusaiheiden näkökulmasta lapsiperheiden ansaitsevuutta voisi tarkastella perheiden omien kokemusten ja näkökulmien kautta. Kokemusperäisen tiedon saaminen siitä miten lapsiperheet itse kokevat tulevaisuutta arvioiduksi toisi yhteiskunnalliseen keskusteluun tärkeää kokemukseen perustuvaa tietoa. Koska ansaitsevuus liittyy olennaisesti tarpeiden määrittelyyn ja ymmärtämiseen, olisi tärkeää saada kokemuksia lapsiperheköyhyyttä kokevien osalta. Tarpeiden tunnistamiseen vaaditaan myös yhteisöjen ja yksilöiden omia näkökulmia ja kokemuksia, eikä niitä voida määrittellä pelkästään ulkopuolisten toimesta (Lister ym. 2024, 187–188). Myös tämän tutkielman tulokset osoittavat lapsiperheiden tilanteiden olevan moninaisia. Ihmisten elämäntilanteita ei voida tulkita samojen ehtojen tai ennakkokäsitysten kautta, jonka takia kokemusperäinen tieto voi tuoda esiin tilanteita, joissa esimerkiksi yhteiskunnan asettamat vaatimukset ansaitsevuudelle tuntuvat kohtuuttomilta. Kokemusperäisellä tiedolla köyhyydessä elävien ihmisten todellisuudesta voidaan vaikuttaa yhteiskunnallisen keskustelun suuntaan sekä sisältöön, ja luoda inhimillisiä näkökulmia köyhyyteen.

7) Lähteet

Adloff, Frank & Steffen Mau (2006) "Giving Social Ties, Reciprocity in Modern Society." *Archives Européennes de Sociologie. European Journal of Sociology.* 47(1), 93–123.

Alcañiz-Colomer, Joaquín. & Moya, Miguel & Valor-Segura, Inmacaluda (2023) Not all poor are equal: The perpetuation of poverty through blaming those who have been poor all their lives. *Current Psychology*, 42(31), 26928–26944.

Bucelli, Irene & McKnight, Abigail (2023) Child Poverty Solutions for Finland. A review of international policies in selected countries. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö. <https://itla.fi/wp-content/uploads/2024/01/Navigator-2023-2-child-poverty-solutions-for-finland.pdf>

Cook, Fay (1979) *Who should ne helped: Public support for social services.* Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Cutuli, Giorgio (2024) Poverty Exposure and Poverty Persistence for Large Families in Western Europe: A Dynamic Perspective. *International Journal of Social Welfare* 34(1), 1–15.

De Swaan (1988) *In care of the state.* Amsterdam: Bakker.

Doyal, Len & Ian Gough (1991) *A Theory of Human Need.* Houndmills: Macmillan Education.

Elo, Satu & Tohmola, Anniina & Kajula, Outi & Kääriäinen, Maria (2022) Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede* 34(4), 215–225.

Eskelinen, Niko & Sironen, Jiri (2017) *Köyhyys. Syitä ja seurauksia. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin.* Kuopio: Grano Oy.

Gupta, Anna & Blumhardt, Hannah & ATD Fourth World (2018) Poverty, exclusion and child protection practice. the contribution of 'the politics of recognition & respect'. *European Journal of Social Work* 21(2) 247-259.

Hakala, Salli & Vesa, Juho (2013) Verkkokeskustelut ja sisällön erittely. Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja keskustelu verkossa. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen ja Minttu Tikka (toim.) *Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät.* Tampere: Vastapaino.

Hakovirta, Mia & Kallio, Johanna (2014) Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79(2), 152–162.

Hakovirta Mia, & Rantalaiho Minna (2012) *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia.* Kelan tutkimusosasto.

Heuer, Jan-Ocko & Zimmermann, Katharina (2020) Unravelling deservingness: Which criteria do people use to judge the relative deservingness of welfare target groups? A vignette-based focus group study. *Journal of European Social Policy*, 30(4), 389–403.

Hiilamo, Aapo & Ristikari, Tiina. (2024) Lapsiperheköyhyyden vähentämistä pitäisi perustella sen epätoivottavuudella. *Yhteiskuntapolitiikka* 89(4), 412–416.

Hiilamo, Aapo & Ristikari, Tiina. (2021) Samalta Viivalta -tutkimusohjelma kartoittaa ratkaisuja lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi. *Kasvun Tuki -aikakauslehti* 1(2), 11–12.

Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016). *Suomalainen köyhyys*. Helsinki: Into.

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla (2025). *Lapsiperheköyhyys datana*. Verkkosivu. Viitattu 22.10.2025. <https://itla.fi/lapsiperhekoyhyys-datana/>

Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2018) Samassa veneessä: Empatiakuilujen poliittinen ulottuvuus Suomessa. *Politiikka*, 60(4), 310–323.

Kallio, Johanna., & Hakovirta, Mia (2020) Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Johanna Kallio. & Mia Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & Huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Kallio, Johanna & Kauppinen, Timo & Erola Jani (2016) Cumulative Socio-economic Disadvantage and Secondary Education in Finland, *European Sociological Review*, 32(5) 649–661.

Kallio, Johanna & Lintunen, Lotta & Niemelä, Mikko & Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2020) Lurjuksista kunnan kansalaisia? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012–2018. *Yhteiskuntapolitiikka* 85:3, 247–258.

Kallio, Johanna & Niemelä Mikko (2017). Kuka ansaitsee tulla autetuksi? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin Suomessa vuonna 2015. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 25(2), 144–159.

Karvonen, Sakari & Salmi, Minna & Mäntylä, Erika (2016) Johdanto. Teoksessa Sakari Karvonen & Minna Salmi (toim.) *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, 6–9.

Koivusilta, Leena (2020) Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Teoksessa Johanna Kallio. & Mia Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Knotz, Carlo Michael & Gandenberger, Mia Katherina & Fossati, Flavia & Bonoli, Giuliano (2022). A Recast Framework for Welfare Deservingness Perceptions. *Social Indicators Research*, 159(3), 927–943.

Kosonen, Miia & Laaksonen, Salla-Maaria & Rydenfelt, Henrik & Terkamo-Moisio, Anja (2018). Sosiaalinen media ja tutkijan etiikka. *Media & viestintä*, 41(1), 117–124.

Krokkfors, Ylva & Eräsaari, Leena (2025) Lapsiperheköyhyys. *Köyhyysvahti 2025*. Johtuuko köyhyys Suomessa rakenteista vai käytännöistä? Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin.

Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne (2013) Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja

keskustelu verkossa. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen ja Minttu Tikka (toim.) Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino.

Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (2013) Tutkimusotteita verkosta. Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja keskustelu verkossa. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen ja Minttu Tikka (toim.) Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino.

Laihiala, Tuomo (2018) Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista: huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Laihiala, Tuomo (2020) Mitä leipäjonot kertovat lapsiperheiden huono-osaisuudesta? Teoksessa Johanna Kallio. & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & Huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino.

Laenen, Tijs & Rossetti, Federica & van Oorschot, Wim. (2019) Why deservingness theory needs qualitative research. Comparing focus group discussions on social welfare in three welfare regimes. *International Journal of Comparative Sociology* 60(3), 89–112.

Larsen, Christian Albrekt (2006) The institutional logic of welfare attitudes. How welfare regimes influence public support. Hampshire: Ashgate

Lister, Ruth & Patrick, Ruth & Brown Kate (2024) Understanding Theories and Concepts in Social Policy. Second edition. Bristol: Bristol University Press.

Niemelä, Mikko (2011). Attributions for poverty in Finland: A non-generic approach. *Finnish Journal of Social Research*, 4, 17–28.

Mauss, Marcel (1999) Lahja. Vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa. Ranskan ja englannin kielistä suomentaneet Jouko Nurmiainen ja Jyrki Hakanpää. Alkuperäisteos *Essai sur le don*, 1950. Helsinki: Tutkijaliitto

Main, Gill & Bradshaw, Jonathan (2012). A child material deprivation index. *Child Indicators Research* 5 (3), 503–521.

Marttinen, Risto & Anttila, Eeva (2025) Those Finns are on to something: introducing the Finnish model for leisure activities. *Scandinavian Journal of Educational Research*. 1-11.

Meuleman, Bart & Roosma, Femke & Abts, Koen (2020) Welfare deservingness opinions from heuristic to measurable concept: The CARIN deservingness principles scale. *Social Science Research* 85. 1-15.

Mäkinen, Lauri & Virmasalo, Ilkka (2022) Aiempaa tutkimusta köyhyyden mittaamisesta ja lapsiperheiden sosiaaliturvasta. Teoksessa Signe Jauhiainen (toim.) Lapsiperheiden pienituloisuus, sosiaaliturva ja asumisjärjestelyt. LAPSOSET-hankkeen loppuraportti. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/21fb0c36-1d73-49bd-986d-83c5ea83cbab/content>

Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987-tutkimusaineiston valossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Pekkarinen, Elina (2025) Lapsiköyhyyden lisääminen on julmaa politiikkaa. Helsingin Sanomat 13.10.2025. Kolumni. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000011555717.html>. Viitattu 16.10.2025.

Pelastakaa Lapset (2024). Lapsen ääni 2024. Lasten ja nuorten kokemuksia perheen pienituloisuudesta: Hyvinvoinnin vajeet ja haasteet. <https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/lapsen-aaani-2022-raportti/>. Viitattu 10.12.2025.

Punainen Risti (2025) Lapsiperheköyhyys-kysely: vähävaraisuus näkyy puutteena ruuasta ja vaatteista – Hyvä Joulumieli -keräyksellä autetaan perheitä jouluna. <https://www.punainen-risti.fi/uutiset/2025/lapsiperhekoyhyys-kysely-vahavaraisuus-nakyy-puutteena-ruuasta-ja-vaatteista-hyva-joulumieli--kerayksella-autetaan-perheita-jouluna/>. Viitattu 2.12.2025.

Romano, Serena (2018) *Moralising poverty: the 'underserving' poor in the public gaze*. Routledge advances in health and social policy. London: Routledge.

Saari, Juho (2015) *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.

Saari, Juho & Behm, Miia & Lagus, Krista (2017) *Sosiaalipummi!: Moraalipaniikki 2010-luvun Suomessa*. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Tampere University Press, 207–232.

Saari, Juho & Kainulainen, Sakari & Mutanen, Anniina (2017) *Köyhyyskartta—Kuka pitää köyhää laiskana?* Teoksessa Juho Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Tampere: University Press, 189–207.

Salonen, Anna Sofia (2023) *Between Gift and Entitlement: Experiencing Public Social Services and Charitable Food Aid in 2020s Finland*. Teoksessa Haapala, Pertti & Harjula, Minna & Kokko, Heikki (toim.) *Experiencing Society and the Lived Welfare State*. Palgrave Studies in the History of Experience. Palgrave Macmillan, Cham, 179–189.

Salmi, Minna (2020) *Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä*. Teoksessa Johanna Kallio. & Mia Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Salmi, Minna & Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016) *Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä*. Teoksessa Sakari Karvinen & Minna Salmi (toim.) *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos, 13–42.

Salo, Ulla-Maija (2015) *Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet*. Teoksessa Sanna Aaltonen ja Riitta Högbäck (toim.) *Umpikujasta oivallukseen – refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press, 166–190.

Sarkia, Aino (2024) Virallinen ja epävirallinen taloudellinen apu vähävaraisten lapsiperheiden vanhempien ja lasten kokemana: fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto.

Saunders, Peter (2018) Poverty. Teoksessa Greve Bent (toim.) Greve, Bent. "Part III: Central Policy Areas." In Routledge Handbook of the Welfare State. United Kingdom: Taylor & Francis Group, 58–71.

Simmel, Georg & Tiina Huuhtanen & Arto Noro (2005) Suurkaupunki ja moderni elämä: kirjoituksia vuosilta 1895–1917. Helsinki: Gaudeamus.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2022) Toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2025) Toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveystaloudellisen lainsäädännön 2024–2026 muutosten yhteisvaikutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/63ed29f6-a891-4229-9755-7fb579ae4219/b735e2ce-26a9-423f-9781-335ff17c7a51/MUISTIO_20250922095602.PDF. Viitattu 20.2.2026.

Suleiman, Adekemi & Ragan Decker & Jennifer Garza & Rick Laguerre & Alicia Dugan & Jennifer Cavallari (2021) Worker Perspectives on the Impact of Non-Standard Workdays on Worker and Family Well-Being: A Qualitative Study. BMC Public Health 21(1), 1-12.

Tilastokeskus (2025) Pienituloisia 782 300 vuonna 2024. <https://stat.fi/fi/julkaisu/cmin81ch45kp507vzolnh5sky>. Viitattu 13.2.2026.

Toikka, Enna & Haanpää, Leena (2020) Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Teoksessa Johanna Kallio. & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino.

Toikka, Enna (2023) Lasten ja nuorten elämäntyytyväisyys koetun köyhyyden ja materiaalisen puutteen kontekstissa. Turku: Turun yliopisto.

Townsend, Peter (1979) Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household resources and standards of living. Penguin.

Trout, J.D (2009) Empathy gap: Building bridges to the good life and the good society. London: Penguin Books.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 2/2023. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Törrönen, Maritta (2012) Onni on joka päivä: Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.

Unicef (2007) *Child Poverty in Perspective: An Overview of Child Well-being in Rich Countries*. Innocenti Report Card 7. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

Unicef (2023) *Child Poverty in the Midst of Wealth*. Innocenti Report Card 18. Florence: UNICEF Innocenti – Global Office of Research and Foresight. <https://www.unicef.org/innocenti/media/3296/file/UNICEF-Innocenti-Report-Card-18-Child-Poverty-Amidst-Wealth-2023.pdf>. Viitattu 10.2.2026.

van Oorschot, Wim. (2006) *Making the Difference in Social Europe: Deservingness Perceptions among Citizens of European Welfare States*. *Journal of European Social Policy* (Thousand Oaks, CA) 16(1), 23–42.

van Oorschot, Wim & Roosma, Fenke (2017) *The Social Legitimacy of Targeted Welfare and Welfare Deservingness*. Teoksessa Oorschot, Wim van, Roosma, Fenke, Bart & Reeskens, Tim (toim.). *The Social Legitimacy of Targeted Welfare: Attitudes to Welfare Deservingness*. Edward Elgar Publishing Print, Cheltenham, UK. 3–36. Edward Elgar Publishing Print, Cheltenham, UK.

van Oorschot, Wim (2000). *Who should get what, and why? On deservingness criteria and the conditionality of solidarity among the public*. *Policy and Politics*, 28(1), 33–48.

Vainikka, Eliisa & Harju, Auli (2019). *Anonyymien keskustelupalstojen julkisuus: Marginaaliin jääneiden vertaistukea ja yhteiskuntakritiikkiä*. *Media & viestintä*, 42(2), 99–121.

Varsinais-Suomen lastensuojelujärjestöt. (ei pvm.). *Tietopaketti lapsiperheköyhyydestä*. https://vslj.fi/app/uploads/2024/05/lapsiperhekoyhyys_VSLJ2024.pdf

Watkins-Haeys, Celeste ja Kovalsky Elyse (2016) *The discourse of deservingness. Morality and the Dilemmas of Poverty Relief in Debate and Practice* Teoksessa Brady David & Burton Linda (toim.) *The Social Science of Poverty*. The Oxford Handbook of the Social Science of Poverty. Oxford University Press, 193–221.

Will, J. (1993) *The dimensions of poverty: public perceptions of the deserving poor*. *Social Science Research*, no 22: 312–32.